

2 / 2017

ACTA MISSIOLOGICA

Cena 2 € | ISSN: 2453-7160 (online) | ISSN: 1337-7515 (tlačené vydanie) | Ročník 11 | Číslo 2

AKADEMICKÝ ČASOPIS INŠTITÚTU MISIJNEJ PRÁCE
A TROPICKÉHO ZDRAVOTNÍCTVA SV. JÁNA PAVLA II. VŠ ZSP SV. ALŽBETY
A
FAKULTY ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE TRNAVSKÉJ UNIVERZITY

ACTA MISSIOLOGICA

Recenzovaný akademický časopis

Poslaním je vytvoriť medzinárodnú platformu pre odborníkov pôsobiacich v oblasti kresťanskej misie a misiológie, charitatívnej, sociálnej a humanitárno-rozvojovej práce na teoretickej, bádateľskej i aplikačnej úrovni. Publikuje čo najširšie spektrum článkov relevantných pre vzdelávanie určené predovšetkým pre pomáhajúce profesie v zmienených oblastiach. Obsah článkov súvisí s misijnou, charitatívnou, sociálnou, humanitárnou a rozvojovou problematikou. Do tejto oblasti patria všetky vzdelávacie, zdravotnícke, sociálne a duchovné témy vychádzajúce z misijného kontextu.

Vychádza dvakrát ročne

Evidenčné číslo: 3631/09

ISSN: 1337-7515 (Print)

ISSN: 2453-7160 (On-line)

Časopis je indexovaný v databáze Copernicus

Toto číslo vyšlo v Bratislave 15. 10. 2017

Vydáva

Inštitút misijnej práce a tropického zdravotníctva sv. Jána Pavla II. v Bratislave, Vysoké školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave Palackého 1, 811 02 Bratislava
IČO: 31 821 979

Adresa redakcie

Katedra misiológie, VŠZSP sv. Alžbety, Palackého 1, 811 02 Bratislava

Korešpondenčná adresa

Katedra misiológie, VŠZSP sv. Alžbety, P.O.Box 104, 810 00 Bratislava

Tel.: 0903/723899

E-mail: amredakcia@gmail.com

Webová stránka časopisu

www.vssvalzbety.sk/katedry/katedry/katedra-misiologie/actamissiologicala

Hostujúci editori vydania 2/2017

prof. Roberto Cauda Università Cattolica del Sacro Cuore (Rím)

PhDr. Monika Nová, PhD., Karlova univerzita (Praha)

Zodpovedný redaktor

Prof. PhDr. Ing. Ladislav Bučko, PhD.

Výkonný redaktor a kontaktná osoba

Mgr. Mariana Hamarová

E-mail: amredakcia@gmail.com; hamarova.mariana@gmail.com

Redakčná rada

Prof. PhDr. Ing. Ladislav Bučko, PhD., VŠZSP sv. Alžbety (Bratislava),
Dr. h. c. prof. MUDr. Vladimír Krčméry, DrSc. VŠZSP sv. Alžbety (Bratislava),
DrSc., doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc., Univerzita Palackého v Olomouci (Olomouc),
Mgr. Pavol Bargár, M.St., Th.D., Karlova univerzita (Praha),
prof. Robert J. Schreiter, C.P.P.S, Catholic Theological Union (Chicago),
prof. Dr. Ivan Dacko, Ukrainian Catholic University (Lviv),
PhDr. Monika Nová, PhD., Karlova univerzita (Praha),
doc. ThDr. David Tonzar, Th.D., Husův institut teologických studií (Praha),
doc. PaedDr. PhDr. ThDr. Pavol Tománek, PhD., VŠZSP sv. Alžbety (Bratislava)
prof. MUDr. Jaroslav Slaný, CSc., Trnavská univerzita (Trnava)
doc. PhDr. Ondrej Botek, PhD., Trnavská univerzita (Trnava)
doc. PhDr. Mária Šmidová PhD., Trnavská univerzita (Trnava)
Mgr. Mariana Hamarová, VŠZSP sv. Alžbety (Bratislava)

Grafická redakcia

Peter Vančo, Peter Bendl, Retouch Slovakia

Grafická úprava – obálka: Peter Bendl, Retouch Slovakia

Grafická úprava a príprava do tlače: Peter Vančo

Tlač: STIKEN s.r.o.

Fotografia na obálke: Misia nás presahuje, 2017

Autorom obrazu je akademický maliar © Svetozár Ilavský

Jazyková redakcia a korektúra

Mgr. Mariana Hamarová

John Michael Zawistowski

Objednávky na predplatné

sa prijímajú na:

tel. č.: 0903/723899

alebo e-mailovej adrese: amredakcia@gmail.com

Cena za jeden výtlačok 2 € Ročné predplatné 4 €

ACTA MISSIOLOGICA

Peer-reviewed academic journal

Our mission is to create an international platform for experts engaged in the area of Christian mission and missiology, charity, social, humanitarian and development work at the theoretical, research and application levels. The journal publishes a wide spectrum of articles relevant for education with special focus on helping professions in the above-mentioned areas. The content of the articles relates to mission, charity, social, humanitarian and development sphere. This area includes all educational, health, social and spiritual topics connected to the missionary context.

Published twice a year

Registration number: 3631/09

ISSN: 2453-7160 (Print)

ISSN: 1337-7515 (On-line)

The journal is indexed in the Copernicus database

This issue was published in Bratislava on 15 October 2017

Published by:

St. John Paul II. Institute of Missiology and Tropical Health in Bratislava, Slovakia at St. Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava, Slovakia Palackého 1, 811 02 Bratislava

Company registration number: 31 821 979

Editorial Office

Katedra misiológie, VŠZSP sv. Alžbety, Palackého 1, 811 02 Bratislava

Correspondence address

Katedra misiológie, VŠZSP sv. Alžbety, P.O.Box 104, 810 00 Bratislava

phone no.: 0903/723899

E-mail: amredakcia@gmail.com

Journal web site

www.vssvalzbety.sk/katedry/katedry/katedra-misiologie/actamissiologicala

Visiting editors of 2/2017 issue

prof. Roberto Cauda Università Cattolica del Sacro Cuore (Rome)

PhDr. Monika Nová, PhD., Charles University (Praha)

Editor in chief

Prof. PhDr. Ing. Ladislav Bučko, PhD.

Executive editor and contact person

Mgr. Mariana Hamarová

E-mail: amredakcia@gmail.com; hamarova.mariana@gmail.com

Editorial board

Prof. PhDr. Ing. Ladislav Bučko, PhD., St. Elizabeth University (Bratislava),
Dr. h. c. prof. MUDr. Vladimír Krčméry, DrSc., St. Elizabeth University (Bratislava),
DrSc., doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc., Palacký University Olomouc (Olomouc),
Mgr. Pavol Bargár, M.St., Th.D., Charles University (Prague),
prof. Robert J. Schreiter, C.P.P.S, Catholic Theological Union (Chicago),
prof. Dr. Ivan Dacko, Ukrainian Catholic University (Lviv),
PhDr. Monika Nová, PhD., Charles University (Prague),
doc. ThDr. David Tonzar, Th.D., Hus Institute for Theological Studies (Praha)
doc. PaedDr. PhDr. ThDr. Pavol Tománek, PhD., St. Elizabeth University (Bratislava),
prof. MUDr. Jaroslav Slaný, CSc., Trnava University (Trnava),
doc. PhDr. Ondrej Botek, PhD., Trnava University (Trnava),
doc. PhDr. Mária Šmidová PhD., Trnava University (Trnava),
Mgr. Mariana Hamarová, St. Elizabeth University (Bratislava)

Graphical editors

Peter Vančo, Peter Bendl, Retouch Slovakia

Graphical layout – cover: Peter Bendl, Retouch Slovakia

Graphical adjustments and pre-printing: Peter Vančo

Printed by: STIKEN s.r.o.

Graphical layout – cover: The mission surpasses us, 2017

The author of the painting is the academic painter © Svetozár Ilavský

Linguistic editing and proofreading

Mgr. Mariana Hamarová

John Michael Zawistowski

Subscription request to be sent to:

phone no.: 0903/723899

or e-mail address: amredakcia@gmail.com

Price per issue 2 € Annual subscription 4 €

OBSAH

EDITORIAL	5
MOŽNÉ ROZVOJOVÉ PŘÍLEŽITOSTI V BUDOUCÍM VÝVOJI ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE	
Pavel Nováček	8
DOBROVOLNÍCKA PRÁCA AKO ŠPECIFICKÁ FORMA POMOCI UTEČENCOM V UTEČENECKÝCH TÁBOROCH	
Zuzana Kráľová – Dominika Kuklová	22
ŠPECIFICKÉ POTREBY ZDRAVOTNÍCKYCH A KOMUNITNÝCH ZDRAVOTNÍCKYCH PRACOVNÍKOV V REGIÓNE MATUGA, KWALE V OBLASTI ĎALŠIEHO VZDELÁVANIA	
Katarína Dudáková – Kristína Grendová – Adriana Ondrušová	44
PREŽÍVANIE ZMYSLUPLNOSTI A BEZPEČNÝ TYP VZŤAHOVEJ VÄZBY AKO VÝZNAMNÝ SPÔSOB POMOCI PRE PRÁCU V OBLASTI POMÁHAJÚCICH PROFESIÍ	
Michaela Dávidová – Mária Hardy – Mariana Hamarová	60
POUŽITIE OLEJA V STAROVEKOM STREDOMORÍ A V BIBLICKOM KONTEXTE	
Ladislav Šranko – Peter Caban	83
NA ODVRÁTENIE RADIKALIZÁCIE SPOOLOČNOSTI NEEEXISTUJE JEDNODUCHÝ NÁVOD. EFEKTÍVNE SÚ DIALÓG, POCHOPENIE, ÚCTA K ČLOVEKU A ODPUSTENIE – ROZHOVOR	100

TABLE OF CONTENTS

Editorial	EDITORIAL	5
	POTENTIAL DEVELOPMENT OPPORTUNITIES FOR FUTURE ENHANCEMENT OF DEVELOPMENT COOPERATION	
	Pavel Nováček	8
	VOLUNTEER WORK AS A SPECIFIC FORM OF AID TO REFUGEES IN REFUGEE CAMPS	
	Zuzana Kráľová – Dominika Kuklová	22
Expert articles	SPECIFIC NEEDS OF HEALTHCARE AND COMMUNITY HEALTHCARE WORKERS IN THE REGION OF MATUGA, KWALE IN THE AREA OF LIFELONG EDUCATION	
	Katarína Dudáková – Kristína Grendová – Adriana Ondrušová	44
	PERCEPTION OF MEANINGFULNESS AND A SAFE TYPE OF RELATIONSHIP BOND AS AN IMPORTANT MEANS OF ASSISTANCE FOR HELPING PROFESSIONS	
	Michaela Dávidová – Mária Hardy – Mariana Hamarová	60
	USE OF OIL IN THE ANCIENT MEDITERRANEAN AND IN A BIBLICAL CONTEXT	
	Ladislav Šranko – Peter Caban	83
Interesting activities	THERE IS NO SIMPLE GUIDE FOR REVERSING THE RADICALISATION OF SOCIETY. DIALOGUE, UNDERSTANDING, RESPECT FOR OTHERS AND FOREGIVENESS ARE EFFECTIVE – AN INTERVIEW	100

EDITORIAL

Milí priatelia,

nové a zaujímavé podnety pre vedeckú diskusiu, cenný materiál na reflexiu, otvorenie priestoru pre možnosti realizácie ďalšieho skúmania v rôznych vedných oblastiach ako aj implementáciu nových navrhovaných riešení na teoretickej, bádateľskej i aplikačnej úrovni... Práve to ponúkajú príspevky v oblasti rozvojovej spolupráce, humanitárnej pomoci, sociálnej práce a teológie obsiahnuté v aktuálnom vydaní *Acta Missiologica*. Ich zámerom je byť inšpiratívnymi pre oblasť vzdelávania, odborného skúmania a poskytovania pomoci v pomáhajúcich profesiách s dôrazom na humanitárno-rozvojovú, misijnú, či sociálnu prácu. Mnohé myšlienky uvedené v rámci analyzovaných problematik si však svoje uplatnenie nájdu nielen na odbornej úrovni, ale aj na úrovni osobnostného rastu, či dokonca každodenného života. Sú v súčasnosti relevantné pre všetkých, ktorí pracujú s myšlienkou ako pozdvihnúť dôstojnosť človeka, pomôcť mu k čo najplnohodnotnejšiemu prežívaniu jeho života napriek náročnej životnej a sociálnej situácii, v ktorej sa nachádza aj prostredníctvom mobilizácie jeho vnútorných zdrojov, ako ho učiť byť tým, kým skutočne je, ako mu ukázať, že je vnímaný, je súčasťou spoločnosti alebo komunity, je hodnotný a niekto sa o neho reálne a úprimne zaujíma.

Rubriku pod názvom **Odborné články** otvára príspevok autora **Pavla Nováčka**, ktorý sa zaoberá následnými dôležitými otázkami a úvahami. *Prečo nie sme schopní vyrovnat' sa s extrémnou chudobou? A prečo sú niektoré národy bohaté a iné chudobné?* Rozvojové štúdie hľadajú uspokojivú odpoveď márne už viac než polstoročie. Intenzívne sa zaoberáme súčasnosťou a dejinami rozvojovej pomoci, ale stále zabúdame na jeden veľmi dôležitý prístup – pohľad do budúcnosti. Skúmať minulosť rozvojovej pomoci a poučiť sa z predošlých chýb je určite potrebné, ale to samo o sebe nestačí. Minulosť môžeme skúmať a rôzne interpretovať, ale nemôžeme ju zmeniť. Naopak, budúcnosť nie je predeterminovaná (nemôžeme ju úplne poznať), ale môžeme ju ovplyvniť svojimi dnešnými rozhodnutiami (aj keď možno len obmedzene). Preto ju má zmysel skúmať, snažiť sa ju vidieť v jej rozmanitosti a náležitým spôsobom ju ovplyvniť. To sa týka aj oblasti rozvojovej pomoci/spolupráce. Potrebujeme poznať minulosť a súčasnosť, no rovnako aj rozličné scenáre možného budúceho vývoja. Cieľom príspevku *Možné rozvojové príležitosti v budúcim vývoji rozvojovej spolupráce*, je preto nahliadnuť na niektoré budúce rozvojové príležitosti inšpirované „*učeníím bez hraníc*“ a návrhmi na implementáciu globálneho Marshallovoho plánu, ktorý má stále potenciál inšpirovať a stať sa katalyzátorom pozitívnych zmien.

Príspevok *Dobrovoľnícka práca ako špecifická forma pomoci utečencom v utečeneckých táboroch* autoriek **Zuzany Kráľovej** a **Dominiky Kuklovej** predkladá poznatky z tejto oblasti na úrovni teoretickej, osobných skúseností nadobudnutých počas pôsobenia v utečeneckých táboroch a na úrovni aplikačnej v podobe realizovanej výskumnej analýzy. Jeho zámerom je poskytnúť čo najreálnejší obraz o fungovaní utečeneckých táborov v rámci Európy, ktoré dotvára aj vnímanie samotných ľudí na úteku. Upozorníť na dôležitosť špecifík vykonávania dobrovoľníckej práce v tejto oblasti a najvýznamnejšie aspekty jej zamerania. Zároveň sa prostredníctvom realizácie výskumnej ana-

lýzy snaží zmapovať vnímanie dobrovoľníckej práce v ponímaní dobrovoľníckych pracovníkov pôsobiacich v jednotlivých utečeneckých táboroch v rámci Európy. Následne predložiť mnoho zaujímavých postrehov a odporúčaní, ktorých implementácia v praxi môže výrazným spôsobom prispieť k zvyšovaniu kvality poskytovanej dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch. Nakoľko sa problematika utečenectva a utečeneckých táborov stále vyvíja a z tohto dôvodu obsahuje veľa oblastí, ktoré na odbornej úrovni doteraz nie sú v úplnej miere preskúmané či spracované, predstavujú práve výsledky predmetnej výskumnej analýzy jedinečný prínos v jej ďalšom skúmaní.

V zdravotníckych centrách v krajinách s nízkymi a strednými príjmami, predovšetkým v krajinách subsaharskej Afriky sa v praxi môžu pomerne často vyskytnúť prípady, že zdravotníci a komunitní zdravotnícki pracovníci, ktorí môžu vo výraznej miere prispieť k skvalitneniu poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom neprejavujú žiadny záujem o ďalšie vzdelávanie. V takomto prípade je na mieste klásť si otázky z akých dôvodov, či ponúkanému vzdelávaniu rozumejú, či ponúkané vzdelávanie naozaj napĺňa potreby pracovníkov v danej oblasti. Na základe uvedených skúseností z praxe autoriek **Kataríny Dudákovovej, Kristíny Grendovej a Adriany Ondrušovej** príspevok *Špecifické potreby zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov v regióne Matuga, Kwale v oblasti ďalšieho vzdelávania* mapuje vzdelávacie potreby v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom v prípade zmienených skupín pracovníkov. Následne vzhľadom na výsledky realizovaného skúmania predkladá niekoľko kľúčových oblastí zistených špecifických vzdelávacích potrieb, ktoré cieľové skupiny pracovníkov majú a zároveň kladie dôraz na dôležitosť vytvorenia podmienok pre ich naplnenie. Predmetný príspevok je taktiež obohatený o odporúčania zásadného významu určené pre praktikov ako aj teoretikov angažujúcich sa v tejto oblasti, vrátane vzdelávateľov, humanitárno-rozvojových, misijných a sociálnych pracovníkov. Ich aplikácia v praxi môže výrazným spôsobom napomôcť zvýšiť záujem o oblasť ďalšieho vzdelávania v prípade oboch skupín pracovníkov.

Problematika prežívania zmysluplnosti v súvislosti so vzťahovou väzbou v oblasti pomáhajúcich profesií je pomerne novodobá. Jej preskúmanie predovšetkým v prípade pomáhajúcich pracovníkov pôsobiacich v oblasti sociálnej a misijnej práce, či v humanitárno-rozvojovej oblasti na území Slovenska zatiaľ absentuje. Príspevok *Prežívanie zmysluplnosti a bezpečný typ vzťahovej väzby ako významný spôsob pomoci pre prácu v oblasti pomáhajúcich profesií* sa preto pokúsi o preskúmanie vzťahovej väzby v dospelosti a prežívania zmysluplnosti života implementované predovšetkým do oblasti sociálnej práce prostredníctvom konkrétnej výskumnej analýzy v prípade vybranej cieľovej skupiny sociálnych pracovníkov. Na základe výskumných zistení realizovanej výskumnej analýzy, ktorá bola na území Slovenska zrealizovaná po prvýkrát, autorky príspevku **Michaela Dávidová, Mária Hardy a Mariana Hamarová** predložia niekoľko kľúčových odporúčaní s dôrazom na ich možnosť aplikácie v praxi. Poznatky obsiahnuté v predmetnom príspevku poskytujú cenný materiál na reflexiu tejto problematiky a zároveň otvárajú priestor pre vedeckú diskusiu predovšetkým v oblasti vzdelávania a profesionálneho pôsobenia v pomáhajúcich profesiách, ktorá by mohla výrazne prispieť k realizácii ďalších výskumov podobného typu na území Slovenska.

Olej určený na úžitkové pôsobenie, ako aj pomazanie sa v priebehu vývoja jeho používania stal neoddeliteľnou súčasťou dejín liturgie a Cirkvi. V súčasnosti sa stávame svedkami ako sa tento významný teologický symbol obmedzuje na najčastejšie súvisiace liturgické úkony. Ide však o cennosť, ktorá napriek faktu, že mala v minulosti význam-

né postavenie je v súčasnosti opomínaná. A aj naďalej výrazným spôsobom napomáha veriacim v ich živote a duchovnom raste. Autori **Ladislav Šranko** a **Peter Caban** vo svojom príspevku *Použitie oleja v starovekom Stredomorí a v biblickom kontexte* zaujímavým spôsobom predstavujú nielen profánne, ale aj rituálne používanie oleja v orientálnych kultúrach v koncepcii lokalizácie starovekého Stredomorí. Následne sa venujú rituálnemu používaniu oleja v Starom i Novom zákone, ako aj symbolike pomazania ako takého a významu biblicky známeho termínu Pomazaný. Zároveň prostredníctvom symboliky oleja ponúkajú stručný vhľad do dejín kresťanskej liturgie, ktoré pomáhajú pochopiť súčasné obrady, ich pôvod, podstatu, význam i bohatú teológiu symbolu. Súčasťou príspevku je aj návrh autorov – na zváženie pre liturgické komisie – na iné nesviatostné formy používania oleja v liturgii pre ďalšie konkrétne situácie v živote veriacich.

V rubrike s názvom **Zaujímavé aktivity** môžeme nájsť inšpirujúci rozhovor *Na odvrátenie radikalizácie spoločnosti neexistuje jednoduchý návod. Efektívne sú dialóg, pochopenie, úcta k človeku a odpustenie* venovaný tematike násillia a na hodnotách založených konfliktoch v strednej a východnej Európe, ktorý vznikol z podnetnej medzinárodnej konferencie s názvom *Hodnotové konflikty a násillie*. Konferencia mala veľa pozitívnych ohlasov u odbornej i laickej verejnosti v rámci rôznych vedných oblastí. V oblasti boja proti konfliktom a násilliu, ktorému musí spoločnosť v súčasnosti čeliť v rôznych podobách priniesla do odbornej diskusie veľa inšpirujúcich podnetov a otvorila mnoho otázok, ktoré si vyžadujú svoju pozornosť. Poskytla napríklad mnoho odpovedí na otázky, ako je možné čeliť rôznym podobám násillia, ako dosiahnuť to, že sa aj zraniteľnejší, náchyľnejší ľudia zaujatí násillnou rétorikou a extrémnymi názormi zapoja do procesu deradikalizácie. Rozhovor taktiež preložil niekoľko návrhov akým spôsobom by podobný typ konferencií mohol byť prínosný pre oblasť pomáhajúcich profesií s dôrazom na humanitárno-rozvojovú oblasť a taktiež misijnú, či sociálnu prácu.

Prajeme Vám príjemné a inšpirujúce čítanie.

Za redakčnú a vedeckú radu akademického periodika *Acta Missiologica*

Mariana Hamarová

MOŽNÉ ROZVOJOVÉ PŘÍLEŽITOSTI V BUDOUCÍM VÝVOJI ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

POTENTIAL DEVELOPMENT OPPORTUNITIES FOR FUTURE ENHANCEMENT OF DEVELOPMENT COOPERATION

Pavel Nováček

Odoslané/Submitted: 21. 5. 2017

Prijaté/Accepted: 11. 7. 2017

Abstrakt

V roce 2015 měly být naplněny *Rozvojové cíle tisíciletí*, ale nestalo se tak. Ve stejném roce byly Organizací spojených národů přijaty ještě ambicióznější *Cíle udržitelného rozvoje* s horizontem jejich splnění v roce 2030. O jejich úspěšné realizaci lze však již dnes celkem oprávněně pochybovat. Nicméně neměli bychom rezignovat na hledání vize rozvoje, která by i chudým společnostem dala naději na lepší budoucnost. Existuje příklad z minulosti, který by se mohl stát inspirací pro budoucnost – Marshallův plán. V letech 1948–1952 poskytly Spojené státy evropským zemím pomoc, která v dnešních cenách odpovídá více než 100 miliardám dolarů. Ideu nového, tentokrát globálního Marshallova plánu oživil v 90. letech 20. století Albert Gore. To podpořila řada dalších známých osobností. V květnu 2003 pak vznikla v Německu *Iniciativa pro globální Marshallův plán*. Je cenná především kvůli propracovanému návrhu, jak by globální Marshallův plán měl být financován. Globální Marshallův plán má potenciál stát se katalyzátorem pozitivních změn. Podmínkou však je, aby se nejednalo jen o souhrn mnoha dílčích aktivit a projektů (jako se to stává různým „rozvojovým partnerstvím“), ale aby to byl komplexní, koordinovaný a na budoucnost orientovaný plán. Dále také musí obsahovat definovatelné, měřitelné a hlavně dosažitelné cíle.

Klíčová slova: Marshallův plán. Rozvojové teorie. Rozvojová spolupráce. Budoucnost. „Učení bez hranic“

Abstract

In 2015, the *Millennium Development Goals* were supposed to have been achieved; however, they were not. In the same year, the United Nations adopted the even more ambitious *Sustainable Development Goals* to be met by 2030. However, from today's perspective, it is not unjustified to consider their achievement doubtful. Nevertheless, one should not give up on the search for a new vision for development, which would provide hope for a better future even to poorer communities. A good example from the past which could be used as a source of inspiration for the future is the Marshall Plan. Between 1948 and 1952, the United States offered a subsidy to European countries, which would today be worth 100 billion USD. The idea of a new global Marshall Plan was revived in the 1990s by Al Gore. This was supported by several well-known personalities. In May 2003, the *Global Marshall Plan Initiative* was created in Germany. This initiative is especially valuable due to a complex proposal of funding the new global Marshall Plan. The Global

Marshal Plan could potentially become a catalyst of positive change. In order to achieve this, it should not remain a mere summary of numerous partial activities and projects (which is the case in many „development partnerships“), but a complex, coordinated and future-oriented plan. Furthermore, it must contain definable, measurable and, above all, achievable goals.

Keywords: Marshall Plan. Development theories. Development cooperation. Future. „No Limits to Learning.“

Úvod

V současnosti poskytují rozvojovou pomoc resp. rozvojovou spolupráci¹ všechny rozvinuté země, včetně zemí střední a východní Evropy. Rozvojová spolupráce se zaměřuje na vykořenění, nebo alespoň zmírnění chudoby ve světě, zejména v tzv. zemích globálního Jihu.

Historicky byli chudí lidé v každé společnosti. V kontextu dlouhodobě udržitelného rozvoje² je však nerovnoměrné a nespravedlivé rozdělení bohatství mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi nepřijatelné, stejně jako extrémně nerovnoměrná distribuce bohatství mezi lidmi v rozvojových zemích.

Globální hranice absolutní (extrémní) chudoby je od roku 2011 Světovou bankou stanovena na 1,9 USD/osoba/den. Světový ekonomický produkt (světová ekonomická výkonnost) se nyní pohybuje kolem 80 tisíc miliard dolarů, to znamená přibližně 10 000 dolarů na každého obyvatele této planety. Pokud jde o příjmovou chudobu, ta se odvíjí od životní úrovně každé společnosti. Hranice chudoby zde vyjadřuje minimální výši příjmu, která je zapotřebí k uspokojení základních životních potřeb (tedy k zajištění potravy a obydlí). V souvislosti s problémem chudoby a dlouhodobě udržitelným rozvojem stojí za povšimnutí i pojetí chudoby jako neschopnosti účastnit se společenského dění a žít na úrovni, která je v dané společnosti běžná jde o tzv. relativní chudobu.³ Další zajímavou tezi předkládá i Amartya Sen, nositel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1998, který se věnuje vztahům chudoby a rozvoje. Chudobu primárně nevnímá jako nedostatek příjmů, nýbrž nemožnost plnohodnotně žít kvůli nedostatku ekonomických prostředků. Člověk tedy nemůže plnohodnotně rozvinout svůj tvůrčí potenciál.⁴ Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem před námi vyvstávají dodnes nezodpovězené otázky: proč nejsme schopni se vypořádat s extrémní chudobou? A proč jsou některé národy bohaté a jiné chudé? Uspokojivou odpověď hledají rozvojová studia marně již více než půl století. Prostřednictvím rozvojových programů a projektů se snaží rozvinuté země chudým zemím pomáhat,

1 Rozvojová pomoc, resp. rozvojová spolupráce označuje vnější zásah do rozvojových zemí za účelem pozitivní společenské změny, nejčastěji snížení chudoby. Její kořeny sahají do období po druhé světové válce.

2 Udržitelný rozvoj je definován jako takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachová možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.
(Zákon č. 17/1992 Sb.)

3 TOWNSEND, P. B.: *Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living*, s.

4 Amartya Sen zdůrazňuje lidské schopnosti (human capabilities) a jejich rozvinutí. Lidský rozvoj lze podle něj chápat jako proces rozšiřování možností lidí, jak žít svůj život (enlarging people's choices). Tyto potenciální možnosti mohou být neomezené a v čase se měnit.
(SEN, A.: *Development as Freedom*, Oxford: Oxford University Press, 1999.)

ale výsledky jsou prozatím rozporuplné. Český novinář Daniel Deyl říká, že odpověď na otázku, proč se některé země rozvíjejí rychle a jiné zůstávají zaostalé, je pro ekonomu totéž, jako „teorie všeho“ pro fyzika či recept na přetvoření železa ve zlato pro alchymistu: je skoro na dohled, ale v posledním okamžiku vždy proklouzne nešťastnému badateli mezi prsty. Zabýváme se intenzívně současností i historií rozvojové pomoci, ale dosud opomíjíme jeden velmi důležitý přístup – pohled do budoucnosti. Již zpráva Římskému klubu *Učení bez hranic* (*No limits to learning: A report to the Club of Rome*) autorů Botkina, Elmandjre a Malitze, z roku 1978 vyzývala k tzv. „anticipativnímu učení“, tedy k učení z budoucích rozvojových ohrožení a příležitostí, nejen z minulosti. I tato práce ukazuje, že je jistě nezbytné studovat minulost rozvojové pomoci a poučit se z minulých chyb, ale to samo o sobě nestačí. Minulost můžeme studovat a různě ji interpretovat, ale nemůžeme ji změnit. Naopak, budoucnost není předeterminovaná (nemůžeme ji plně poznat), ale můžeme ji ovlivnit svými dnešními rozhodnutími. Ve světě existují tisíce kateder historie na univerzitách a dalších akademických institucích zabývajících se minulostí, ale nemáme zatím mnoho pracovišť, které by se systematicky zabývaly alternativními budoucnostmi. Podle odborných publikací a článků prognostika a futurologa Roye Amary⁵ se budoucnost nedá předvídat. Budoucnost však také není předeterminovaná, předem daná, protože máme svobodu volby. Jelikož budoucnost není předurčená a máme svobodu volby, může být našimi rozhodnutími ovlivněna (i když třeba jen v omezeném rozsahu). Protože tedy budoucnost může být ovlivněna našimi volbami, má smysl ji studovat, snažit se ji vidět v její rozmanitosti a snažit se ji žádoucím způsobem ovlivnit. To se týká i oblasti rozvojové pomoci a spolupráce. Potřebujeme znát minulost a současnost, ale také různé scénáře možného budoucího vývoje. Záměrem předkládaného příspěvku proto je nahlédnout na některé budoucí rozvojové příležitosti inspirované „*učením bez hranic*“ a námětů na implementaci globálního Marshallova plánu.

Lekce z historie

Ve druhé polovině 20. století laická i odborná veřejnost hledala odpověď na otázku, proč jsou některé národy bohaté a jiné chudé a také proč dosud rozvojová pomoc příliš účinně nepomáhala vymanit se rozvojovým zemím z pasti chudoby. Hledání odpovědi však není tak snadné, jak by se mohlo na první pohled zdát. Existují ale tři hlavní směry, které se snaží o vysvětlení. Prvním je teorie závislosti (resp. teorie jádra a periferie) která, pokládá světové hospodářství za hierarchický systém, kde „centrum“ vytváří závislou „periferii“. Druhý, vliv geografických a environmentálních faktorů, zdůrazňuje geografickou polohu (např. přístup k moři) a kvalitu životního prostředí jako klíčový předpoklad pro rozvoj. Třetí, kulturní determinismus, tvrdí, že klíčová pro rozvoj je míra sociální důvěry v dané společnosti, náročnost etického systému, kvalita vládnutí a zaměření na soustavnou práci, inovace, úspory a zisk.

5 Například: AMARA, R.: *Hľadanie vymedzenia a hraníc výzkumu budúcnosti*, In *Prognostické informácie*, 4/1986, Kabinet teórie vedy a prognóz SAV, Bratislava; AMARA, R.: *The futures field: searching for definitions and boundaries*, In *The Futurist*, Vol. XV (February), 1981. s. 25 – 29; AMARA, R.: *The futures field: how to tell good work from bad*, In *The Futurist*, Vol. XV, 1981. s. 63 – 71; AMARA, R.: *The Futures Field: Which Direction Now ?* In *The Futurist*, Vol. XV, 1981. s. 42 – 46; AMARA, R.: *Toward the Year 2000: national Priorities*, Institute for the Future, 1981.

1. Teorie závislosti (teorie jádra a periferie)

Kořeny teorie závislosti sahají k počátku 20. století, kdy John A. Hobson definoval imperia-
lismus jako koloniální expanzi západních kapitalistických států, které se tímto způsobem
snaží získat nové trhy a rozšířit odbytiště pro své zboží.⁶ Nejvlivnějším zastáncem teorie
závislosti byl argentinský ekonom Raúl Prebisch (1950, 1959),⁷ který pokládal světové
hospodářství za hierarchický systém, kde „centrum“ vytváří závislou „periferii“. Stoupenci
teorie závislosti doporučovali vládám Latinské Ameriky, Asie a Afriky hospodářskou poli-
tiku založenou na úsilí o dosažení ekonomické soběstačnosti, především prostřednictvím
podpory rozvoje vlastního průmyslu. Ivo Budil se zamýšlí nad tím, za co teorie závislosti
dvěčí své popularity, a nabízí psychologické vysvětlení. Pokud lidé zjistí, že věci nejdou
dobře, mohou si položit otázku, proč tomu tak je, dvěma způsoby. První zní: Co děláme
špatně?, druhá: „Kdo nám to způsobil?“ Hledání vnějšího nepřitele, tedy hledání odpově-
di na druhou otázku, se zdá být psychologicky únosnější.⁸

2. Vliv geografických a environmentálních faktorů

Jared Diamond (1997, 2005) a Jeffrey Sachs (2005, 2008)⁹ upozorňují na geografickou
polohu (například přístup k moři) a stav životního prostředí¹⁰ jako klíčové faktory pro roz-
voj a prosperitu. S výjimkou zemí vyvážejících ropu a zemní plyn se v tropickém pásu
nacházejí pouze dva státy, které můžeme považovat za rozvinuté a bohaté – Hongkong¹¹
a Singapur. Na druhou stranu je zřejmé, že geografickými faktory nelze vysvětlit vše.
Učebnicovým příkladem jsou velké rozdíly v dosaženém rozvoji a bohatství Dominikánské
republiky a Haiti. Oba státy leží na ostrově Hispaniola v Karibském moři. Zatímco Domini-
kánská republika je sice rozvojová, ale stabilizovaná země, Haiti se po desetiletí nemůže
vymanit z politické nestability, ekonomické zaostalosti a životní prostředí je degradováno
jako málokde jinde na světě (98 % plochy území je odlesněno). Přitom Haiti, v současnosti
nejchudší stát na západní polokouli, bylo na konci 18. století coby francouzská kolonie
zdaleka nejbohatším karibským ostrovem (i když toto bohatství bylo v rámci otrokářské
společnosti distribuováno krajně nespravedlivým a nerovnoměrným způsobem). Pokud by

6 Tuto teorii John A. Hobson (1965) zformuloval v knize „Imperialism“, vydané poprvé v roce 1902. Pro podrob-
nější informace viz: HOBSON, J. A.: *Imperialism: A Study*, Ann Arbor: University of Michigan, 1965.

7 Pro podrobnější informace viz: PREBISCH, R.: *Commercial Policy in the Underdeveloped Countries*, s. 251 –
273. In *American Economic Review*, 49, May 1959; PREBISCH, R.: *The Economic Development of Latin America
and Its Principal Problems*, New York: United Nations, 1950.

8 BUDIL, I.: *Teorie závislosti, kulturní determinismus a prosperita*, s. 33 – 49.

9 Pro podrobnější informace viz; DIAMOND, J.: *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*, New
York: W. W. Norton and Company, 1997; SACHS, J.: *Common Wealth: Economics for a Crowded Planet*, New
York: Penguin Press, 2008; SACHS, J.: *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*, New York: Pen-
guin Press, 2005.

10 Mezi klíčové environmentální faktory patří: odlesnění a zničení přirozeného prostředí, problémy s půdou
(eroze, zasolení a pokles úrodnosti), problémy se správou vodních zdrojů, nadměrný lov, nadměrný rybolov,
působení dovezených biologických druhů na původní druhy, nárůst lidské populace a zvýšení jejich dopadů
na životní prostředí. V poslední době můžeme ještě přidat změny klimatu způsobené lidmi, hromadění to-
xických látek v životním prostředí, nedostatek energie a úplné využití fotosyntetické kapacity Země.
(DIAMOND, J.: *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*, New York: Viking Books, 2005)

11 Jde však o městský stát, bývalou kolonii Velké Británie, která je od roku 1999 součástí Číny.

se vzaly v potaz veškeré dostupné přírodní zdroje vztažené k počtu obyvatel, nejbohatší zemí by měla být Argentina. Přesto je její HDP na obyvatele oproti vnitrozemskému Lucembursku pětinový. Mezi nejbohatší státy světa patří Švýcarsko a Japonsko, oba přitom mají nedostatek přírodních (zejména energetických) zdrojů. Austrálie a Nový Zéland jsou zase příkladem, že geografická vzdálenost a orientace na vývoz surovin a zemědělských produktů nemusí znamenat odsouzení k zaostalosti a chudobě.¹² Z výše uvedeného je zřejmé, že vliv geografických a environmentálních faktorů tedy k vysvětlení zaostalosti některých zemí a regionů, podobně jako teorie závislosti, sám o sobě nestačí.

3. Kulturní determinismus

Kulturní determinismus tvrdí, že „lidské zdroje“ jsou pro prosperitu rozhodujícím faktorem. Kořeny kulturního determinismu lze nalézt už v klasické práci sociologa Maxe Webera (1950) „Protestantská etika a duch kapitalismu“ z počátku 20. století.¹³ Weber porovnával rodiny protestantského a katolického vyznání v Bádensku. Zjistil, že protestanti dosahují v průměru vyšších příjmů než katolíci. Z toho odvodil známou tezi o závislosti mezi kalvinistickou vírou v predestinaci a zaměřením lidí na budoucnost, asketismus, tvrdou práci a podnikavost, což jsou nezbytné předpoklady hospodářské prosperity. V této souvislosti stojí za pozornost přelomová a nadčasová práce Lawrence E. Harrisona *Zaostalost je stavem mysli – příklad Latinské Ameriky...* publikována v roce 1985.¹⁴ Harrison studoval příčiny dlouhodobého neúspěchu latinskoamerických zemí zařadit se mezi rozvinuté státy a zajímal jej především vztah mezi ekonomickým rozvojem a kulturou. Zejména díky němu byla v Latinské Americe zpochybněna tehdejší hegemonie teorie závislosti. Předložil přinejmenším zajímavé tvrzení, že je to zejména kultura, chápaná jako soubor místních hodnot a norem sdílených určitým společenstvím, která ovlivňuje míru prosperity tohoto společenství. Harrison také formuloval čtyři hlavní faktory, které umožní společnosti dosáhnout hospodářské výkonnosti a bohatství. Je to míra sociální důvěry, náročnost etického systému, výkon autority (v současnosti bychom asi použili termín „dobré vládnutí“) a zaměření na soustavnou práci, inovace, úspory a zisk.

Současný stav

Jedním z prostředků, jak pomoci rozvojovým zemím při financování rozvoje, je rozvojová pomoc, resp. rozvojová spolupráce.¹⁵ Termín „rozvojová pomoc“ se zrodil po druhé světové válce, kdy poté, co bývalé kolonie získaly nezávislost, bylo zřejmé, že se svět rozdělil nejen na kapitalistický „Západ“ a socialistický „Východ“, ale také na rozvinutý „Sever“ a chudý, rozvojový „Jih“.

12 HARRISON, L. E.: *Who Prospers. How Cultural Values Shape Economic and Political Success*, s.

13 Pro podrobnější informace viz: WEBER, M.: *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, New York: Scribner, 1950.

14 Pro podrobnější informace viz: HARRISON, L. E.: *Underdevelopment Is a State of Mind – The Latin American Case*, Cambridge: Harvard University, Center for International Affairs, 1985.

15 Primárním zdrojem financování rozvojových politik jsou domácí zdroje (především příjmy z daní a cel). Mezi významné vnější zdroje patří kromě programů a projektů rozvojové spolupráce také příjmy z exportu, přímé zahraniční investice a v poslední době také remitence (peníze zasílané emigranty nebo lidmi pracujícími v zahraničí svým blízkým doma).

Na konci 20. století západní země (tradiční dárci pomoci) trpěli tzv. únavou z pomoci (aid fatigue). Po několik desetiletí podporovaly rozvojové země rozvojového, v současnosti označovaného termínem globálního Jihu (často s velmi zkorumpovanými vládami) významnou finanční a materiální pomocí, ovšem bez adekvátních výsledků. V této době se země střední a východní Evropy osvobodily od totalitních komunistických režimů a postupně se staly novými, „objevujícími se dárci pomoci“ (emerging donor countries). Občané těchto států však musí postupně získat důvěru, že takováto pomoc má smysl a je opravdu užitečná.

Hlavní důvody, proč by rozvinuté země (včetně zemí střední a východní Evropy) měly poskytovat rozvojovou pomoc, zformuloval do jakéhosi „desatera“ Michal Kaplan, bývalý ředitel České rozvojové agentury a bývalý tajemník pro otázky mezinárodního rozvoje stálé mise České republiky při OECD¹⁶:

1. Důvody náboženské a etické (je morálně správné poskytovat pomoc lidem, kteří se ocitnou v nouzi);
2. Prevence ozbrojených konfliktů a terorismu;
3. Předcházení nelegální migraci a organizovanému zločinu;
4. Ochrana životního prostředí a globálně významných ekosystémů;
5. Stabilizace světové ekonomiky, vznik a rozvoj nových trhů;
6. Uplatňování produktů a technologií poskytovatele pomoci na území a trzích příjemce pomoci;
7. Podpora zaměstnanosti, zejména u mladých lidí (v případě, že působí v zahraničí, pak také jejich lepší odborná a jazyková vybavenost a zkušenosti s odlišnou kulturou);
8. Lepší diplomatické vztahy se zeměmi přijímajícími pomoc;
9. Větší prestiž a vliv na mezinárodní politické scéně;
10. Šíření našich hodnot a kultury (samozřejmě ne agresivní a arogantní cestou, spíše vlastním příkladem);

V současnosti poskytují rozvojovou pomoc všechny rozvinuté země, včetně zemí střední a východní Evropy. Proto bychom se měli vážně zamýšlet nad budoucností rozvojové pomoci a spolupráce.

Budoucí výzvy

Vraťme se ještě jednou k naší základní otázce – proč jsou chudé země chudé a bohaté země jsou bohaté? Odpověď může ležet ještě někde trochu jinde, než uvádějí známé rozvojové teorie. Nebo přesněji, každá rozvojová teorie má kousek pravdy, ale co potřebujeme, je pokusit se o jejich tvůrčí syntézu. Zde je návrh tří stavebních kamenů pro takovou syntézu:

.....
16 NOVÁČEK, P.: *Sustainable Development*, s. 342.

1. Myšlení orientované na budoucnost

Myšlení orientované na budoucnost je dost možná tím hlavním klíčem k prosperitě a úspěchu. Max Weber upozornil na protestantskou etiku a její vliv na rozvoj kapitalismu v Evropě a v Severní Americe. Odložení současné spotřeby, spoření, investice, tvrdá práce, to vše s vidinou Boží spásy po skončení pozemského života, to je přece typická ukázka myšlení orientovaného na budoucnost, které určuje i naše současné chování a konání. Opakem je postoj člověka či celých společenství, která žijí jen přítomností a o budoucnost se nestarají. Bylo by proto žádoucí vypracovat *Index myšlení orientovaného na budoucnost (Future Oriented Thinking Index – FOTI)*, který by doplnil indexy typu *hrubý domácí produkt, index lidského rozvoje*.¹⁷

2. Veřejný prostor a péče o něj

Veřejný prostor a péče o něj je dobrým ukazatelem materiální, ale i morální vyspělosti společnosti. Existují komunity i celé státy, kde lidé o společný prostor pečují, především prostřednictvím nejrůznějších občanských iniciativ, sdružení a organizací. V tomto prostoru se pak cítí příjemně a bezpečně. A jsou oproti tomu komunity a státy, kde lidé uvnitř svého soukromého prostoru žijí třeba v příjemných a důstojných podmínkách, ale pár metrů od jejich bydliště začíná „území nikoho“, které připomíná smetiště a hygienické podmínky jsou středověké, bezpečně ani příjemně tu není.

3. Vzdělání

Vzdělání samo o sobě prosperitu nezaručí, ale rozvíjí tvořivý potenciál jednotlivce, aby, bude-li mít motivaci a chtít, na prosperitě vlastní i své komunity pracoval. Vzdělání podmiňuje oba výše zmíněné faktory. Člověk negramotný asi obvykle nebude uvažovat v dlouhodobém horizontu, bude žít spíše ze dne na den. Člověku vzdělanému bude spíše ležet na srdci nejen dobro vlastní a jeho nejbližší rodiny, ale také dobro komunity (i když to samozřejmě nemusí platit vždy).

I vzhledem k uvedeným skutečnostem bychom mohli být v pokušení říci, že např. evropské státy jsou bohaté a vyspělé, protože všechny tři zmíněné faktory jsou na vyšší úrovni než třeba v Africe nebo na Blízkém východě. Jenže proč se potom v těchto zemích jednotlivci i státy tak nezodpovědně zadlužují? Proč je v zavedených demokraciích tak nízká volební účast? Proč vzdělání plíživě přerůstá v „infotainment“ – snahu především se bavit a moc se nenamáhat? Možná jakýmsi „gordickým uzlem“ nejsou ani přírodní, kulturní, ekonomické či institucionální faktory, ani myšlení orientované na budoucnost, veřejný prostor či vzdělání, ale slovy Viktora Frankla v publikaci *Vůle ke smyslu*:

17 Jde o vlastní koncept autora příspěvku, ke kterému dosud byly otištěny dva články: NOVÁČEK, P.: *Thinking oriented towards the future – key to prosperity and sustainable development?* s. 354 – 362. In *Foresight*, Vol. 15, No. 5, 2013; MACHÁČEK, J. – TEICHMANN, J. – NOVÁČEK, P. – KLADIVO, P.: *The Future Oriented Thinking Index: A Case Study of the Czech Republic, Greece, Moldova and Switzerland*, s. 5 – 19. In *Development, Environment and Foresight*, Vol. 3, No.1, 2017.

*společnost blahobytu, popřípadě stát blahobytu, jsou schopny uspokojit prakticky všechny potřeby člověka, přičemž jednotlivé potřeby konzumní společnost teprve vytváří. Pouze jedna potřeba vychází naprázdno, a to je vůle ke smyslu, to znamená potřeba najít ve svém životě nebo snad lépe řečeno v každé jednotlivé životní situaci smysl – a oddat se mu, naplnit jej!*¹⁸

Potřebujeme nový „Marshallův plán“?

V roce 2015 měly být naplněny *Rozvojové cíle tisíciletí*, přijaté Organizací spojených národů v roce 2000, ale nestalo se tak. Především v subsaharské Africe řada cílů splněna nebyla. V roce 2015 byly přijaty ještě ambicióznější *Cíle udržitelného rozvoje* s horizontem jejich splnění v roce 2030. Vzhledem k minulým zkušenostem a k současné situaci ve světě lze o jejich úspěšné realizaci již dnes celkem oprávněně pochybovat. Nicméně neměli bychom rozhodně rezignovat na hledání věrohodné a uskutečnitelné vize rozvoje, která i chudým společností dá naději na lepší budoucnost.

Existuje příklad z minulosti, který by se mohl stát inspirací pro budoucnost. Je jím Marshallův plán. Marshallův plán, neboli Program evropské obnovy, byl vyhlášen státním tajemníkem USA Georgem C. Marshalllem 5. června 1947. Marshall byl (společně s prezidentem Harry S. Trumanem) iniciátorem a tvůrcem plánu. Evropský program obnovy byl přijat americkým Kongresem 3. dubna 1948.

V letech 1948 – 1952 poskytly Spojené státy v rámci tohoto plánu pomoc ve výši 13,3 miliardy dolarů, což odpovídá dnešním více než 100 miliardám. Vítěz druhé světové války zahrnul do tohoto plánu také hlavního nepřítele ve válce, poražené Německo. Spolupráce položila základy pro budoucí postupné sjednocování Evropy, a také ke vzniku úzké trans-atlantické spolupráce.

Ideu globálního *Marshallova plánu* oživil v 90. letech 20. století americký senátor a později viceprezident Albert Gore (1992). Albert Gore si představoval globální Marshallův plán jako postupnou realizaci strategických cílů, orientovaných zejména na problematiku životního prostředí. Integrojícím cílem celého plánu mělo být vytvoření takových sociálních a politických podmínek, který by nejvíce přispívaly ke vzniku dlouhodobě udržitelné společnosti.

Ideu nového *Marshallova plánu* v různých regionálních a odvětvových obměnách podpořila řada známých osobností. Bývalý jihoafrický prezident a nositel Nobelovy ceny za mír, Frederik Willem de Klerk navrhoval *Marshallův plán pro Afriku*. Ideu nového Marshallova plánu dále podporovali např. německý prezident Horst Köhler, rakouský prezident Heinz Fischer či bývalý prezident Římského klubu, jordánský princ El-Hassan bin Talal.

Existují také variace na globální Marshallův plán, například *Globální zelený úděl* Marka Hertsgaarda (1998).¹⁹ Hertsgaard se inspiroval *Novým údělem* amerického prezidenta Franklina D. Roosevelta z 30. let 20. století, který měl vyvést americkou ekonomiku z vleklé hospodářské krize.

18 FRANKL, E. V.: *Vůle ke smyslu. Vybrané přednášky o logoterapii*, s.

19 Pro podrobnější informace viz: HERTSGAARD, M.: *Earth Odyssey. Around the World in Search of Our Environmental Future*, New York: Broadway, 1998.

V květnu 2003 se sešla skupina akademiků, politiků, zástupců sdělovacích prostředků a lidí zabývajících se problematikou mezinárodního rozvoje. Dohodli se na založení *Iniciativy pro globální Marshallův plán*.²⁰ Tato iniciativa je cenná především díky poměrně propracovanému návrhu, jak by globální Marshallův plán měl být financován, aniž by to zatížilo rozpočty jednotlivých států.

Financování nového „Marshallova plánu“

Iniciativa pro globální Marshallův plán (Global Marshall Plan Initiative) uvádí, že na realizaci zamýšleného projektu by bylo zapotřebí asi 100 miliard dolarů ročně. Mezinárodní rozvojová pomoc v současnosti činí asi 115 miliard dolarů ročně, což představuje přibližně 0,3 % hrubého domácího produktu (HDP) dárcovských zemí. Při realizaci globálního Marshallova plánu by toto číslo vzrostlo na 0,5 – 0,6 % HDP. To by bylo stále pod hranici 0,7 %, která představuje cíl přijatý mezinárodním společenstvím v 70. letech 20. století.

Vzorem pro globální Marshallův plán je pomoc, kterou po 2. světové válce poskytly Spojené státy Evropě prostřednictvím Marshallova plánu. Ten byl financován po dobu čtyř let ve výši 1,3 % HDP Spojených států. Zkušenosti nicméně ukazují, že není příliš pravděpodobné, že by se zdroje na realizaci nového „Marshallova plánu“ podařilo získat z rozpočtu národních států. Proto iniciátoři navrhují nekonvenční a inovativní cesty získání prostředků, které částečně vycházejí z podnětů bývalého britského ministra financí (a později premiéra) Gordona Browna a finančníka George Sorose.

1. Zvláštní práva čerpání (Special Drawing Rights) Mezinárodního měnového fondu (IMF)

Finančník George Soros navrhl využít zvláštní práva čerpání IMF pro financování rozvoje. Zvláštní práva čerpání jsou půjčky, které jsou k dispozici určité zemi v proporční výši k příspěvku, který tato země IMF poskytla. Jednou z výhod je to, že rozvojová země do fondu platí ve vlastní, často slabé měně, ale získává přístup k půjčkám ve tvrdé měně. George Soros navrhuje, že přebyteková částka ve výši přibližně 10 miliard dolarů by byla využita v chudých zemích na realizaci rozvojových projektů. Kromě toho by bohaté země měly umožnit, aby jejich podíl ve výši asi 18 miliard USD byl také využíván pro financování rozvoje. Iniciativa pro globální Marshallův plán navrhuje převod chudým zemím globálního Jihu ze zvláštních práv čerpání ve výši 30 – 40 miliard dolarů ročně.

2. Zdanění finančních operací

Návrh vychází z různých modifikací tzv. Tobinovy daně, která by zdanila globální finanční operace a výtěžek by byl použit pro financování rozvojových programů a projektů. Mělo by se uvažovat o zavedení alespoň malé celosvětové daně za globální finanční operace ve výši 0,01 %. Pokud by se to osvědčilo, mohla by být daň zvýšena na cílových 0,02 %. Minimální varianta (0,01 %) Tobinovy daně by podle odhadu iniciátorů přinesla ročně 30 – 40 miliard dolarů na realizaci globálního Marshallova plánu.

.....
20 Iniciátory projektu byly Římský klub, Evropské ekosiální fórum, Nadace pro globální úmluvu a Budapešťský klub.

3. Daň ze světového obchodu (tzv. Terra tax)

Dalším finančním nástrojem by mohlo být zavedení světové daně z obchodu. Ta by byla v souladu s pravidly „spravedlivého obchodu“ (Fair Trade). Ekonomická odvětví i podniky se výrazně globalizovaly. Nadnárodní (globální) korporace jsou schopny se vyhýbat zdanění na národní úrovni a standardům (environmentálním a sociálním), které platí v rozvinutých zemích. Tím získávají velkou komparativní výhodu oproti podnikům, které standardům a národnímu zdanění podléhají. To vedlo k situaci, kdy obrat 15 největších nadnárodních společností je větší než celková ekonomická výkonnost 60 nejchudších zemí. Státy pak musí tento výpadek ve zdanění nahrazovat vyšší daňovou zátěží obyvatel malých a středních podnikatelů, kteří jsou s danou zemí pevně svázáni.

Třetím prvkem pro financování globálního Marshallova plánu je proto zavedení „terra daně“ ze světového obchodu ve výši 0,35 – 0,5 %. Daň by měla být stejná pro všechny oblasti mezinárodního obchodu. Vzhledem k obrovskému objemu světového obchodu ve výši přibližně 10 000 miliard USD by tato daň přinesla ročně 35 – 50 miliard USD.²¹

Vedle zmíněných tří možných zdrojů financování lze uvažovat o dalších opatřeních, např. o *Systému certifikace v oblasti globálního klimatu (Global Climate Certificate System)*, zavedení *Půjček pro budoucnost (Future Loan)* a o návrhu Gordona Browna na vytvoření *Mezinárodního finančního fondu (International Finance Facility)*. Velkou důležitost samozřejmě také má odpuštění dluhů chudým zemím a požadavek OSN, aby země přijímající rozvojovou pomoc měly zpracovány *Strategii snižování chudoby (Poverty Reduction Strategy Papers)*. Mezinárodní komunitou by měla být energicky vyřešena otázka tzv. daňových rájů, kvůli kterým národní rozpočty ročně přicházejí o 50 – 60 miliard dolarů. Na straně rozvinutých zemí je třeba se vypořádat s otázkou ochranných opatření a subvencí, byť s ohledem na zemědělskou politiku těchto zemí.²²

Některé další náměty na implementaci globálního Marshallova plánu

Idea globálního Marshallova plánu, pokud by byla realizována, má potenciál stát se katalyzátorem dalekosáhlých pozitivních změn. Podmínkou však je, aby takový plán nebyl jen souhrnem mnoha dílčích aktivit a projektů (jak se to stává různým „rozvojovým partnerstvím“, ale aby byl komplexní, koordinovaný a na budoucnost orientovaný. Dále musí mít definovatelné, měřitelné a dosažitelné cíle.

Země, které byly obnoveny po 2. světové válce, měly tradici podnikatelského ducha a průmyslového rozvoje, a proto finanční a technická pomoc těmto zemím způsobila výrazné zlepšení situace ve velmi krátké době. Většina rozvojových zemí tuto tradici podnikání a industriálního rozvoje nemá. Proto bude muset být úsilí mnohem větší a komplexnější, než tomu bylo v případě původního Marshallova plánu.

Pokud by byly k dispozici finanční prostředky, nejvíce žádoucím dlouhodobým cílem by bylo vykořenění extrémní chudoby a nebezpečných nemocí, stejně jako integrace ekologického a ekonomického rozvoje. Nejdůležitějšími a přitom uskutečnitelnými projekty

21 RADERMACHER, F. J.: *Global Marshall Plan. A Planetary Contract for a Worldwide, s.*

22 Pro podrobnější informace viz: www.globalmarshallplan.org

pro takové partnerství jsou zejména: ekologicky orientované zemědělství, které by snížilo spotřebu vody a energie, mezinárodní kulturní, vzdělávací a vědecké výměny, přístup k informačním technologiím (zvláště internetu) a imunizační programy.²³

Klíčové předpoklady pro úspěšnou implementaci globálního Marshallova plánu představují především:

- projekty dostatečně dlouhodobé a intenzivní, aby přispěly k podstatné změně;
- respektování lidských práv a mezinárodního práva v zemích příjemce pomoci.

Je důležité poukázat na úspěchy podobných projektů nebo iniciativ v minulosti:

- Původní Marshallův plán, který poprvé ukázal, že široce pojatý mezinárodní rozvojový projekt může být úspěšný; tento plán se tak odlišuje od početných „partnerství“, která jsou v současnosti často vyhlašována, jsou však neefektivní;
- Iniciativy Světové zdravotnické organizace (vymýcení pravých neštovic) a na úrovni nevládních organizací například iniciativa Rotary klubu (vakcinace proti dětské obrně);
- Den Země, který odstartoval celosvětové hnutí. Den Země ztělesňuje transformaci vágního konceptu na konkrétní lokální aktivity po celém světě.

Existují cíle, které můžeme chápat jako základní a akceptovatelné napříč různými kulturami. Jsou to: eliminace násilí na ženách, podpora základního vzdělání a řemesel, vymýcení některých nemocí (lepra, dětská obrna a pod.) a eliminace dalších přenosných nemocí, stejně jako přístup k nezávadné vodě. Mezi další důležité rozvojové cíle patří: výstavba infrastruktury (především dopravy a telekomunikací), efektivní veřejná správa a vytváření střední třídy, která představuje stabilizující prvek ve společnosti. Mezi významné rozvojové cíle patří také efektivní a environmentálně přátelské technologie a podpora výzkumných a vývojových kapacit.

Cílem globálního Marshallova plánu by mělo být pomoci zemi příjemce dosáhnout úrovně, kdy se stane atraktivní pro soukromé investory a kdy bude zajištěna schopnost této země vést se zahraničními investory korektní vyjednávání. Proto jsou prioritou investice do rozvoje lidských zdrojů. Jde tedy o sdílení informací a znalostí v oblasti vzdělávání, veřejné správy a rozvoje občanského sektoru.

Globální Marshallův plán by měl sestávat ze dvou hlavních fází.

V první, krátkodobé fázi by mělo být pomoci zemi (nebo regionu), aby se vymanila z krize a stabilizovala se situace. První fáze by měla trvat omezenou dobu, například čtyři roky, což je stejné období jako trvání původního Marshallova plánu.

Druhá, dlouhodobá fáze by měla zemi pomoci stát se středně rozvinutou, s HDP kolem 10 000 USD/osobu/rok, kde je již uspokojivě rozvinuto podnikatelské prostředí a aktivity a kde investice, především ze soukromého sektoru, mohou proudit do země. Konečným

23 Pro podrobnější informace viz: NOVÁČEK, P. – MEDERLEY, P. – ARMAND, P. C.: *Marshall Plan for Haiti. Initial Project of the Global Partnership for Development. Un Plan Marshall Pour Haiti. Un Projet Initial du Partenariat Mondial pour le Développement*, Olomouc: Millennium Project, Central European Node, 2008.

cílem je dosažení prahu udržitelného rozvoje, kdy HDP je ve výši přibližně 20 000 USD/osobu/rok. Pozornost by pak následně měla být zaměřena více na kvalitu a dlouhodobou udržitelnost rozvoje, než na materiálně orientovaný ekonomický růst.

Celá druhá fáze vyžaduje nejenom ekonomické změny, doprovázené případně politickými změnami, ale také sociální a kulturní změny. Sociální a kulturní změny jsou dlouhodobým úkolem a mohou trvat odhadem dvě generace, tedy asi čtyřicet let.

Koordinační orgán globálního Marshallova plánu (ať už to bude kdokoliv v rámci systému OSN nebo někdo jiný) by měl úzce spolupracovat se státy, nevládními organizacemi, soukromými společnostmi a s akademickou sférou. Struktura koordinačního orgánu by mohla být inspirována Vavrouškovým návrhem reformované OSN.²⁴ Primární strukturu koordinačního orgánu by tvořily čtyři základní tematické pilíře: bezpečnostní, sociální, ekonomický a environmentální. Druhotnou strukturu by tvořily regiony a subregiony, kde by se jednotlivé programy a projekty realizovaly.

V počátku by takový *Marshallův plán* obsahoval jen omezený počet pilotních projektů na národní či nižší úrovni a hospodařilo by se s omezenými zdroji. Cílem těchto několika prvních let by bylo naučit se využívat prostředky efektivně pro koordinovanou a účinnou akci. „Velké peníze“ by mohly přijít později, snad z budoucí globální daně, Tobinovy daně nebo z jiných finančních nástrojů zmíněných v návrzích Iniciativy pro globální Marshallův plán. V první řadě je však nezbytné získat důvěru a dokázat, že globální Marshallův plán je schopen přinést pozitivní, definovatelné a měřitelné výsledky. Je tedy možné konstatovat, že vhodně formulovaný globální Marshallův plán je v zájmu rozvojových i rozvinutých zemí, ale také v zájmu globální občanské společnosti a podnikatelů. A má potenciál stát se nejefektivnějším ekonomickým programem současnosti, jehož pozitivní důsledky ovlivní život několika dalších generací.

Závěr

Můžeme studovat minulost a přítomnost rozvojové pomoci, resp. rozvojové spolupráce. Můžeme se také snažit popsat budoucnost rozvojové pomoci a ovlivnit ji našimi aktivitami. To obojí vyžaduje racionální myšlení a využití našich intelektuálních kapacit. Aby však rozvojová pomoc/spolupráce byla dlouhodobě efektivní, potřebujeme získat důvěru a podporu veřejnosti jak v rozvinutých, tak v rozvojových zemích. Potřebujeme získat na svoji stranu nejen myšlení lidí, ale především jejich srdce.

Když jsem v roce 1999 přednášel v rámci semestrálního předmětu „*Sustainable Development*“ na College of the Atlantic ve státu Maine (USA), jedna studentka to výborně vyjádřila ve své závěrečné eseji:

14. října 1987 spadla osmnáctiměsíční Jessica McClure do sedm metrů hluboké studny. Podle průzkumu zpracovaného Pew Research Center for the People and the Press vzbudila tato událost obrovský zájem médií, srovnatelný za poslední desetiletí jen s úmrtím princezny Diany.

24 PRINS, G. ed.: *Threats Without Enemies. The Global Security Programme*, s.

V době, kdy probíhala záchrana Jessicy, dosáhly dary na její podporu 247 000 amerických dolarů. Celkově se na účtu pro Jessicu shromáždil více než jeden milión dolarů a dům její rodiny byl zaplaven spoustou nefinančních darů, jako jsou hračky, ošacení, ale i nábytek. To vše dostane, podle rozhodnutí soudu, až dosáhne věku 25 let.

Ve stejném čase, kdy se odehrála tato událost, umíralo ve světě každý den 40 000 dětí mladších pěti let a půl miliónu šlo spát s prázdným žaludkem. To nás přivádí k otázce, proč nás nechávají lhostejnými statisíce nejchudších a svoji pozornost věnujeme mediálně atraktivní záchrane malého dítěte v Texasu. Proč se lidé obecně příliš nezajímají ani o ty nejzávažnější záležitosti, dokud se jich bezprostředně netýkají?

Toto je pravděpodobně největší výzvu pro budoucnost rozvojové pomoci/spolupráce: získat na svoji stranu lidská srdce a inspirovat je k soucítění s lidmi a komunitami, které jsou nám kulturně i geograficky vzdálené.

Před dvěma tisíci lety řekl římský filozof a politik Seneca: *Je třeba říct, že jsme se nenarodili pro jeden kout, ale že celý svět je naší vlastí.* Racionálně je nám to v éře globalizace celkem jasné. Nicméně často se podle toho nechováme, protože naše srdce to takto necítí. A to nás přivádí k důležitému aspektu a předpokladu rozvojové pomoci a spolupráce – ke globálnímu a rozvojovému vzdělávání, k „učení bez hranic“. Poprvé byl tento termín uveden v sedmé zprávě Římskému klubu *No Limits to Learning* (1978), která zdůrazňovala především potřebu se dívat do budoucnosti, formulovat budoucí možná rozvojová ohrožení i příležitosti. Nicméně „učení bez hranic“ můžeme také chápat geografickém (prostorovém) smyslu, jako potřebu vidět svět v souvislostech, jako jeden celek.

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc., působí jako vedoucí Katedry rozvojových a environmentálních studií Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Ve své odborné orientaci se zaměřuje především na témata z oblasti globálních environmentálních problémů, udržitelného rozvoje a rozvojové spolupráce. Od roku 1998 je člen řídicí rady Millennium Project, Washington, D.C., Rovněž působí jako koordinátor Středoevropského výzkumného uzlu (Central European Node, Millennium Project), člen oborové rady doktorského studijního oboru Environmentální studia na FHS UK Praha, člen oborové rady doktorského studijního oboru Mezinárodní rozvojová studia na Přf. UP v Olomouci. Od roku 2008 je předsedou České asociace Římského klubu.

Kontakt na autora: e-mail: pavel.novacek@upol.cz

Použitá literatura

1. AMARA, R.: *Hľadanie vymedzenia a hraníc výzkumu budúcnosti*, In *Prognostické informácie*, 4/1986, Kabinet teórie vedy a prognóz SAV, Bratislava. **2.** AMARA, R.: *The futures field: searching for definitions and boundaries*, In *The Futurist*, Vol. XV (February), 1981. s. 25 – 29. **3.** AMARA, R.: *The futures field: how to tell good work from bad*, In *The Futurist*, Vol. XV, 1981. s. 63 – 71. **4.** AMARA, R.: *The Futures Field: Which Direction Now ?* In *The Futurist*, Vol. XV, 1981. s. 42 – 46. **5.** AMARA, R.: *Toward the Year 2000: national Priorities*, Institute for the Future, 1981. **6.** BOTKIN, J. – ELMANDJRA, M. – MALITZA, M.: *No Limits to Learning*, Oxford: Pergamon Press, 1978. **7.** BUDIL, I.: *Teorie závislosti, kulturní determinismus a prosperita*, s. 33 – 49. In *Ve stínu modernity. Perspektivy a problémy rozvoje*, ed.: WAISOVÁ, Š. et al.: 33 – 49. Plzeň: Vyd. a nakladatelství Aleš Čeněk. **8.** DIAMOND, J.: *Collapase: How Societies Choose to Fail*

or Succeed, New York: Viking Books, 2005. **9.** DIAMOND, J.: *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*, New York: W. W. Norton and Company, 1997. **10.** FRANKL, E. V.: *Vůle ke smyslu. Vybrané přednášky o logoterapii*, Praha: Cesta, 2006. **11.** HARRISON, L. E.: *Who Prospers. How Cultural Values Shape Economic and Political Success*, New York: Basic Books, 1992. **12.** HARRISON, L. E.: *Underdevelopment Is a State of Mind – The Latin American Case*, Cambridge: Harvard University, Center for International Affairs, 1985. **13.** HERTSGAARD, M.: *Earth Odyssey. Around the World in Search of Our Environmental Future*, New York: Broadway, 1998. **14.** HOBSON, J. A.: *Imperialism: A Study*, Ann Arbor: University of Michigan, 1965. **15.** NOVÁČEK, P.: *Thinking oriented towards the future – key to prosperity and sustainable development?* s. 354 – 362. In *Foresight*, Vol. 15, No. 5, 2013. **16.** NOVÁČEK, P.: *Sustainable Development*, Olomouc: Palacky University Press, 2011. **17.** NOVÁČEK, P. – MEDERLEY, P. – ARMAND, P. C.: *Marshall Plan for Haiti. Initial Project of the Global Partnership for Development. Un Plan Marshall Pour Haiti. Un Projet Initial du Partenariat Mondial pour le Développement*, Olomouc: Millennium Project, Central European Node, 2008. **18.** MACHÁČEK, J. – TEICHMANN, J. – NOVÁČEK, P. – KLADIVO, P.: *The Future Oriented Thinking Index: A Case Study of the Czech Republic, Greece, Moldova and Switzerland*, s. 5 – 19. In *Development, Environment and Foresight*, Vol. 3, No.1, 2017. **19.** PREBISCH, R.: *Commercial Policy in the Underdeveloped Countries*, s. 251 – 273. In *American Economic Review*, 49, May 1959. **20.** PREBISCH, R.: *The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems*, New York: United Nations, 1950. **21.** PRINS, G. ed.: *Threats Without Enemies. The Global Security Programme*, London: Earthscan, 1993. **22.** RADERMACHER, F. J.: *Global Marshall Plan. A Planetary Contract for a Worldwide Eco-Social Market Economy*, Hamburg: Global Marshall Plan Initiative, 2004. **23.** SACHS, J.: *Common Wealth: Economics for a Crowded Planet*, New York: Penguin Press, 2008. **24.** SACHS, J.: *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*, New York: Penguin Press, 2005. **25.** SEN, A.: *Development as Freedom*, Oxford: Oxford University Press, 1999. **26.** TOWNSEND, P. B.: *Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living*, Harmondsworth: Penguin Books, 1979. **27.** WEBER, M.: *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, New York: Scribner, 1950. **28.** www.globalmarshallplan.org **29.** Zákon č. 17/1992 Sb. Zákon o životním prostředí

Doporučená literatura

1. DUŠKOVÁ, L. et al.: *Encyklopedie rozvojových studií*, Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2011. **2.** GLENN, J. C. – GORDON, T. J.: *State of the Future*, Washington, D.C.: The Millennium Project, 2007. **3.** GORE, A.: *Earth in the Balance: Ecology and the Human Spirit*, Boston: Houghton Mifflin, 1992. **4.** NOVÁČEK, P. – MEDERLEY, P.: *Global Partnership for Development*, Olomouc: Millennium Project, Central European Node, 2002. **5.** VAVROUŠEK, J.: *Perspektivy lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života*, s. 91 – 100. In *Lidské hodnoty a trvale udržitelný způsob života. Sborník přednášek*, eds.: NOVÁČEK, P. – VAVROUŠEK, J.: Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993.

DOBROVOLNÍČKA PRÁCA AKO ŠPECIFICKÁ FORMA POMOCI UTEČENCOM V UTEČENECKÝCH TÁBOROCH

VOLUNTEER WORK AS A SPECIFIC FORM OF AID TO REFUGEES IN REFUGEE CAMPS

Zuzana Kráľová – Dominika Kuklová

Odoslané/Submitted: 30. 6. 2017

Prijaté/Accepted: 6. 9. 2017

Abstrakt

Problematika utečeneckej krízy, migrácie a zotrvania veľkého množstva ľudí v utečeneckých táboroch je v súčasnosti aktuálnou a medializovanou témou. Stále sa však vyvíja a z tohto dôvodu obsahuje veľa oblastí, ktoré na odbornej úrovni doteraz nie sú v úplnej miere preskúmané či spracované. Podklad pre vznik predkladaného príspevku preto tvoria predovšetkým osobné skúsenosti jednej z autoriek príspevku získané počas vykonávania dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch. Príspevok následne poskytuje čo najreálnejší obraz o fungovaní utečeneckých táborov v rámci Európy, ktoré dotvára aj vnímanie ľudí na úteku. Do pozornosti taktiež dáva špecifiká vykonávania dobrovoľníckej práce v tejto oblasti a najvýznamnejšie aspekty jej zamerania. Zároveň na príklade konkrétnej realizovanej výskumnej analýzy približuje vykonávanie dobrovoľníckej práce v jednotlivých utečeneckých táboroch v rámci Európy v ponímaní samotných dobrovoľníckych pracovníkov. Súčasťou príspevku sú taktiež odporúčania s možnosťou praktickej aplikácie, ktorých cieľom je prispieť k zvyšovaniu kvality poskytovanej dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch.

Kľúčové slová: Dobrovoľník. Migrácia. Utečenec. Utečenecký tábor. Utečenecká kríza.

Abstract

The issue of the refugee crisis, migration and the continued existence of a large number of people in refugee camps is current and highly publicised. The issue continues to develop and, as such, covers many areas that have not been completely investigated or researched at the professional level. The basis for creating this paper is mainly the personal experience of one of its authors gained during a period of volunteer work in a refugee camp. The paper then provides the most realistic picture of the operation of refugee camps within Europe, which also affects the perception of refugees. The specifics of volunteer work in this area and the most important aspects of its orientation are examined. The performance of volunteer work in the individual refugee camps in Europe as perceived by the volunteers themselves is examined using the example provided by completed research analysis. The paper includes recommendations with opportunities for practical application, the objective of which is to increase the quality of volunteer work provided in refugee camps.

Keywords: Volunteer. Migration. Refugee. Refugee camp. Refugee crisis.

Úvod

Migrácia ľudí utekajúcich pred nepriaznivými okolnosťami prerástla počas posledných rokov do masívnej utečeneckej krízy. Podľa správ organizácie UNICEF prezentovanými v súvislosti s utečeneckou krízou svet v súčasnosti

čelí najrozsiahlejšej utečeneckej kríze od druhej svetovej vojny, s miliónmi rodín nútených opustiť svoje domovy kvôli konfliktu, prenasledovaniu a chudobe v krajinách vrátane Sýrie, Afganistanu, Iraku, Somálska, Južného Sudánu a Sudánu.²⁵

V súčasnosti sa globálne pohybuje približne 65,3 milióna ľudí, ktorí boli nútení opustiť svoje domovy, pričom 21,3 milióna z nich predstavujú utečenci a z toho viac ako polovica je neploletá.²⁶ V porovnaní s rokom 2015 sa zvýšil počet utečencov o 5,8 milióna z predchádzajúcich 59,5 milióna ľudí. Iba v samotnej Sýrii situácia ovplyvnila viac ako 12 miliónov ľudí, z ktorých sa stali utečenci, čo predstavuje viac ľudí ako tých, ktorí boli ovplyvnení troma prírodnými katastrofami súčasne – hurikánom Katrina, zemetrasením na Haiti a Tsunami v Indickom oceáne.²⁷ Tieto vysoké čísla poukazujú na skutočnosť, že je potrebné, aby sa významní vládni a nevládni aktéri európskych štátov ako aj jednotlivci snažili prispievať k postupnému zlepšovaniu situácie a podmienok utečencov, v ktorých sa ocitli. Jednou z možností ako riešiť utečeneckú krízu a s ňou súvisiacu aj nepriaznivú životnú a sociálnu situáciu ľudí na úteku je aktívna zaangażovanosť v oblasti vykonávania dobrovoľníckej práce, a to na niekoľkých úrovniach. Pozornosť budeme venovať predovšetkým dvom základným úrovňam. Prvou úrovňou je poskytovanie pomoci pri integrácii utečencov v krajine, v ktorej sa chcú usadiť. Druhá úroveň predstavuje napríklad prostredie, v ktorom sú utečenci nútení istý čas zotrvať z rôznych dôvodov. Za takéto prostredie sú najčastejšie pokladané utečenecké tábory. Utečenecké tábory, v ktorých majú dobrovoľnícki pracovníci aspoň do určitej miery možnosť prispievať k zvyšovaniu zlepšovaniu životných i sociálnych podmienok utečencov sa nachádzajú v rôznych krajinách. Prevažne ide o menej známe tábory alebo viac medializované, ktoré sa práve vďaka medializácii dostali do povedomia predovšetkým širokej laickej verejnosti. V rámci nich sa utečenci zdržiavajú, a to odhliadnuc od konkrétnych vojnových konfliktov, občianskych vojen, či iných problémových situácií. Jedným z takýchto táborov je napríklad utečenecký tábor Al Za'tari v Jordánsku, ktorý je určený predovšetkým pre sýrskych utečencov ale nachádza sa taktiež napríklad v Nakivale v Ugande, v Dadaabe v Keni, v Mbere, či v Mauritánii. Ďalší nemenej známy, v súčasnosti už vysťahovaný utečenecký tábor sa nachádzal v meste Idomeni v Grécku a ešte v apríli 2016 sa v ňom zdržiavalo niekoľko desiatok tisíc utečencov.²⁸ Dôvody záujmu utečeneckých táborov o vykonávanie dobrovoľníckej práce môžeme s výnimkou už zmienených skutočností hľadať najmä v týchto kľúčových aspektoch. Jedným zo zmienených aspektov je skutočnosť, že pomoc poskytovaná dobrovoľníckymi pracovníkmi pôsobiacimi v utečeneckých

25 UNICEF: *Latest on the refugee and migrant crisis*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: http://www.unicef.org/ceecis/resources_28329.html

26 UNHCR: *Figures at a glance*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html>

27 WORLD VISION: [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: *Refugee crisis*, <http://www.worldvision.org/our-impact/syrian-refugees>

28 UNRWA: *Where we work*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.unrwa.org/where-we-work/west-bank>

táboroch predstavuje v mnohých ohľadoch predovšetkým silnú psychickú podporu pre deti a dospelých. Druhý aspekt spočíva v možnosti delegovania množstva rôznorodých, no veľmi potrebných činností zo zdravotníckych, sociálnych a iných pomáhajúcich pracovníkov, práve na dobrovoľníckych pracovníkov. Dobrovoľnícki pracovníci počas svojho pôsobenia v utečeneckých táborech vykonávajú veľa činností, od najzákladnejších až po tie, ktoré dokážu spríjemniť pobyt v tábore deťom a dospelým. Najčastejšie sa zapájajú napríklad do aktivít súvisiacich s: vyplňaním voľného času detí a dospelých; distribúciou oblečenia, jedla, hygienických potrieb; poskytovaním pomoci pri registrácii; poskytovaním základnej zdravotnej starostlivosti, pedagogickými aktivitami; asistenciou odborníkom pri vykonávaní ich profesie; či komunikáciou s utečencami. Pomerne často taktiež pracujú v tzv. *warehouse*²⁹.

Potenciálni budúci dobrovoľnícki pracovníci, ktorí sa rozhodnú venovať svoj čas a poskytnúť svoje zručnosti a schopnosti s cieľom pomôcť utečencom v táborech, sú vyberaní predovšetkým následnými spôsobmi: podľa aktuálnych potrieb utečeneckých táborov, alebo sú súčasťou masívnych náborov. V prípade masívnych náborov je humanitárna kríza skutočne veľká a je potrebné, aby sa zapojili všetci s reálnym záujmom o dobrovoľnícku prácu. V utečeneckých táborech sú bez ohľadu na spôsob výberu, obzvlášť nápomocní dobrovoľníci, ktorí ovládajú arabský jazyk, či jazyky Farsi a Dari, čo uľahčuje vzájomnú komunikáciu s utečencami a napomáha predchádzať vzniku zbytočných nedorozumení, či konfliktných situácií. Veľmi vítaní sú taktiež dobrovoľníci s profesionálnym pôsobením v oblastiach so zameraním na sociálnu prácu, zdravotnú starostlivosť s dôrazom na všeobecné lekárstvo, gynekológiu a pôrodnictvo, následne pedagogiku, právo, výživu, komunikáciu a podobne.³⁰ Podľa rozsiahlej správy dokumentu *June report* bolo koncom roka 2014 nútených opustiť svoje domovy 60 miliónov ľudí, z toho 19,6 milióna utečencov, ktorí sa na kratší alebo dlhší čas v mnohých prípadoch ocitajú v utečeneckých táborech.³¹ Následkom uvedených skutočností začal dopyt po dobrovoľníckej práci ešte viac eskalovať. Vzhľadom k enormnému počtu utečeneckých táborov a utečencov, ktorí potrebujú pomoc je viac ako nevyhnutné venovať pozornosť pomáhajúcim pracovníkom, ktorí im pomoc poskytujú a sú často vystavovaní náročným záťažovým situáciám s vysokým stresovým faktorom. Osobitnú skupinu pomáhajúcich pracovníkov, ktorá je uvedenými faktormi obzvlášť ohrozená tvoria dobrovoľnícki pracovníci. Zámerom predkladaného príspevku je preto poskytnúť čo najreálnejší obraz o fungovaní utečeneckých táborov v rámci Európy, ktoré dotvára aj vnímanie samotných ľudí na úteku; o špecifikách vykonávania dobrovoľníckej práce v tejto oblasti; a najvýznamnejších aspektoch jej zamerania. A na príklade konkrétnej realizovanej výskumnej analýzy priblížiť vykonávanie dobrovoľníckej práce v jednotlivých utečeneckých

-
- 29 Vo väčšine prípadov ide o sklady, v ktorých sa nachádza kompletný materiál určený na distribúciu. Na týchto miestach je sústredená populácia 10 000 ľudí alebo viac, ktorí sú obmedzení na život v utečeneckých táborech, či segregovaných útvaroch, alebo sú im iným spôsobom odobrané základné práva na 5 a viac rokov. (SCHAAP, Y.: *Refugee camps worldwide*, In *MillionSoulsAware*, 2008. [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <https://millionsoulsaware.org/>)
- HARRINGTON, D.: *How to volunteer abroad with refugees*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <https://www.goverseas.com/blog/how-to-volunteer-abroad-with-refugees>
- 30 LIGHT HOUSE RELIEF: *Are you looking to volunteer with us?* [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.lighthouse-relief.org/volunteer/>
- 31 UNHCR: *Figures at a glance*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html>

táboroch v rámci Európy v ponímaní samotných dobrovoľníckych pracovníkov. Súčasťou príspevku sú taktiež odporúčania s možnosťou praktickej aplikácie, ktorých cieľom je prispieť k zvyšovaniu kvality poskytovanej dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch.

Utečenecké tábory

Ide o miesta kde ľudia, ktorí utiekli zo svojej vlastnej krajiny, žijú zvyčajne v zlých podmienkach a ktorí očakávajú, že tam zostanú len dočasne.³² V súčasnosti je podľa prieskumov vykonaných *Úradom vysokého komisára OSN pre utečencov* (UNHCR)³³ okrem Jordánska ďalších päť krajín, ktoré prijímajú najviac ľudí na úteku a ktoré sa im snažia pomôcť budovaním utečeneckých táborov. Ide o Etiópiu (736 100 ľudí), Irán (979 400 ľudí), Libanon (1,1 milióna ľudí), Pakistan (1,6 milióna ľudí), pričom s najväčším počtom prichádzajúcich ľudí sa muselo k januáru 2016 vysporiadať Turecko, a to konkrétne s 2,5 miliónom utečencov.³⁴ Už vybudované alebo v súčasnosti pripravované utečenecké tábory určené na tento účel sú diferencované kvalitou ich infraštruktúry³⁵, prevádzky, poskytovania služieb, geografickej lokality v ktorej sa nachádzajú, dostupnosti utečencov k potrebným zdrojom, prístupu pomáhajúcich pracovníkov pôsobiacich v táboroch. Z uvedených dôvodov existujú utečenecké tábory s lepšími a naopak s nie príliš vyhovujúcimi životnými podmienkami. Na to, aby mohol utečenecký tábor efektívne fungovať a poskytovať práve tie služby, ktoré ľudia na úteku najviac potrebujú, je nevyhnutná kooperácia viacerých aktérov. To znamená mnohých medzinárodných humanitárnych organizácií³⁶, OSN, vlád konkrétnych štátov, miestnych vládnych i mimovládnych organizácií, miestnych obyvateľov i dobrovoľníkov. Aby sa navzájom dopĺňali a efektívne si prerozdělili oblasti, v rámci ktorých sú kompetentní a zároveň dokážu poskytnúť aj efektívnu a reálnu pomoc. Oblasť, na ktoré sa zmienení aktéri zameriavajú sa týkajú predovšetkým pokrytia čo najväčšieho množstva zložiek potrebných pre čo najviac plnohodnotný život počas pobytu v konkrétnom utečeneckom tábore, ako

32 *CAMBRIDGE DICTIONARY: Cambridge Dictionary*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/refugee-camp>

33 Ide o jednu z najvýznamnejších humanitárnych organizácií smerujúcich svoju pomoc priamo k ľuďom na úteku, ktorá realizuje svoju činnosť už 66 rokov. Skutočnosť, že pracovníci danej organizácie pomáhajú už od roku 1950 poukazuje na reálnu humanitárnu krízu a na vážnosť situácie vo svete. V súčasnosti sa angažuje pri práci v 128 krajinách sveta. Na základe vlastných interných údajov zaznamenaných počas celého pôsobenia dospel UNHCR až k číslu 50 miliónov utečencov, ktorým efektívne poskytol pomoc. UNHCR taktiež poskytuje priestor ľuďom, ktorí majú záujem na dobrovoľnej báze venovať svoje zručnosti, voľný čas zmysluplnej práci v prospech ľudí na úteku. Týmto spôsobom pomáha každoročne približne 700 dobrovoľníkov v 70 krajinách sveta.

(*UNHCR: Figures at a glance*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html>)

34 *UNHCR: Figures at a glance*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html>

35 „základná infraštruktúra utečeneckých táborov zvyčajne zahŕňa priestor na spanie, hygienické zariadenia (toaleta a sprchy), zdravotnícky materiál a komunikačné zariadenia.“ (GALE, T.: *Refugee camps*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/refugee-camps>)

36 Aktéri, ktorí predstavujú najmä medzinárodné, či národné humanitárne organizácie, dokážu utečencom v mnohých ohľadoch často poskytnúť efektívnu pomoc a odbremeniť ich tak od mnohých ťažkostí.

je len možné.³⁷ Taktiež sa venujú poskytovaniu pomoci a podpory, ktorá utečencom uľahčuje a zjednodušuje čas strávený v tábore.³⁸ Skúsenosti z praxe však ukazujú, že ani toto úsilie venované zabezpečeniu čo najväčšieho množstva zložiek životných potrieb a poskytovaniu materiálnej pomoci k dôstojnému životu nie je postačujúce. Ďalším problémom v súvislosti s kvalitou infraštruktúry utečeneckých táborov je taktiež skutočnosť, že hoci sa aktéri snažia tieto tábory udržať v čo možno najviac kvalitnej prevádzke a zabezpečovať ich efektívnosť, niektoré z nich nie sú schopné poskytnúť ani základné vybavenie, ktoré predstavuje pitnú vodu, hygienické zariadenia, zdravotnícky materiál, či dostatok stravy. A tak sú často vystavané oprávnenej kritike dokonca ich samotných zriaďovateľov, pracovníkov, obyvateľov tábora a v neposlednom rade taktiež verejnosti. Reálny obraz týkajúci sa fungovania utečeneckých táborov taktiež dotvárajú vyjadrenia samotných utečencov, ktorí majú možnosť častého kontaktu s pomáhajúcimi pracovníkmi, predovšetkým s dobrovoľníkmi. Podľa ich vyjadrení často nemajú možnosť rozhodovať o kompozícii stravy, ktorú dostanú, ani možnosť stravovať sa v súkromí, čo je zároveň častou príčinou konfliktných situácií. V utečeneckom tábore sa cítia byť veľmi zraniteľní vplyvom prežívania veľkej neistoty o vlastnú budúcnosť, určitého obdobia svojho života v sociálnej izolácii, absencie pocitu kontroly nad vlastným životom a možnosti o sebe a svojom živote rozhodovať. Práve v tejto súvislosti vnímame postavenie dobrovoľníckych pracovníkov ako jedno z kľúčových, pretože ich kontakt s utečencami môže do určitej miery napomôcť k aspoň čiastočnému zmierneniu uvedených negatívnych faktorov v ponímaní utečencov. Rozsiahly, dlhodobý a predovšetkým veľmi potrebný a efektívny prínos dobrovoľníckych pracovníkov v rámci utečeneckých táborov bolo možné sledovať aj vďaka medializácii, konkrétne v utečeneckom tábore v Idomeni. Média práve z tejto oblasti verejnosti často sprostredkovali informácie o: efektívnej dobrovoľníckej práci, riskantnom konaní dobrovoľníkov v boji za práva utečencov, o poskytovaní pomoci, počas ktorej boli za jej poskytnutie dokonca niekoľko dní väznení, alebo finančne potrestaní. Dobrovoľníci, ktorí do tohto tábora prichádzali z rôznych krajín, vrátane Slovenska sa venovali rôznym činnostiam a poskytovali práve takú pomoc, ktorá bola v danej chvíli najviac potrebná.³⁹ Jedna z najčastejších činností dobrovoľníckych pracovníkov sa týkala trávenia času s deťmi v podobe rôznych voľnočasových aktivít, hier, komunikácie s nimi, či ich vzdelávania. Zámerom dobrovoľníckych pracovníkov bolo taktiež deti rozveseliť a opäť preniesť do skutočného detstva. Podobná situácia vznikla napríklad aj dva dni pred evakuáciou tábora, kedy „dobrovoľníci prezlečení za klaunov predvedli divákovi – deťom a dospelým poslednú show, ktorá mala aspoň trochu odpútať pozornosť od neistej budúcnosti“.⁴⁰ Popritom sa dobrovoľnícki pracovníci najčastejšie venovali distri-

37 Vo väčšine prípadov ide o: materiálne zabezpečenie zahŕňajúce stravu, distribúciu oblečenia, či prístup k hygienickým potrebám; zabezpečenie priestorov na poskytovanie zdravotníckej starostlivosti a voľnočasových aktivít predovšetkým pre deti a mládež; zabezpečovanie poskytovania základnej psychosociálnej pomoci, ako aj ochrany utečencov počas ich pobytu v táboroch s cieľom zaistiť ich pocit bezpečia, ktorá zároveň predchádza vzniku konfliktným situáciám medzi utečencami.

38 Ide o zabezpečovanie formy pomoci v podobe poskytovania odbornej zdravotníckej starostlivosti, odborného psychologického, sociálneho a právneho poradenstva a vzdelávania.

39 Vo všeobecnosti išlo o dobrovoľnícku prácu spadajúcu pod distribúciu potrebného materiálu, poskytovanie pomoci lekárom, zdravotníckym pracovníkom, hasičom, mechanikom alebo išlo o dobrovoľníckych pracovníkov bez špecifického zamerania poskytovanej pomoci, no vždy sa objavili činnosti, pri ktorých mohli byť všetci dobrovoľnícki pracovníci veľmi nápomocní.

40 MERMINOD, I.: *With Idomeni closed, will Europe keep its promise?* [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <https://www.equaltimes.org/with-idomeni-closed-will-europe?lang=en#.WM5PbbimIH1>

búcií potrebného materiálu (potravín, oblečenia, zdravotníckeho materiálu a podobne) a komunikácií so všetkými vekovými kategóriami prichádzajúcich ľudí. Ich pomoc bola taktiež dôležitá predovšetkým z organizačného aspektu a to hneď od prvého kontaktu utečencov s táborom. Dobrovoľnícki pracovníci v tejto súvislosti pracovali priamo so skupinami utečencov, ktorí vystupovali z autobusov a prichádzali do Idomeni. Poskytovali im vodu, jedlo, oblečenie, hygienické potreby a základnú zdravotnícku starostlivosť.⁴¹ V prípade tohto konkrétneho utečeneckého tábora mala obzvlášť zásadný význam taktiež celková organizácia a koordinácia medzi dobrovoľníkmi, ako aj ďalšími pomáhajúcimi pracovníkmi zaangażovanými do prác v utečeneckom tábore na danom území.

Špecifiká dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch

Dobrovoľnícka práca vykonávaná v utečeneckých táboroch má v porovnaní s dobrovoľníckymi prácami s iným zameraním určité špecifiká, ktoré si zasluhujú svoju pozornosť.

Prvé špecifikum sa týka určitej nejednoznačnosti v oblasti záujmu o vykonávanie dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch. Na jednej strane ide v súčasnosti o veľmi rozšírenú a predovšetkým zo strany utečeneckých táborov žiaducu dobrovoľnícku prácu. No v povedomí širokej laickej verejnosti doteraz absentujú dostatočné a predovšetkým reálne informácie o dobrovoľníctve na takých špecifických miestach ako sú práve provizórne priestory pre niekoľko tisíc utečencov. Takéto skreslené vnímanie širokej laickej verejnosti môže byť do určitej miery spôsobené aj nerovnováhou medzi zobrazovaním utečencov v médiách a skutočnosťou. Následkom uvedených faktov sa v ponímaní širokej laickej verejnosti v mnohých prípadoch ešte stále objavuje i prehliadanie dobrovoľníctva ako jednej z možností efektívneho využitia vlastného voľného času a zaangażovania sa do riešenia utečeneckej krízy práve takýmto spôsobom.

Druhé špecifikum súvisí so skupinami záujemcov o dobrovoľnícku prácu v tejto oblasti. Napriek skutočnosti, že dobrovoľníctvo ako také má pomerne dlhodobú tradíciu jeho jednotné vymedzenie doteraz neexistuje. Dôvody tohto zvláštneho javu môžeme podľa názoru niektorých autorov zaoberajúcich sa problematikou dobrovoľníctva hľadať vo veľkej diverzite východiskových stanovísk a skúseností objavujúcich sa v tejto oblasti.⁴² Prvú skupinu záujemcov o angažovanie sa v dobrovoľníckej práci v utečeneckých táboroch podľa nášho názoru azda najviac vystihuje nasledovná charakteristika. Dobrovoľníctvo predstavuje „záväzok času a energie, z ktorého ťaží spoločnosť a komunita, životné prostredie, jednotlivci alebo najbližšia rodina. Vykonáva sa na základe slobodného rozhodnutia bez nároku na zisk“.⁴³ Potenciálni dobrovoľníci z tejto skupiny záujemcov z nášho pohľadu spadajú práve do kategórie tých, ktorí pracujú „v organizácii bez akejkoľvek finančnej náhrady a kompenzá-

41 DW MADE FOR MINDS: *Remote Greek village becomes doorway to Europe*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.dw.com/en/remote-greek-village-becomes-doorway-to-europe/a-18787036>

42 ŠMIDOVÁ, M.: *Príprava dobrovoľníkov pôsobiacich v oblasti pomáhajúcich profesií pre prácu s rodinami v záťažových situáciách*, s. 84.

43 VOLUNTEER CENTRE: *Definition and Principles of Volunteering*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.volunteerfingal.ie/index.php/organisations/articles-for-organisations/165-definition-a-principles-of-volunteering.html>

cie“.⁴⁴ Ďalšiu skupinu záujemcov o angažovanie sa v dobrovoľníckej oblasti tvoria odborníci, ktorým sú určené špecializované služby a členovia správnych rád rôznych medzinárodných, či národných mimovládnych organizácií.⁴⁵

Predmetom *tretieho špecifika dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch sú požadované kritériá v prípade záujemcov o dobrovoľnícku prácu a spôsoby ich náboru*. Dobrovoľníci, ktorí sa rozhodnú pre pomoc v utečeneckých táboroch sa angažujú v mnohých dôležitých oblastiach. Vzhľadom na závažnosť situácie a veľké množstvo utečencov sú často vítaní všetci dobrovoľníci, ktorí prejavia záujem pomôcť. Vo väčšine prípadov pôsobia pri poskytovaní pomoci v oblasti zabezpečovania základných a materiálnych životných potrieb. Pri dlhodobejšom vykonávaní dobrovoľníckej práce je však podľa nášho názoru dôležité spĺňať následné kritériá výberu, akými sú: zdravá motivácia k vykonávaniu dobrovoľníckej práce, udržanie si zdravých hraníc voči utečencom, emocionálna stabilita a v prípade záujmu o pôsobenie v oblasti sociálnej práce s utečencami taktiež aspoň základné zručnosti komunikácie potrebné pre oblasť pomáhajúcich profesií. Ostatné kritériá nemajú v porovnaní s inými oblasťami dobrovoľníckej práce s konkrétnejším zameraním takú vysokú relevanciu. Ide napríklad o: určité v oblasti dobrovoľníctva často požadované sociálne, kognitívne, vzťahové a emocionálne zručnosti⁴⁶; predchádzajúcu skúsenosť s dobrovoľníckou prácou alebo v oblasti pomáhajúcich profesií; študijný odbor; profesionálne pôsobenie; jazykové znalosti; a podobne. Napriek tomu ich splnenie predstavuje pre vykonávanie dobrovoľníckej práce výhodu a výrazným spôsobom ju dobrovoľníkom napomáha uľahčiť. Nábor dobrovoľníkov pre prácu v utečeneckých táboroch však často prebieha úplne iným spôsobom ako v prípade iných dobrovoľníckych oblastí alebo vôbec. Tento „iný“ spôsob náboru vyplýva predovšetkým zo skutočnosti, že v utečeneckých táboroch je dôležitý každý jeden človek pretože prostredníctvom svojho aktívneho zaangažovania sa môže výrazným spôsobom dopomôcť k pokrytiu základných životných potrieb utečencov. V praxi to často znamená, že záujemca o dobrovoľnícku prácu v tejto oblasti priamo kontaktuje konkrétny utečenecký tábor, v ktorom má záujem pôsobiť. Alebo sa o dobrovoľnícku prácu v utečeneckých táboroch zaujíma sprostredkovane, kontaktuje medzinárodné mimovládne organizácie, ktoré sa zaoberajú zabezpečovaním dobrovoľníckych pracovníkov pre utečenecké tábory. Tieto organizácie mu zároveň budú nápomocné v celom procese angažovania sa v oblasti dobrovoľníckej práce, čo v mnohých prípadoch predstavuje bezpečnejšiu a zároveň i výhodnejšiu alternatívu, v porovnaní s priamym kontaktovaním konkrétneho utečeneckého tábora, a to vzhľadom na možnosť obrátiť sa na konkrétnych odborníkov či koordinátora medzinárodnej mimovládnej organizácie. V súvislosti s náborom dobrovoľníckych pracovníkov utečeneckých táborov aj napriek uvedenému špecifiku existujú aj organizácie, ktoré pre výber dobrovoľníkov určili prísne kritériá ako je to napríklad v prípade UNHCR. Dôvody môžeme hľadať napríklad v jej dlhodobom pôsobení v oblasti problematiky utečeneckej krízy s určitými skúsenosťami, ktoré vyústili aj do špecifického profilovania výberu dobrovoľníckych pracovníkov.

Štvrtým špecifikom je častý pracovný kontakt s určitými skupinami utečencov, ktoré je možné označiť za obzvlášť ohrozené. Sú nimi deti, mladiství, ženy a seniori.

44 MYDLÍKOVÁ, E. a kol.: *Dobrovoľníctvo – efektívna študentská prax*, s.

45 MYDLÍKOVÁ, E. a kol.: *Dobrovoľníctvo – efektívna študentská prax*, s.

46 ŠMIDOVÁ, M.: *Príprava dobrovoľníkov pôsobiacich v oblasti pomáhajúcich profesií pre prácu s rodinami v záťažových situáciách*, s. 89.

Piate špecifikum súvisí s potrebou klásť zvýšený dôraz na kontrolu vlastného emocionálneho prežívania/emocionálnej stability a absolvovania každodennej supervízie. Miesto, akým je práve utečenecký tábor je pre vykonávanie dobrovoľníckej práce vysoko rizikové predovšetkým vzhľadom na enormnú emocionálnu záťaž pre dobrovoľníckych pracovníkov. Emócie sú počas vykonávania tejto práce u dobrovoľníkov veľmi intenzívne. Často prichádzajú do kontaktu najmä s vyššie zmienenými rizikovými skupinami, predovšetkým s deťmi. Práve kontakt s deťmi pre dobrovoľníckych pracovníkov predstavuje jeden z najväčších rizikových faktorov. Dôvodom je skutočnosť, že si na deti vo veľmi krátkom čase a pomerne rýchlo zvyknú a náročná životná situácia, v ktorej sa ocitli ich veľmi výrazne emocionálne zasiahne, čo v nich môže zanechať emocionálne rany. Výrazný emocionálny dopad na nich taktiež majú situácie, ktorým boli utečenci vystavení v krajine pôvodu, počas cesty do bezpečnej krajiny, alebo ktoré prežívajú v utečeneckom tábore. Pre dobrovoľníckych pracovníkov sú konfrontácie s týmito skutočnosťami o to náročnejšie, že je pre nich nepredstaviteľné a nereálne priblížiť sa už len v myšlienkach k takýmto zážitkom utečencov. Vzhľadom k tomu je nevyhnutné aby dobrovoľnícki pracovníci počas svojho pôsobenia v utečeneckom tábore kládli zvýšený dôraz na kontrolu vlastného emocionálneho prežívania/emocionálnej stability. Jeden zo spôsobov ako je možné na tom efektívne pracovať predstavuje implementácia psychohygieny a supervízie do každodenného časového programu dobrovoľníckych pracovníkov. Na základe odborných poznatkov ako aj skúseností z vlastnej odbornej praxe zastávame názor, že bez supervídovania pod dohľadom odborníka by práca dobrovoľníka v utečeneckom tábore bola neefektívna, poznačená vysokým emocionálnym vyčerpaním a v konečnom dôsledku by sa – hoci je zo strany dobrovoľníka vykonávaná s tými najlepšimi úmyslami – ukázala ako zbytočná. Na základe vlastných skúseností získaných počas pôsobenia v oblasti vykonávania dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore môžeme taktiež potvrdiť skutočnosť, že supervízia a predovšetkým možnosť každodenných stretnutí so supervízormi⁴⁷ pre dobrovoľníckych pracovníkov podľa ich vlastných vyjadrení predstavujú veľmi cenné časti ich každodenného programu. Vďaka týmto stretnutiam nadobúdajú pocit, že emocionálne „nie sú sami“ na všetky náročné situácie, s ktorými sú každodenne aj niekoľkokrát konfrontovaní. Následne môžu „odbremení od emocionálnej záťaže a emocionálne odpočinutí“ pokračovať vo vykonávaní svojej práce. Na veľký prínos supervízie aplikovanej aj počas vykonávania dobrovoľníckej práce v rámci utečeneckých táborov poukazujú mnohí odborníci zaoberajúci sa oblasťou dobrovoľníctva, ako aj špecifik vykonávania dobrovoľníckej práce vo všeobecnosti. Za všetkých odborníkov si dovoľujeme upozorniť na podľa nášho názoru pozoruhodné postrehy týkajúce sa tejto oblasti, – autorky Evy Mydlíkovej, ktorá sa dlhodobo zameriava na oblasť rozvoja dobrovoľníctva a v súvislosti s jeho vykonávaním v praxi predkladá mnoho nadčasových odporúčaní. Podľa jej vyjadrenia, ktoré nás v súvislosti s oblasťou utečeneckých táborov veľmi zaujalo je koordinátor dobrovoľníckych pracovníkov, alebo líder konkrétnej mimovládnej organizácie, ktorá zabezpečuje dobrovoľníckych pracovníkov, povinný tejto skupine pracovníkov poskytnúť individuálnu alebo skupinovú supervíziu. [...] Zároveň v tejto súvislosti poukazuje na situáciu, ktorá môže pomerne často nastať a to, že konkrétna mimovládna organizácia nebude mať supervízny systém vôbec zavedený. Ako však upozorňuje, aj napriek tejto skutočnosti je nevyhnutné tento supervízny systém, – hoci „dodatočne“ – vytvoriť. Ak to nie je možné priamo v rámci mimovládnej organizácie, tak prostredníctvom koordinátora dobrovoľníckych pracovníkov

47 Často sú nimi zároveň koordinátori dobrovoľníckych pracovníkov v konkrétnom utečeneckom tábore.

počas konkrétneho vykonávania dobrovoľníckej práce.⁴⁸ Dovoľujeme si tvrdiť, že uvedené postrehy sú v prípade utečeneckých táborov relevantné niekoľkonásobne. Pri tomto tvrdení opätovne vychádzame z vlastných skúseností nadobudnutých počas vykonávania dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore, nakoľko sme mali možnosť vykonávať dobrovoľnícku prácu pred zavedením supervízneho systému a po jeho zavedení. Na základe týchto skúseností môžeme s určitosťou konštatovať, že možnosť zavedenia supervízneho systému nám výrazným spôsobom uľahčila vykonávanie ďalšej dobrovoľníckej práce, a to predovšetkým z psychického a emocionálneho aspektu. Možno zhrnúť, že supervízny systém zavedený v rámci utečeneckých táborov dobrovoľníckym pracovníkom ponúka alternatívy k riešeniam rôznych problémov, zároveň pre nich pôsobí ako účinná prevencia syndrómu vyhorenia a jednoznačne prispieva k zvyšovaniu kvality ich vykonávanej práce.⁴⁹

Šieste špecifikum je zamerané na niekoľko kľúčových oblastí dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch. Je to predovšetkým trávenie času s deťmi; distribúcia potravín, oblečenia, hygienických potrieb a vody; poskytovanie zdravotníckej starostlivosti; do určitej miery aj niektoré oblasti v rámci špecifik sociálnej práce s utečencami; a poskytovanie vzdelávania. Následne ich v stručnosti priblížime.

Kľúčové oblasti dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch

Vzhľadom na skúsenosti nadobudnuté počas pôsobenia v utečeneckom tábore ako aj z osobnej spolupráce s pracovníkmi medzinárodnej humanitárnej organizácie *Save the Children*⁵⁰ si dovoľujeme konštatovať, že okrem zabezpečovania základných služieb, či materiálnych potrieb poskytovaných po príchode do utečeneckého tábora tvorí *starostlivosť o deti a trávenie času s nimi jeden z najdôležitejších aspektov poskytovania pomoci v rámci v utečeneckých táborov.* K uvedenému stanovisku sa prikláňame aj z toho dôvodu, že starostlivosť o deti v utečeneckých táboroch by mala za každých okolností predovšetkým zahŕňať snahu o udržanie, či prinavrátenie detstva a pocitu bezpečia. Nakoľko sa v utečeneckých táboroch často nachádzajú deti od novorodencov až po deti v období dospelovania, sme presvedčení o tom, že medzinárodné či národné mimovládne organizácie smerujúce svoju pomoc práve nepľoletým deťom v utečeneckých táboroch sú tie, ktoré by svoju prácu mali vykonávať o to svedomitejšie a zodpovednejšie, pretože týmto deťom pomáhajú formovať pohľad na svet a predstavujú v podstate ich prvý kontakt s kultúrou a mentalitou inej krajiny. Trávenie voľného času s deťmi a mládežou zahŕňa vrátane rôznych hier, či voľnočasových aktivít taktiež vzdelávanie v rôznych predmetoch, ktoré často obsahuje aj školská výučba v krajine pôvodu. Napríklad matematika, arabský, kurdský, či anglický jazyk.⁵¹ Vzdelávanie

48 MYDLÍKOVÁ, E. a kol.: *Dobrovoľníctvo – efektívna študentská prax*, s.

49 ŠMIDOVÁ, M. – JAMBOROVÁ, R. – ŽUFFA, J.: *Counseling – umenie počúvať*, s. 49 – 50.

50 Organizácia *Save the Children* poskytuje pomoc 185 miliónom detí v 128 krajinách sveta. Predstavuje jednu z medzinárodných humanitárnych organizácií, ktoré upriamujú svoju pozornosť na deti – ovplyvňované aj utečeneckou krízou, teda nachádzajúce sa aj v utečeneckých táboroch, – ich voľný čas a psychickú pohodu. Pre podrobnejšie informácie pozri: *SAVE THE CHILDREN Basic information about us*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: http://www.savethechildren.org/site/c.8rKLIXMGlpI4E/b.6115947/k.B143/Official_USA_Site.htm

Na základe osobnej spolupráce s pracovníkmi danej medzinárodnej organizácie realizujúcimi svoju činnosť na srbsko-chorvátskom pohraničí môžeme potvrdiť, že ich práca je na jednej strane veľmi náročná a vyčerpávajúca, no zároveň taktiež veľmi potrebná, nápomocná a najmä efektívna.

51 MERMINOD, I.: *With Idomeni closed, will Europe keep its promise?* [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <https://www.equaltimes.org/with-idomeni-closed-will-europe?lang=en#.WM5PbbimIH1>

týchto detí býva niekedy náročné. Najmä z toho dôvodu, že v krajine pôvodu nemali kvôli zničenej infraštruktúre možnosť navštevovať školu aj dlhšie obdobie. V dôsledku čoho sa u detí v horšom prípade prejaví i celková negramotnosť.

Ďalšiu dôležitú súčasť poskytovania pomoci v utečeneckých táboroch tvorí *distribúcia potravín, oblečenia, hygienických potrieb a vody*. Táto forma pomoci je poskytovaná zamestnancami rôznych významnejších, či menej významných humanitárnych, národných alebo mimovládnych organizácií; pracovníkov, ktorých ňou poverili vedúci pracovníci táborov; alebo dobrovoľnícki pracovníci, ktorí sa podujmú práve na vykonávanie tejto činnosti. Distribúcia uvedených zložiek je vo všeobecnosti v konkrétnych utečeneckých táboroch do určitej miery determinovaná, a to už zmieneným základom jej poskytovania – organizáciami alebo dobrovoľníckymi pracovníkmi. Nie v každom utečeneckom tábore je prítomná organizácia, – ktorá by sa primárne zameriavala na distribuovanie zmieneneho materiálu, napríklad potravín, či oblečenia, alebo – ktorá by s týmto zámerom utečenecký tábor kontaktovala. Preto za túto aktivitu vo väčšine prípadov berú zodpovednosť už zmienení pracovníci pôsobiaci v rámci konkrétneho utečeneckého tábora, či samostatná skupina dobrovoľníckych pracovníkov – vytvorená z ich vlastnej iniciatívy – určená na tento účel. Ako jeden z príkladov môžeme uviesť utečenecký tábor v Idomeni, v rámci ktorého prebiehala distribúcia potravín vďaka dobrovoľníckym pracovníkom, ktorí si svoje zoskupenie nazvali *Hot Food Idomeni*.

Distribúcia potrebného materiálu si však taktiež vyžaduje jej správne koordinovanie a zorganizovanie, vzhľadom na najvhodnejší čas a miesto pretože sa týka enormného počtu ľudí. Prax ukázala, že distribúciu je potrebné aspoň v istých ohľadoch prispôsobiť utečencom, napríklad podávanie a kompozíciu stravy čo najviac ako je možné. Distribúcia potrebného materiálu je najčastejšie realizovaná dvoma spôsobmi: výdajom materiálu na požiadanie utečencov – využíva sa napríklad v prípade potreby oblečenia – vo vytvorených priestoroch na tento účel; alebo priamym, osobným kontaktom jednotlivcov a rodín s pracovníkmi pôsobiacimi v tábore, alebo pracovníkmi organizácie. Zmieneny druhý spôsob distribúcie sa v praxi ukázal ako najefektívnejší pri dodávaní hygienických potrieb pretože každý z obyvateľov tábora obdrží rovnaký hygienický balíček čo umožňuje jeho distribúciu priamo v rôznych častiach tábora.

Hoci sa z aspektu prvotného hodnotenia môže zdať, že sú v utečeneckých táboroch oveľa prioritnejšie oblasti a potreby, ktoré je potrebné často urgentne pokryť, zabezpečovanie potravín, oblečenia, hygienických potrieb a poskytovanie zdravotníckej starostlivosti predstavuje úplný základ poskytovania pomoci. Absencia tohto základu pomoci ľuďom prichádzajúcim do tábora, ktorí sú hladní, chorí, či uzímení, by podľa nášho názoru a získaných skúseností v tábore výrazne znížila význam a efektivitu poskytovania ďalších foriem pomoci.

Poskytovanie zdravotníckej starostlivosti má v utečeneckých táboroch zásadný význam. Ľudia na úteku do táborov často prichádzajú po dlhej ceste strávenej vo veľmi nepriaznivých podmienkach, ktoré u nich podnietili vznik rôznych ochorení, zranení, či oslabenú imunitu. Dobrovoľnícka práca v oblasti poskytovania pomoci v zdravotníckej starostlivosti alebo v ošetrovaní môže mať po určitom čase aj zdravotný, či psychický dopad taktiež na samotných lekárov, zdravotníckych pracovníkov, či dobrovoľníckych pracovníkov, ktorí túto pomoc poskytujú.

Jednu z kľúčových oblastí práce v utečeneckých táboroch, ktorá do určitej miery taktiež zahŕňa aj pôsobenie dobrovoľníckych pracovníkov možno označiť ako *špecifická sociálnej práce s utečencami*. Ruth Stark, prezidentka *Medzinárodnej federácie sociálnej práce* (IFSW) tvrdí, že oblasť sociálnej práce

*existuje na to, aby pomáhala ľuďom prejsť zmenami v ich životoch – a utečenci prežívajú jednu z najtraumatizujúcejších zmien, ktoré si dokážeme predstaviť. V krajinách, ktoré utečenci opúšťajú – a v masívnych táboroch vytvorených v Jordánsku, Turecku a Libanone – je prítomnosť sociálnej práce životne dôležitá.*⁵²

Aj na základe skúseností z vlastnej odbornej praxe a nadobudnutých počas pôsobenia v utečeneckom tábore si však dovoľujeme tvrdiť, že oblasť sociálnej práce je veľmi prínosná nielen v zmienенých troch krajinách, ale vo všetkých utečeneckých táboroch na svete, v ktorých sa ľudia na úteku zdržiavajú a sú odkázaní na pomoc niekoho neznámeho. Práve v prostredí utečeneckých táborov predstavuje čo najširší komplex mnohých aktivít, ktoré sa zameriavajú na hľadanie riešení náročnej životnej a sociálnej situácie utečencov.

Jedným zo špecifik sociálnej práce vykonávanej v utečeneckých táboroch je skutočnosť, že do tejto oblasti sociálnej práce spadá veľké množstvo organizácií a sfér, v ktorých často majú záujem poskytovať pomoc pracovníci s rôznym i nešpecifikovaným zameraním, vrátane dobrovoľníckych pracovníkov. Je však potrebné mať na pamäti, že zároveň existuje veľké množstvo oblastí, ktoré vyžadujú aj riešenie konkrétnych závažných situácií a intervenciu profesionálne pôsobiacich odborníkov, napríklad psychológov alebo dokonca predstaviteľov konkrétnych medzinárodných, či národných mimovládnych organizácií. A v takýchto prípadoch už nie je pomoc zo strany dobrovoľníckych pracovníkov postačujúca. Ďalším špecifikom sociálnej práce s utečencami je nevyhnutnosť pristupovať k nim s maximálnou trpezlivosťou a empatickým prístupom s ohľadom na poskytovanie pomoci pri budovaní ich pocitu vlastnej dôstojnosti. Zároveň je taktiež potrebné vytvoriť im otvorený priestor na zdieľanie prežitých často traumatických zážitkov, či skúseností z minulosti, ako aj o zmenách, ktoré momentálne po príchode do inej krajiny prežívajú. Na základe vlastných skúseností nadobudnutých počas pôsobenia v utečeneckom tábore môžeme potvrdiť, že tento typ komunikácie s utečencami je veľmi náročný a vyžaduje intervenciu zo strany odborne profesionálne pôsobiacich pracovníkov, predovšetkým so zameraním na psychológiu, či psychoterapiu. Nezastupiteľná úloha dobrovoľníckych pracovníkov pri poskytovaní pomoci v tejto oblasti sociálnej práce je však práve v tom, že dokážu správne zhodnotiť, v ktorých prípadoch je potrebné utečencov, – ktorí ich oslovia s potrebou zdieľať skúsenosti zo svojej minulosti, či aktuálneho prežívania – delegovať na iných konkrétnych odborníkov, ktorí im dokážu poskytnúť podporu a efektívnu pomoc na odbornej i hlboké ľudskej úrovni. Dobrovoľnícki pracovníci pracujúci v oblasti sociálnej práce by preto mali ovládať aspoň základné zručnosti komunikácie potrebné pre oblasť pomáhajúcich profesií. Zároveň je však potrebné podotknúť, že poskytovanie pomoci, ktorá sa týka zdieľania skúseností utečencov odborníkom i dobrovoľníckym pracovníkom niekedy výrazným spôsobom komplikuje aj jazyková bariéra, ktorá komunikáciu na hlbšej i kvalitnejšej úrovni neumožňuje.

52 HARDY, R.: *The role of social work in the refugee crisis*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/social-care-network/2016/mar/15/social-work-refugee-crisis>

Ďalšie špecifiká v rámci sociálnej práce s utečencami v utečeneckých táboroch, v ktorých majú priestor na angažovanie sa taktiež dobrovoľnícki pracovníci možno syntetizovať do následných kľúčových oblastí. Informovanie utečencov o ich právach a povinnostiach v krajine, v ktorej sa nachádzajú; sociálne poradenstvo; vyhľadávanie pomoci iných organizácií, či úradov pri riešení konkrétnych situácií; informovanie utečencov o ďalšom postupe pri azylovom procese a zároveň na poskytovanie pomoci, ktorá daný postup sprevádza; zisťovanie možností pre poskytnutie azylu v krajine, v ktorej sa utečenec-ký tábor nachádza; zisťovanie situácie v krajine pôvodu a následné informovanie o nej utečencov; výučbu jazyka, ktorého základy je potrebné ovládať v azylovom procese; oboznámenie sa s demokratickým systémom a hodnotami krajiny, v ktorej sa nachádzajú; tzv. interkultúrnou komunikáciu – zahŕňa oboznámenie sa so socio-kultúrnym prostredím krajiny, v ktorej sa nachádzajú; pomoc pri vytváraní kontaktov prostredníctvom rôznych organizácií a jednotlivcov, ktoré by utečencom mohli byť nápomocné pri riešení rôznych situácií, s ktorými sa môžu na inom území ešte stretnúť; komunikáciu s deťmi alebo dospelými, – ktorá nevyžaduje odbornú intervenciu, – ktorí potrebujú len „voľný“, nezáväzný rozhovor, či v niečom konkrétnom poradiť, informovať sa a podobne.

Poslednou kľúčovou oblasťou, v rámci ktorej sa dobrovoľnícki pracovníci v utečeneckých táboroch angažujú je *oblasť vzdelávania*. Ľudia na úteku, ktorí sa ocitnú v utečeneckom tábore, a ktorí už majú zabezpečené základné materiálne i životné potreby majú v mnohých prípadoch záujem aktívne sa angažovať v nejakých aktivitách v rámci utečeneckého tábora. Príležitosť angažovať sa predovšetkým pre dospelých podľa ich vlastných vyjadrení predstavuje napriek jednu z možností ako získať aspoň čiastočný pocit moci a kontroly nad vlastným životom počas pobytu v tábore, nakoľko v tomto období nemajú možnosť vykonávať nijaké zamestnanie. Táto angažovanosť im aj napriek prežívanému stresu a fyzickému i psychickému vyčerpaniu, ktorému sú vystavovaní zároveň napomáha dočasne odpútať pozornosť od svojej náročnej životnej situácie a čo najviac sa vyhnúť pre nich veľmi zraniteľnému postaveniu, akým je rola obeť, ktorá je bezmocná a len pasívne prijíma poskytovanú pomoc. Z uvedených dôvodov vyvíjajú rôzne humanitárne, či mimovládne organizácie a obzvlášť dobrovoľnícki pracovníci veľkú iniciatívu, aby týchto ľudí bolo možné aktívne zaangažovať do niečoho prospešného, čo by mohli v budúcnosti využiť. Ako najefektívnejšia aktivita sa v tejto súvislosti a vzhľadom na podmienky, v ktorých sa utečenci nachádzajú ukázala práve oblasť vzdelávania. Týka sa dospelých, ktorí si vrátane uvedených motivácií majú záujem svoj pobyt v tábore vyplniť užitočným spôsobom a popritom majú záujem získať nejaké nové poznatky, či informácie. Do vzdelávania sú však taktiež zapájané predovšetkým deti, ktoré nemali možnosť navštevovať školu ani vo svojej krajine pôvodu. Tieto skutočnosti poukazujú na alarmujúcu skutočnosť, že v prípade utečencov, predovšetkým detí je v porovnaní s celosvetovým priemerom až päťkrát väčšia pravdepodobnosť, že predtým nenavštevovali a ani v súčasnosti nenavštevujú školu. A to zároveň predstavuje aj veľké ohrozenie pre celú budúcu generáciu.⁵³ Preto sa mnohé utečenecké tábory túto situáciu snažia reflektovať a s pomocou organizácií, či dobrovoľníkov vyvíjať nemalé úsilie v oblasti vzdelávania detí a dospelých. Ako v tejto súvislosti správne poznamenáva aj UNHCR angažovanosť utečeneckých táborov

53 UNHCR: *Figures at a glance*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html>

práve v oblasti vzdelávania je dôležitá aj z toho dôvodu aby ľudstvo neprišlo o šancu: mať vzdelané národy i svet; množstvo budúcich odborníkov vykonávajúcich profesie, ktoré dokážu zachrániť životy, či efektívne pomôcť; alebo priniesť inovácie do rôznych oblastí.

Proces vzdelávania v utečeneckom tábore je determinovaný kapacitou jeho obyvateľov – v rozsahu niekoľko tisíc alebo menej. Pokiaľ ide o utečenecké tábory, v ktorých utečenci strávia len krátky čas a sú v malom počte, dobrovoľníci, či pracovníci organizácií improvizácie zvolia vhodné miesto, kde zároveň vytvoria podmienky na to, aby mohli vyučovať. Práve dobrovoľnícki pracovníci sú v tejto oblasti často tými iniciátormi, ktorí vytvárajú priestor pre rôzne možnosti pomoci deťom a dospelým. V prípade kratšieho pobytu a menšej kapacity ľudí, následne vyučujú deti najčastejšie cudzie jazyky a zameriavajú sa taktiež na oblasti, o ktoré prejavili záujem dospelí. V prípade, že sa ľudia na úteku dostanú do utečeneckého tábora, ktorý má väčšiu kapacitu a dokonca prerástol do podoby veľkého mesta, je v rámci neho potrebné taktiež vytvoriť určitú infraštruktúru tábora, ktorá bude zahŕňať aj priestor pre školu. Tento typ utečeneckých táborov poskytuje väčšie možnosti v oblasti vzdelávania, v porovnaní s utečeneckými tábormi určenými na kratší pobyt. Dlhodobejší pobyt v tábore umožňuje predovšetkým vo vzdelávaní detí a mládeže určitú pravidelnosť. A dobrovoľnícki pracovníci majú zároveň možnosť podrobnejšie sa venovať zameraniu ich výučby na rôzne oblasti, ktoré často obsahuje aj školská výučba v krajine pôvodu, vrátane vybraných cudzích jazykov.

Vzhľadom na uvedené poznatky z oblasti vykonávania dobrovoľníckej práce v rámci utečeneckých táborov možno konštatovať, že pre utečenecké tábory predstavuje pôsobenie dobrovoľníckych pracovníkov veľký prínos. Práve dobrovoľnícki pracovníci na týchto miestach vrátane poskytovania rôznych druhov pomoci prichádzajú s novými myšlienkami, – ktoré prispievajú k zvýšeniu kvality života utečencov, – alebo sa usilujú o praktickú aplikáciu tých, ktoré v táboroch zatiaľ zostávajú len na teoretickej úrovni.

Realizácia výskumnej analýzy – Dobrovoľnícka práca v utečeneckých táboroch v ponímaní dobrovoľníckych pracovníkov

Podklad pre vznik realizácie predmetnej výskumnej analýzy tvorili: uvedené odborné poznatky a osobné skúsenosti jednej z autoriek príspevku nadobudnuté počas pôsobenia v niektorých utečeneckých táboroch v rámci Európy; možnosť dlhodobiejšieho kontaktu taktiež s inými dobrovoľníckymi pracovníkmi v rámci utečeneckých táborov pochádzajúcimi zo Slovenska i zahraničných krajín; realizácia focus group so šiestimi dobrovoľníckymi pracovníkmi pôsobiacimi v rámci utečeneckých táborov v Srbsku, Maďarsku, Grécku, Francúzsku a Turecku. Focus group odhalilo následné okruhy tém: ako dobrovoľnícki pracovníci zvládajú každodenné aktivity v rámci dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch; čo je pre nich počas pôsobenia v utečeneckých táboroch najnáročnejšie; aké situácie musia riešiť; akým spôsobom vnímajú svoju dobrovoľnícku prácu; aké sú podľa ich názoru nedostatky v oblasti vykonávania dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch; aká bola ich motivácia pre vykonávanie dobrovoľníckej práce práve v tomto špecifickom prostredí.

Cieľ výskumnej analýzy

Cieľom predmetnej výskumnej analýzy bolo zistiť vnímanie dobrovoľníckej činnosti v utečeneckom tábore z pohľadu samotných dobrovoľníckych pracovníkov.

Výskumné otázky

Vzhľadom na cieľ výskumnej analýzy a realizovaných focus group bola sformulovaná hlavná výskumná otázka: Aký význam prikladajú samotní dobrovoľníci pracovníci možnosti vykonávať dobrovoľnícku prácu v utečeneckom tábore?. Následne vznikli podotázky: Aká je ich motivácia pre vykonávanie dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore?. Aké činnosti v rámci dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore vnímajú dobrovoľníci pracovníci ako náročné a aké naopak ako jednoduché?. Aký prínos podľa ich názoru predstavuje vykonávanie dobrovoľníckej práce pre nich samotných a aký pre utečencov?. Aké sú podľa ich názoru nedostatky v oblasti vykonávania dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore?. Aké pocity prežívajú počas vykonávania dobrovoľníckej práce a ako vnímajú utečencov, ktorým poskytujú pomoc?.

Metodika

Pre účely realizovaného skúmania boli zvolené následné utečenecké tábory: Adaševci (Srbsko), Tobali/Izmir (Turecko), Calais (Francúzsko), Idomeni; Eco station; Hara (Grécko), Grande-Synthe (Francúzsko), Slavonsky Brod (Chorvátsko); Tabanovce, Gelgevia (Macedónsko); Kara Tepe-Lesbos (Grécko); Cescme (Turecko); Ovtcha Kupel (Bulharsko); Dimitrovgrad, Miksaliste (Srbsko). Práve v uvedených utečeneckých táboroch bola v rámci výskumného šetrenia možnosť osobného kontaktu s dobrovoľníkymi pracovníkmi. Vzhľadom na skúmanú problematiku je najvhodnejšie aplikovať kvalitatívne výskumné stratégie, ktoré poskytujú možnosť hĺbkových výpovedí a zároveň hlbší a reálnejší pohľad na to, ako participanti vnímajú a opisujú skúmané oblasti v súvislosti s konkrétnymi činnosťami a situáciami. Výskumnou technikou bol pološtrukturovaný rozhovor, ktorý bol rozdelený do následných oblastí: motivácia a cesta k dobrovoľníckej práci; dobrovoľnícka práca a organizácia; prínosy dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore pre dobrovoľníckych pracovníkov i utečencov; záťažové situácie; nedostatky v utečeneckých táboroch; prežívané pocity počas vykonávania dobrovoľníckej práce; vnímanie utečencov, ktorým je v rámci utečeneckých táborov poskytovaná pomoc; odporúčania s možnosťou praktickej aplikácie v praxi. Prínosom zvolenej výskumnej techniky bola taktiež možnosť reagovať na odpovede participantov a v prípade potreby ich taktiež požiadať o doplnujúce odpovede, či informácie.

Vybrané výsledky z realizovanej výskumnej analýzy

Výskumnej analýzy sa v zúčastnilo v celkovom počte 10 participantov, šesť žien a štyria muži, ktorí pochádzali z rôznych krajín: z Českej a Slovenskej republiky, Veľkej Británie, Francúzska, Nemecka a Turecka. Vzhľadom na skúmanú problematiku bola pri ich výbere aplikovaná metóda snehovej gule, čo znamená, že konkrétny participant nám odporučil ďalšieho participanta vhodného pre účely realizovanej výskumnej analýzy, a ten nám následne odporučil ďalšieho participanta a podobne. Podmienkami pre vstup do výskumnej analýzy boli: dobrovoľná účasť vo výskumnom šetrení a súhlas s následným spracovaním získaných údajov; minimálna dĺžka pôsobenia v oblasti vykonávania dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore 1 mesiac; vek participantov od 19 do 40 rokov. Výskumná analýza prebiehala počas celého roka 2016.

Napriek uvedeným prínosom zvolených výskumných stratégií v súvislosti so skúmanou problematikou je realizovaná výskumná analýza do určitej miery limitovaná. Jedným z najvýraznejších limitov, ktorý je pre kvalitatívne výskumné stratégie príznačný je redukcia výskumnej vzorky, následkom čoho je nereálne získané výskumné výsledky komplexne generalizovať na oblasť vykonávania dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch. Ďalší limit do

určitej miery predstavuje pološtrukturovaný rozhovor, ktorý nikdy nezaručí úplnú objektivitu. Dôvody tohto javu môžeme hľadať vo výbere otázok, ktoré predznamenávajú určitú subjektívnu redukciu skúmanej reality.

Následne budeme venovať pozornosť konkrétnym výskumným výsledkom.

Vykonávanie dobrovoľníckej práce v utečeneckých táborech sa spája s mnohými aspektmi, ktoré dobrovoľníckeho pracovníka sprevádzajú počas celej jeho činnosti. Ide o oblasti predstavujúce a vyjadrujúce úseky, ktoré je možné rozdeliť vo väčšine prípadov buď na pozitívne, alebo negatívne aspekty. Odpovede participantov sme preto následne rozdelili do kategórie pozitívnych a negatívnych aspektov v súvislosti so stanovenými výskumnými otázkami.

Hlavná výskumná otázka súvisela so samotným významom či zmyslom vykonávania dobrovoľníckej práce v utečeneckom v tábore. Výpovede participantov v prípade hlavnej výskumnej otázky poukázali na dôležitosť zapájať sa do dobrovoľníckych aktivít s utečencami v utečeneckých táborech. Dôvody, ktoré participanti uviedli boli rozdelené na *altruistické* a *egoistické*. *Altruistické dôvody* predstavovali udržiavanie sociálneho fungovania; nezištný záujem pomôcť utečencom a týmto spôsobom zmierniť ich náročnú životnú situáciu; možnosť zvýšiť ich životnú úroveň; záujem napomôcť utečencom k prežívaniu čo najviac dôstojného života; možnosť vybudovať podpornú sieť; možnosť prejaviť solidaritu; možnosť pomôcť pri zabezpečovaní základných materiálnych a životných potrieb; boj s xenofóbiou; zvyšovanie povedomia širokej laickej verejnosti o problematike utečenectva a utečeneckých táborech; snaha o zlepšovanie životných podmienok utečencov; poskytovanie pomoci pri prežívanej traume; poskytovanie možností život žiť, nie len prežívať, príležitosť pomôcť utečencom do určitej miery prekonať ich veľmi náročnú životnú situáciu a stať čo najviac nezávislými. V prípade kategórie *egoistické dôvody* sa najčastejšie objavovali uvedené odpovede participantov: strata pocitu viny a egoizmu pri aktívnom poskytovaní pomoci; lepší pocit zo seba samého vďaka poskytovaniu dobrovoľníckej práce; skrytý osobný dôvod každého dobrovoľníckeho pracovníka; možnosť nadobudnúť vlastné skúsenosti v tejto oblasti; možnosť angažovať sa v aktivite, ktorá je zmysluplná.

V prípade výskumnej podotázky zameranej na motiváciu vykonávania dobrovoľníckej práce participanti uviedli dôvody na výkon dobrovoľníckej práce, ktoré mali *kladný* podtón a tie, ktoré mali podtón *záporný*. Pozitívne dôvody, ktoré participantov viedli k vykonávaniu dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore sú napríklad potreba aktívnej účasti a pomoci tým, ktorí to najviac potrebujú; aspoň do čiastočnej miery prispieť k zmene ich situácie; zvedavosť a očakávanie; potreba asistencie ostatným pracovníkom pôsobiacich v rámci utečeneckých táborech; nedostatok dobrovoľníckych pracovníkov; voľný čas; presvedčenie o zmysle danej práce; hlboká vnútorná motivácia pomôcť iným; súcit s ľuďmi, ktorí sú v núdzi; empatia; možnosť následnej medializácie vlastných pozitívnych skúseností nadobudnutých počas dobrovoľníctva v utečeneckých táborech. Participantov k vykonávaniu dobrovoľníckej práce v utečeneckých táborech však vedú aj negatívne aspekty: napríklad negatívne a nepravdivé informácie prezentované médiami; negatíva vychádzajúce z nepriaznivých vyjadrení okolia; neľudské názory na utečencov; celková negativita širokej laickej verejnosti k problematike utečenectva a utečeneckých táborech; negatívny postoj k ľuďom na úteku; taktiež potreba záujemcov o dobrovoľnícku prácu v utečeneckých táborech „osobne sa presvedčiť o tom aká je vlastne pravda“ o utečencoch a utečeneckých táborech.

Výskumná podotázka, ktorá sa zaoberala vykonávaním činností v rámci dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore priniesla následné odpovede participantov: čas strávený s deťmi; distribúcia oblečenia, hygienických potrieb, jedla, dreva a iných materiálnych vecí; výučba

jazykov; poskytovanie informácií; práca v sklade; poskytovanie zdravotníckej starostlivosti; stráženie stanov počas nočnej služby; varenie; komunikácia s utečencami a tlmočenie; práca s davom; preprava utečencov; registrácia; stavanie prístreškov; organizovanie konferencií medzi ľuďmi z tábora a študentmi na školách. Za jednoduché činnosti dobrovoľníci pokladali kontakt a „voľné“, nezáväzné rozhovory s utečencami; hry s deťmi; večerné rozhovory; výučbu; spoluprácu s rôznymi mimovládnyimi organizáciami. Náročné činnosti pre nich predstavovali riešenie záťažových situácií, ktoré sa počas dobrovoľníctva v utečeneckých táboroch vyskytujú, napríklad práca s tímom; hľadanie alternatívnych riešení; opätovná analýza situácie; porada s ostatnými kolegami; nakontaktovanie koordinátora; privolanie polície; rôzne bariéry, ktoré môžu počas vykonávania dobrovoľníckych aktivít v utečeneckých táboroch nastať. Ide napríklad o jazykovú bariéru a nedostatok tlmočníkov; kultúrnu bariéru; súťaživosť medzi rôznymi organizáciami pôsobiacimi v rámci utečeneckého tábora; počasie; nepredvídateľné situácie; zdravotný aspekt; zásahy polície; rôznorodé a často náročné životné príbehy utečencov; vnímanie utečencov v táboroch bez rozdielov; neschopnosť pomôcť všetkým utečencom; neistota vyskytujúca sa počas vykonávania dobrovoľníckej práce; schopnosť dorozumieť sa s utečencami; únava; vysporiadavanie sa s prežívanými emóciami; pocit, že zo strany dobrovoľníckych pracovníkov ide len o malú pomoc; dostať sa na dobrovoľníctvo; odchod z dobrovoľníctva a lúčenie.

Odpovede participantov v súvislosti s výskumnou podotázkou zaoberajúcou sa prínosom vykonávania dobrovoľníckej práce pre samotných dobrovoľníckych pracovníkov a v ponímaní utečencov boli rozdelené na dve kategórie *prínos dobrovoľníckej práce pre dobrovoľníckych pracovníkov* a *prínos pre utečencov*. V prípade prvej kategórie boli ako prínosy uvádzané rozšírenie obzorov; nadobudnutie nových skúseností a vedomostí na úrovni osobnej, i profesionálnej; získanie pokory; možnosť vykonať niečo pozitívne; prispieť k zvýšeniu kvality života iných ľudí; osvojenie si určitých psychosociálnych a odborných zručností a schopností; utvrdenie sa v určitom subjektívnom i objektívnom pohľade na problematiku utečeneckv a utečeneckých táborov; zmena k lepšiemu na úrovni osobnostného rastu, možnosť spolupráce s rôznymi odborníkmi a organizáciami; možnosť vidieť pozitívne myslenie, vnútornú silu a vytrvalosť utečencov. V prípade druhej kategórie sme zaznamenávali prínosy dobrovoľníckej práce pre utečencov z dvoch aspektov. Prvým aspektom bolo vnímanie prínosu tejto práce na základe získaných skúseností a pozorovaní dobrovoľníckych pracovníkov počas ich pôsobení v utečeneckom tábore. Druhým aspektom je prínos dobrovoľníckej práce v subjektívnom ponímaní samotných utečencov, ktorý bol získaný na základe osobných rozhovorov dobrovoľníckych pracovníkov s utečencami. Vyjadrenia participantov v rámci prvého aspektu boli nasledovné: prínos dobrovoľníckej práce pre utečencov je z pohľadu dobrovoľníckych pracovníkov v pocite bezpečia; v možnosti mať zabezpečené základné životné potreby a zdravotnícku starostlivosť; mať možnosť psychickej podpory; mať možnosť vyrozprávať sa; zúčastniť sa vzdelávania; mať možnosť prístupu k informáciám o vlastnej situácii; návratu interkultúrnej komunikácie s dobrovoľníckymi pracovníkmi; mať možnosť zakúsiť určitý pocit psychického odpútania sa od vlastnej náročnej situácie prostredníctvom voľnočasových aktivít. Vyjadrenia participantov v druhom aspekte, prínos dobrovoľníckej práce pre utečencov z pohľadu utečencov boli totožné a doplnené o tieto: mať možnosť fyzického i psychického oddychu; nadviazať nové kontakty a priateľstvá; mať možnosť prvého kontaktu s Európou a zároveň aj s inou kultúrou; vnímanie pocitu solidarity zo strany pracovníkov pôsobiacich v rámci utečeneckých táborov a dobrovoľníckych pracovníkov.

V súvislosti s výskumnou podotázkou, ktorá sa zameriavala na nedostatky v oblasti vykonávania dobrovoľníckej práce participanti uvádzali následné odpovede.

Pri vykonávaní dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore pociťovali reálny nedostatok informácií, a to v súvislosti s vykonávaním dobrovoľníckej práce a taktiež so samotnými utečencami. V súvislosti s vykonávaním dobrovoľníckej práce podľa ich vyjadrení absentovali informácie, ktoré by napomohli zefektívniť dobrovoľnícku prácu, čo by im zároveň pomohlo eliminovať vznik zbytočných záťažových situácií. V prípade utečencov dobrovoľnícki pracovníci vnímali výraznú absenciu konkrétnych informácií – týkajúcich sa oboznámení sa so situáciou v utečeneckom tábore, na hraniciach, v krajine pôvodu či v krajine, do ktorej miera, – ktoré by im dobrovoľnícki pracovníci mohli sprostredkovať, a ktoré by zároveň predstavovali pozitívny vplyv na vykonávanie celej dobrovoľníckej práce.

Vážny nedostatok participanti vnímali taktiež v súvislosti s distribúciou materiálu. Vnámali ju ako chaotický proces, ktorý často predstavoval záťažovú situáciu, pretože chýbali určité detaily, informácie, či konkrétne opatrenia, ktoré by upresnili spôsob distribúcie, alebo ju nejakým spôsobom uľahčili. V niektorých prípadoch podľa vyjadrení participantov však nebolo distribuovanie ani efektívne, ani jednoduché. Vo vyjadreniach participantov sme taktiež zaznamenali, že sa v konkrétnych táboroch vyskytol problém aj s nedostatkom distribuovaných potravín.

Ďalším veľkým nedostatkom je podľa vyjadrení participantov nepripravenosť dobrovoľníckych pracovníkov pred vstupom do utečeneckého tábora. Konkrétne absencia školení, či prípravy so špecifickým zameraním na oblasť poskytovania pomoci v utečeneckých táboroch. V prípade utečeneckých táborov zo Srbska, Francúzska, Grécka či Turecka neprebíhali nijaké školenia pred vstupom do utečeneckého tábora, ani v oblasti vzdelávania, ani v prípade ostatných dobrovoľníckych činností. V niektorých prípadoch išlo len o oboznámenie sa so situáciou krátko pred nástupom do služby v utečeneckom tábore čo predstavovalo len technické záležitosti a organizačný aspekt. Podľa vyjadrení participantov práve absencia podobných školení, či prípravy vo výraznej miere komplikujú nielen vykonávanie dobrovoľníckej práce, ale najmä dosiahnutie ústredného cieľa dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch, akým je poskytovanie efektívnej pomoci utečencom.

V prípade podotázky, ktorá sa zameriavala na pocity prežívané počas vykonávania dobrovoľníckej práce a vnímanie samotných utečencov sa vyskytli pocity a myšlienky, ktoré sme rozdelili na tri kategórie, a to *pozitívne pocity*, *negatívne pocity* a *vnímanie utečencov*.

Prvá kategória obsahuje oblasti dobrý pocit a radosť z poskytovania pomoci; vďačnosť za život; šírenie lásky; súdržnosť; podpora. Do druhej podkategórie patria pocity smútku zo situácie vo svete; neschopnosť pomôcť viac; vyčerpanie; pocit ľútosti, bezmocnosti a nepotrebnosti. V tretej kategórii sú zaradené pocity a vnímanie utečencov z pohľadu dobrovoľníckych pracovníkov. Utečenci boli na základe získaných informácií participantov vnímaní ako veľmi prajní a otvorení ľudia, vzdelaní, rýchlo sa učiaci, vďační, milí, rôznorodí, niekedy vyberaví, arogantní, hluční, náladoví. Prejavovali záujem aktívne sa zapájať do konkrétnych činností a pomoci, pretože pociťovali potrebu byť užitoční, nezávislí a taktiež chceli byť nápomocní komunite v utečeneckých táboroch, v rámci ktorých sa nachádzali. Týmto spôsobom sa vyjadril aj jeden z participantov v súvislosti s konkrétnou činnosťou a uviedol, že pri konkrétnych projektoch bolo viac dobrovoľníkov – utečencov než dobrovoľníckych pracovníkov, ktorí prichádzajú pomáhať z okolitých krajín. Utečenci boli participantmi vnímaní ako ľudia, ktorí sa chcú zapájať do práce v rámci utečeneckých táborov, chcú byť nápomocní a nechcú byť len pasívne závislí od poskytovania pomoci ostatných ľudí, hoci musia prijať zabezpečenie základných a materiálnych potrieb. Viacerí participanti sa v rámci predmetnej výskumnej analýzy

vyjadрили práve spôsobom, ktorý vyvracal zaužívané stereotypné presvedčenia v ponímaní predovšetkým širokej laickej verejnosti, že utečenci sú len pasívnymi prijímateľmi poskytovanej pomoci. Vyjadrenia participantov naopak poukázali na to, že ak je im ponúknutá možnosť byť aktívnou súčasťou celého procesu, nebránia sa samostatnosti a nezávislosti. Pre utečencov je tak, ako aj pre ostatných ľudí, veľmi dôležité, aby boli v čo najväčšej možnej miere nezávislí a mohli sa angažovať v pozitívnych a zmysluplných aktivitách.

Diskusia a odporúčania pre prax s využiteľnosťou v praxi

Výsledky realizovanej výskumnej analýzy poukazujú na skutočnosť, že vykonávanie dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch má veľký význam, a to najmä v súvislosti s poskytovaním pomoci pri zabezpečovaní dôstojnejšieho a kvalitnejšieho života utečencov. Jeho prínos môžeme taktiež vidieť v ponímaní samotných utečencov. Dokážu vnímať váhu samotného dobrovoľníctva a predstavu, v akej situácii by sa ocitli bez podpory a pomoci iných, predovšetkým pracovníkov pôsobiacich v utečeneckých táboroch s dôrazom na dobrovoľníckych pracovníkov. Význam vo vykonávaní dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch má však aj ďalší aspekt a tým je jeho prínos pre samotných dobrovoľníckych pracovníkov. Najčastejšie má podľa vyjadrení samotných dobrovoľníkov podobu pozitívneho pocitu a pocitu užitočnosti, určitej aktivity a zaangažovanie sa do niečoho, čo má naozaj zmysel. Prináša aj mnohé iné, rôznorodé pozitívne aspekty, ktoré vychádzajú zo situácií a postrehov dobrovoľníckych pracovníkov pôsobiacich v rámci utečeneckých táborov. Ide o prínosy, ktoré vnímajú dobrovoľnícki pracovníci počas svojej dobrovoľníckej činnosti. V tejto súvislosti participantí uvádzali, že dobrovoľnícky pracovník má možnosť nadobudnúť veľa nových skúseností, reálny náhľad na rôzne situácie, naučiť sa veľa nových poznatkov z oblasti problematiky utečenectva a utečeneckých táborov na teoretickej i aplikačnej úrovni, získať veľa nových odborných i psychosociálnych zručností a v neposlednom rade má taktiež možnosť rozšíriť si obzory čo môže viesť k jeho ďalšiemu osobnostnému i profesionálnemu rastu.

Na druhej strane sa však vyjadrovali taktiež o reálnych situáciách, ktoré v rámci dobrovoľníckej práce v tomto špecifickom prostredí prinášali aj negatívne aspekty, či nepríjemné pocity. Napríklad pocit viny z dôvodu veľkej priepasti medzi životom, ktorý žijú práve utečenci v utečeneckých táboroch a tým, do ktorého sa vrátia po ukončení dobrovoľníctva pomáhajúci pracovníci. Ďalšími negatívnymi aspektmi podľa vyjadrení participantov je nepripravenosť dobrovoľníckych pracovníkov pred vstupom do utečeneckého tábora. Dobrovoľníci nie sú od svojho prijatia oboznámení s potrebnými informáciami, neabsolvovali nijaké školenia so špecifickým zameraním na oblasť poskytovania pomoci v utečeneckých táboroch a taktiež nie sú psychicky adekvátnym spôsobom pripravení na to, s akými situáciami sa počas vykonávania dobrovoľníckej práce môžu stretnúť. Jedna z najzávažnejších situácií akú v tejto súvislosti uvádzali sa týkala potreby utečencov zdieľať s dobrovoľníckymi pracovníkmi ich prežitú často traumatické zážitky, či skúsenosti z minulosti. Často išlo o nepredstaviteľné udalosti, ktoré sprevádzali utečencov rôzneho veku počas ich života, či cesty do utečeneckého tábora. Pre dobrovoľníckych pracovníkov bolo veľmi náročné si tieto príbehy vypočuť a dokonca im ich vypočutie spôsobovalo nielen fyzické, ale aj psychické vyčerpanie. Podľa názoru niektorých participantov boli tieto skutočnosti do určitej miery zapríčinené aj nedostatkom odborných skúseností v tejto oblasti. Napriek skutočnosti, že by dobrovoľnícki pracovníci tento typ komunikácie s utečencami delegujú na odborných pracovníkov so zameraním na oblasť psychológie, či psychoterapie skúsenosti z praxe ukazujú, že určitému fragmentu zdieľania tohto druhu komunikácie s utečencami sa nevyhnú a dokonca sa pre utečencov ukazuje ako potrebný.

Jedno z možných riešení v tejto súvislosti vidíme v postupnej implementácii určitej modifikácie špecifickej prípravy dobrovoľníckych pracovníkov do programu ich predprípravy a programu počas celého ich pôsobenia v utečeneckom tábore. V tejto súvislosti je potrebné spolupracovať s odborníkmi špecialistami, ktorí špecifickú prípravu, metódu v oblasti sociálnej práce s názvom sprevádzanie na území Slovenska v súčasnosti etablojú, vyvíjajú a modifikujú.⁵⁴ V rámci tejto spolupráce by sa daná metóda v prípade dobrovoľníckych pracovníkov v utečeneckom tábore zameriavala predovšetkým na určité prvky komunikácie vhodnej pre podobný typ záťažových situácií.⁵⁵ Pre dobrovoľnícku prácu v rámci utečeneckých táborov môžu byť výrazným spôsobom nápomocné aj niektoré ďalšie prvky obsiahnuté v zmienenej metóde. Aplikovateľné napríklad pri udržaní si zdravých hraníc voči utečencom pri poskytovaní pomoci a aj v prípade, že vnútorná motivácia dobrovoľníkov pre vykonávanie dobrovoľníckej práce na týchto špecifických miestach nie je správna, teda naozaj nezištná alebo dostatočná.⁵⁶ Daná príprava môže práve v súvislosti s motiváciou dobrovoľníckym pracovníkom pomôcť vytvoriť „výnimočný priestor na dostatočné prehodnotenie svojich dôvodov motivácie pomáhať iným.“⁵⁷

Vzhľadom na uvedené nedostatky participanti navrhujú následné odporúčania s cieľom skvalitniť a zefektívniť vykonávanie dobrovoľníckej práce: pred vstupom do utečeneckého tábora zabezpečiť školenia dobrovoľníckych pracovníkov so zameraním na špecifická práce s utečencami; zdôrazniť pravidlá správania sa pre dobrovoľníckych pracovníkov, aj v prípade zdieľania určitých fragmentov prežitých skúseností utečencov z ich náročnej minulosti; zefektívniť informovanosť pre dobrovoľníckych pracovníkov, napríklad prostredníctvom informačných tabulí; zefektívniť informovanosť pre utečencov; zefektívniť vzájomnú komunikáciu a spoluprácu medzi rôznymi organizáciami pôsobiacimi v rámci utečeneckého tábora s cieľom poskytnúť mu potrebnú pomoc; zefektívniť informovanosť súvisiacu s distribúciou materiálu; v čo najväčšej možnej miere eliminovať chaotický proces v súvislosti s distribúciou materiálu; zabezpečenie efektívnejšieho prehľadu v zásobách materiálu; výraznejšie zaradenie dobrovoľníckych pracovníkov k určitým aktivitám; angažovanie do rôznych aktivít v rámci utečeneckých táborov aj samotných utečencov s cieľom prevencie vnímania samých seba len ako obetí, ktoré sú závislé na pomoci iných a vzhľadom na svoju situáciu nemajú nijakú kontrolu nad svojim životom a prevencie možného vzniku tzv. syndrómu závislosti.

Na základe uvedených teoretických poznatkov, výsledkov realizovanej výskumnej analýzy ako aj osobných skúseností jednej z autoriek príspevku nadobudnutých počas pôsobenia v utečeneckých táborech si dovoľujeme uviesť niekoľko odporúčaní s možnosťou ich aplikačného využitia v oblasti problematiky utečeneckých táborov. Tieto odporúčania

54 Táto špecifická príprava dobrovoľníckych pracovníkov ponúka alternatívy poskytovania pomoci, prostredníctvom ktorých je možné zvládať vysoko záťažové životné situácie, ktoré človeka zasahujú na jeho osobnej, spoločenskej alebo spirituálnej úrovni.

Na území Slovenska ju etablojú a rozvíja Teologická fakulta Trnavskej univerzity v spolupráci so zahraničnými odborníkmi z rôznych vedných oblastí.

(ŠMIDOVÁ, M.: *Príprava dobrovoľníkov pôsobiacich v oblasti pomáhajúcich profesií pre prácu s rodinami v záťažových situáciách*, s. 84; 86; 88.)

55 Pozri: ŠMIDOVÁ, M. (ed.): *Využitie sprevádzania v sociálnej práci*, s. 7– 8; 61; ŠMIDOVÁ, M.: *Príprava dobrovoľníkov pôsobiacich v oblasti pomáhajúcich profesií pre prácu s rodinami v záťažových situáciách*, s. 89 – 90; ŠMIDOVÁ, M. – JAMBOROVÁ, R. – ŽUFFA, J.: *Counseling – umenie počúvať*, s. 25 – 29.

56 ŠMIDOVÁ, M.: *Príprava dobrovoľníkov pôsobiacich v oblasti pomáhajúcich profesií pre prácu s rodinami v záťažových situáciách*, s. 84; 86; 88 – 90.

57 ŠMIDOVÁ, M.: *Príprava dobrovoľníkov pôsobiacich v oblasti pomáhajúcich profesií pre prácu s rodinami v záťažových situáciách*, s. 86.

pokladáme za dôležité pre odborníkov z rôznych vedných oblastí, ako aj pomáhajúcich pracovníkov nejakým spôsobom sa angažujúcich v zmienenej oblasti. Ich cieľom je eliminovať neefektívnu prácu pri vykonávaní dobrovoľníckej činnosti v utečeneckých táboroch. Možno ich zhrnúť do niekoľkých kľúčových oblastí:

- *potreba zabezpečenia pôsobenia dobrovoľníckych pracovníkov v rámci jednotlivých utečeneckých táborov s aktívnou alebo aspoň pasívnou znalosťou materinského jazyka utečencov.* Ak by v rámci utečeneckého tábora pôsobil aspoň jeden dobrovoľnícky pracovník so znalosťou materinského jazyka utečencov eliminovalo by to vznik zbytočných nedorozumení a komplikácií vo vzájomnej komunikácii medzi utečencami a pomáhajúcimi pracovníkmi pôsobiacimi v tábore. Následkom tohto odporúčania je uľahčenie a celkové zefektívnenie vykonávania dobrovoľníckej práce. Preto je potrebné v najbližšej budúcnosti ku kritériám výberu dobrovoľníckych pracovníkov pre prácu v danej oblasti implementovať aj túto požiadavku;
- *potreba zabezpečenia predprípravy dobrovoľníckych pracovníkov pred vstupom do utečeneckého tábora.* V prípade humanitárnej krízy je náročnejšie túto predprípravu zabezpečiť. V tejto situácii je potrebný veľký počet ľudí a časová tieseň nedovoľuje venovať pozornosť aj predpríprave dobrovoľníckych pracovníkov, čo pokladáme za veľmi veľký nedostatok, ktorý je potrebné riešiť. Táto predpríprava by mala mať podobu školení dobrovoľníckych pracovníkov so zameraním na špecifiká práce s utečencami;
- *potreba zabezpečenia dôslednej a efektívnej informovanosti dobrovoľníckym pracovníkom, ako aj utečencom.* Informovanosť prináša pocit bezpečia a menej stresujúcich situácií. V prípade dobrovoľníckych pracovníkov by sa mala týkať organizácie v utečeneckom tábore; organizácie jednotlivých aktivít ako je napríklad distribúcia materiálu; evidencie materiálu; správania sa a špecifik komunikácie s utečencami predovšetkým v prípade zdieľania záťažových situácií. V prípade utečencov, ako aj dobrovoľníckych pracovníkov je taktiež potrebné zabezpečovať dôkladné informácie o situácii v tábore, o situácii na hraniciach, v krajine pôvodu, alebo v krajine, do ktorej majú namierené. Napríklad prostredníctvom informačných tabúl alebo dobrovoľníckych pracovníkov, ktorí by predmetné informácie utečencom zabezpečovali vo všeobecných rozhovoroch alebo v rámci výučby. Nedostatok alebo nedôslednosť v poskytovaní informácií spôsobuje chaos a dezorientáciu, ktoré sú v špecifickom prostredí aký predstavujú utečenecké tábory nežiaduce. Komplikujú efektivitu práce pomáhajúcich pracovníkov a negatívnym spôsobom vplyvajú na psychický stav utečencov;
- *potreba implementácie efektívnejších porád počas vykonávania dobrovoľníckej práce v utečeneckom tábore.* Dobrovoľnícku prácu by v budúcnosti taktiež pomohla zefektívniť väčšia prepracovanosť porád. Pokladáme za dôležité aby prebiehali každý deň a absolvovali ich všetci dobrovoľnícki pracovníci spoločne so svojim koordinátorom. V rámci porád by mali byť prediskutované všetky problémy, komplikácie a situácie, ktoré v konkrétny deň v tábore nastali. Vďaka tomuto každodennému pravidelnému stretávaniu dobrovoľníckych pracovníkov a koordinátora sa analyzujú konkrétne situácie a zabezpečuje sa informovanosť dobrovoľníckych pracovníkov o aktuálnom dianí v utečeneckom tábore. Následne majú dobrovoľnícki pracovníci možnosť utečencom sprostredkovať všetky relevantné informácie. Tento spôsob prepracovaných porád by napomáhal predchádzať neinformovanosti dobrovoľníckych pracovníkov a následne utečencov. Do určitej miery by zároveň taktiež plnil funkciu „malých skupinových terapií, či supervízií“;

- *potreba zabezpečenia efektívnejšej komunikácie a organizácie v utečeneckých táboroch vo všeobecnosti.* Je nevyhnutné, aby vnútorné prostredie utečeneckého tábora bolo dobre zorganizované a v utečencoch vyvolávalo pocit istoty a bezpečia. Zo skúseností a vyjadrení participantov vyplýva, že organizácia v utečeneckých táboroch je často chaotická a vzájomná komunikácia medzi spolupracujúcimi organizáciami je buď neefektívna alebo úplne absentuje. Z uvedených dôvodov si dovoľujeme odporúčať, aby mali predstavitelia organizácií pravidelné stretnutia, na ktorých by vzájomne komunikovali a prediskutovali dianie, či plány jednotlivých organizácií.

Záver

Predmetný príspevok sa zameriaval na problematiku utečeneckých táborov a význam dobrovoľníckej práce v tejto špecifickej oblasti. Predložil poznatky z tejto oblasti na úrovni teoretickej, osobných skúseností nadobudnutých počas pôsobenia v utečeneckých táboroch a na úrovni aplikačnej v podobe realizovanej výskumnej analýzy. Zámerom výskumnej analýzy bolo zmapovať vnímanie dobrovoľníckej práce v ponímaní dobrovoľníckych pracovníkov pôsobiacich v jednotlivých utečeneckých táboroch v rámci Európy. Priniesla mnoho zaujímavých postrehov, odhalila niekoľko významných nedostatkov a následných odporúčaní na ich riešenie, ktorými je potrebné sa v oblasti utečeneckých táborov podrobnejšie zaoberať. Realizované skúmania podobného typu sú na území Slovenska veľmi zriedkavé. Skúmané oblasti v rámci predmetnej výskumnej analýzy v uvedených súvislostiach na území Slovenska na odbornej úrovni neboli doteraz v úplnej miere preskúmané, či spracované. Preto prinášajú výsledky predmetnej realizovanej analýzy jedinečný prínos v oblasti utečeneckých táborov. Následná implementácia navrhovaných riešení v praxi môže výrazným spôsobom prispieť k zvyšovaniu kvality poskytovanej dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch. Dobrovoľnícka práca teda predstavuje nielen jednu z významných foriem pomoci utečencom v utečeneckých táboroch, ale má zásadný význam taktiež na úrovni odborných reflexií. Vďaka osobným skúsenostiam nadobudnutých počas dlhodobého aktívneho pôsobenia v oblasti dobrovoľníctva, majú práve dobrovoľnícki pracovníci možnosť sprostredkovať odbornej a širokej laickej verejnosti reálne informácie z oblasti problematiky utečenectva a utečeneckých táborov. Dané informácie následne umožňujú praktickú aplikáciu v oblasti rozširovania povedomia verejnosti a na úrovni odborného vedeckého bádania. Uvedené skutočnosti dokladajú taktiež poznatky a výskumné výsledky uvedené v predmetnom príspevku, ktoré otvárajú priestor pre vedecké diskusie zamerané na zvyšovanie efektivity a kvality vykonávanej dobrovoľníckej práce v utečeneckých táboroch.

PhDr. Zuzana Kráľová, PhD. pôsobí ako odborný asistent na Katedre sociálnej práce, Fakulty zdravotníctva a sociálnej práce, Trnavskej univerzity v Trnave. Vo svojej odbornej orientácii sa zameriava predovšetkým na oblasti rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci v krajinách s nízkym ekonomickým príjmom, podvýživy detí do piateho roku života, duševných ochorení a supervíziu. Od roku 2010 pracuje na rozvojových projektoch v Keni a od roku 2013 vedie fakultné Špecifické pracovisko v Keni v regióne Kwale, kde zodpovedá za realizáciu vedecko-pedagogickej a rozvojovej činnosti.

Kontakt na autora: e-mail: zuzana.kralova@truni.sk

Mgr. Dominika Kuklová je absolventkou magisterského štúdia v odbore sociálna práca Fakulty zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. V roku 2016 pôsobila ako dobrovoľnícka pracovníčka v rôznych utečeneckých táboroch v rámci Európy, v ktorých sa zameriavala predovšetkým na prácu s deťmi a ich rodinami. Odborné skúsenosti získala aj počas odbornej praxe pre Medzinárodnú organizáciu pre migráciu (IOM) Slovensko pri práci s migrantmi. Na území Slovenska sa taktiež venovala práci s rómskymi deťmi v nízkoprahovom centre Mak. Prostredníctvom luventy, slovenského inštitútu mládeže, mala možnosť práve pre tieto deti zorganizovať i malý projekt zameraný na voľnočasové aktivity.

Kontakt na autora: e-mail: dominika.kuklova11@gmail.com

Použitá literatúra

1. CAMBRIDGE DICTIONARY: *Cambridge Dictionary*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/refugee-camp>
2. DW MADE FOR MINDS: *Remote Greek village becomes doorway to Europe*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.dw.com/en/remote-greek-village-becomes-doorway-to-europe/a-18787036>
3. GALE, T.: *Refugee camps*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/refugee-camps>
4. HARDY, R.: *The role of social work in the refugee crisis*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/social-care-network/2016/mar/15/social-work-refugee-crisis>
5. HARRINGTON, D.: *How to volunteer abroad with refugees*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <https://www.goverseas.com/blog/how-to-volunteer-abroad-with-refugees>
6. LIGHT HOUSE RELIEF: *Are you looking to volunteer with us?* [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.lighthouse-relief.org/volunteer/>
7. MERMINOD, I.: *With Idomeni closed, will Europe keep its promise?* [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <https://www.equaltimes.org/with-idomeni-closed-will-europe?lang=en#.WM5PbbimIH1>
8. MYDLÍKOVÁ, E. a kol.: *Dobrovoľníctvo – efektívna študentská prax*, Bratislava: Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov. 2007. 68 s. ISBN 978-80-968713-4-6.
9. ŠMIDOVÁ, M. – JAMBOROVÁ, R. – ŽUFFA, J.: *Counseling – umenie počúvať*, 1. vyd. Trnavská univerzita v Trnave, Teologická fakulta, Trnava: Dobrá kniha, 2016. 77 s. ISBN 978-80-8191-043-2.
10. ŠMIDOVÁ, M. (ed.): *Využitie sprevádzania v sociálnej práci*, Trnavská univerzita v Trnave, Teologická fakulta, Trnava: Dobrá kniha, 2015. ISBN 978-80-7141-968-6.
11. ŠMIDOVÁ, M.: *Príprava dobrovoľníkov pôsobiacich v oblasti pomáhajúcich profesií pre prácu s rodinami v záťažových situáciách*, s. 84; 86; 88 – 90. In *Acta Missiologica*, roč. 10, č. 2, 2016. ISSN: 1337-7515 (Print) ISSN: 2453-7160 (On-line).
12. SCHAAP, Y.: *Refugee camps worldwide*, In *MillionSoulsAware*, 2008. [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <https://millionsoulsaware.org/>
13. UNICEF: *Latest on the refugee and migrant crisis*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: http://www.unicef.org/ceecis/resources_28329.html
14. UNHCR: *Figures at a glance*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html>
15. UNRWA: *Where we work*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.unrwa.org/where-we-work/west-bank>
16. VOLUNTEER CENTRE: *Definition and Principles of Volunteering*, [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: <http://www.volunteerfingal.ie/index.php/organisations/articles-for-organisations/165-definition-a-principles-of-volunteering.html>
17. WORLD VISION: [online]. [cit. 29. marec 2017]. Dostupné na internete: *Refugee crisis*, <http://www.worldvision.org/our-impact/syrian-refugees>

ŠPECIFICKÉ POTREBY ZDRAVOTNÍCKYCH A KOMUNITNÝCH ZDRAVOTNÍCKYCH PRACOVNÍKOV V REGIÓNE MATUGA, KWALE V OBLASTI ĎALŠIEHO VZDELÁVANIA

SPECIFIC NEEDS OF HEALTHCARE AND COMMUNITY HEALTHCARE WORKERS IN THE REGION OF MATUGA, KWALE IN THE AREA OF LIFELONG EDUCATION

Katarína Dudáková – Kristína Grendová – Adriana Ondrušová

Odoslané/Submitted: 14. 12. 2016

Prijaté/Accepted: 24. 2. 2017

Abstrakt

V zdravotníckych centrách v krajinách s nízkymi a strednými príjmami, predovšetkým v krajinách subsaharskej Afriky pôsobia zdravotníci a komunitní zdravotnícki pracovníci s nízkou kvalifikáciou a často aj s nízkou motiváciou si túto kvalifikáciu zvyšovať. Napriek týmto skutočnostiam však môžu vo výraznej miere prispieť k skvalitneniu poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom a posilniť tak kapacitu ľudských zdrojov v týchto krajinách. Preto je potrebné venovať zvýšenú pozornosť potrebám zvyšovania kvalifikácie u týchto pracovníkov. Predmetný príspevok za týmto účelom na príklade konkrétnej nedávno realizovanej prípadovej štúdie v regióne Matuga, Kwale v Keni mapuje špecifické potreby v oblasti zvyšovania kvalifikácie zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov prostredníctvom ďalšieho vzdelávania v oblasti poskytovania kvalitnejšej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. Predkladá niekoľko kľúčových oblastí vzdelávacích potrieb v oblasti poskytovania tejto starostlivosti, ktoré cieľové skupiny pracovníkov majú a zároveň dáva do pozornosti aj nevyhnutnosť vytvorenia podmienok pre ich naplnenie. Súčasťou príspevku sú taktiež závery obsahujúce odporúčania, ktoré pri ich aplikácii v praxi môžu napomôcť zvýšiť záujem o oblasť ďalšieho vzdelávania v prípade oboch cieľových skupín pracovníkov.

Kľúčové slová: Zdravotnícki pracovníci. Komunitní zdravotnícki pracovníci. Zdravotná starostlivosť. špecifické vzdelávacie potreby. Región Matuga, Kwale.

Abstract

Healthcare and community healthcare workers working in healthcare facilities in countries with low and medium income, especially in sub-Saharan countries, are poorly qualified and tend to have poor motivation to improve their qualifications. Despite this fact, they can significantly contribute to the quality of healthcare provided to HIV-positive patients and thus improve the capacity of human resources in these countries. Therefore, it is essential to pay close attention to the needs related to the skills development of these workers. This paper uses the example of a recent case study in the region of Matuga, Kwale in Kenya and maps specific needs in the area of skills development of healthcare and community healthcare workers through lifelong education focused on providing better healthcare to HIV-positive patients. This paper discusses several key areas of educational needs in the area of such healthcare, which are necessary for target groups of workers, and points out

the importance of creating suitable conditions for fulfilment of those needs. This paper also contains conclusions and recommendations which, if applied in practice, could increase interest in the area of lifelong education for both target groups of workers.

Keywords Healthcare workers. Community healthcare workers. Healthcare. Specific education needs. Matuga region, Kwale.

Úvod

Medzinárodná organizácia, *Program OSN pre boj proti HIV/AIDS (Joint United Nations Program on HIV/AIDS – UNAIDS)* vo svojom reporte z roku 2015 uvádza, že v celosvetovom meradle bolo v roku 2014 zaznamenaných 36,9 miliónov ľudí s infekciou HIV. V roku 2000 bolo zaznamenaných 38,9 milióna ľudí, ktorí boli infikovaní HIV infekciou a počet úmrtí v dôsledku AIDS bol 25,3 miliónov ľudí. UNAIDS zaznamenalo 2 milióny nových prípadov HIV infekcie v roku 2014. V porovnaní s rokom 2000 ide o 35% pokles v počte nových prípadov v dôsledku infekcie HIV. V krajinách subsaharskej Afriky, kde vzniká až 70% nových prípadov HIV infekcie, bolo v roku 2014 zaznamenaných 25,8 milióna ľudí s infekciou HIV. Počet nových prípadov HIV infekcie v týchto krajinách bol v roku 2014 1,4 miliónov, čo znamená pokles o 39% prípadov v porovnaní s rokom 2000.⁵⁸

Pokles prevalencie HIV v krajinách subsaharskej Afriky v roku 2014 bol taktiež dosiahnutý prostredníctvom špeciálnej liečby známej ako antiretrovírusová terapia – (ART).

Vznikla zavedením inhibítorov proteínáz a nenukleozidových inhibítorov reverznej transkriptázy na liečbu HIV, čím sa umožnilo vytvorenie a používanie antiretrovírusovej kombinácie – ART liečby.

Autor Steven R. Nesheim zaoberajúci sa problematikou ART vo svojej štúdií⁵⁹ definuje ART liečbu ako prijímanie kombinovanej antiretrovírusovej terapie, ktorá pozostáva z ≥ 3 antiretrovírusových liekov. Fázy liečby sú obsiahnuté obvykle v dvoch nukleozidových inhibítoroch reverznej transkriptázy a v jednom inhibítory proteínáz, alebo nenukleozidovom inhibítory reverznej transkriptázy.⁶⁰ Hlavným účinkom ART je potlačenie replikácie vírusu, posilnenie imunitného systému jedinca a následné oddialenie rozvoja štádia AIDS a smrti.⁶¹

V krajinách subsaharskej Afriky má dostupnosť ART liečby pre HIV pozitívnych pacientov stúpajúcu tendenciu. Napriek tejto úspešnosti však pri jej aplikovaní u pacientov často dochádza k jej zlyhaniu. Príčiny tohto javu môžeme hľadať napríklad v prechode pacientov na druhú fázu tejto liečby, ktorá je pre nich nevyhnutná alebo v nevhodnej nastavenej kombinácii liečby. WHO z týchto dôvodov u všetkých pacientov liečby odporúča monitoring vírusovej záťaže a stanovenie hladiny CD4 lymfocytov, aby bolo možné stanoviť v akej fáze liečby dochádza u pacientov k jej zlyhávaniu. Monitorovanie vírusovej záťaže, ako aj

58 JOINT UNITED NATIONS PROGRAM ON HIV/AIDS (UNAIDS): *Global Report 2014*, s. 25 – 31.

59 Pre podrobnejšie informácie pozri: Nesheim, R. S.: *Trends in Opportunistic Infections in the Pre-and Post-Highly Active Antiretroviral Therapy aeras Among HIV-Infected Children in the Perinatal AIDS Collaborative Transmission Study, 1986-2004*, s. 100 – 109.

60 Nesheim, R. S.: *Trends in Opportunistic Infections in the Pre-and Post-Highly Active Antiretroviral Therapy aeras Among HIV-Infected Children in the Perinatal AIDS Collaborative Transmission Study, 1986-2004*, s. 100 – 109.

61 Anison, L.: *The Immunological Response of Hiv-Positive Patients Initiating Haart at the KomfoAnokye Teaching Hospital, Kumasi, Ghana*, s. 164 – 170.

hladina CD4 lymfocytov však ziaľ nie je k dispozícii v mnohých častiach Afriky v dôsledku obmedzenia finančných zdrojov a nedostatočného vybavenia zdravotníckych pracovísk, ktoré poskytujú zdravotnú starostlivosť o HIV pozitívnych pacientov.⁶² Táto skutočnosť však nie je jediným závažným faktorom determinujúcim kvalitu poskytovania zdravotnej starostlivosti o HIV pozitívnych pacientov. Poskytovanie plnohodnotnej zdravotnej starostlivosti o HIV pozitívnych pacientov vrátane zmienených závažných komplikácií/bariér pri aplikovaní ART, vo výraznej miere taktiež ovplyvňujú aj následné faktory zásadného významu. Sú nimi: nedostatočné vedomosti zdravotníckych pracovníkov týkajúce sa zdravotnej starostlivosti o HIV pozitívnych pacientov; ich nízky záujem o ďalšie vzdelávanie v tejto starostlivosti v špecifických tréningových oblastiach so zameraním na zvyšovanie kvality poskytovania zdravotnej starostlivosti o HIV pozitívnych pacientov a aplikovania ART; a súhrnne nedostatok kvalifikovaných zdravotníckych pracovníkov v krajinách subsaharskej Afriky v systéme v oblasti zdravotníctva. Viaceré štúdie⁶³ preto odporúčajú prenos určitých úloh v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti z lekárov na zdravotné sestry a plnohodnotné integrovanie do systému v oblasti zdravotníctva práve *komunitných zdravotníckych pracovníkov*, ktoré by zabezpečilo prenos úloh v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti priamo od klinických zdravotníckych pracovníkov. Zámerom týchto odporúčaní je dosiahnuť čo najefektívnejšie využitie dostupných ľudských zdrojov v oblasti zdravotníctva v krajinách subsaharskej Afriky. WHO v tejto súvislosti zároveň taktiež odporúča prenos konkrétnych úloh v zdravotníctve z vysoko kvalifikovaných zdravotníckych pracovníkov na tých pracovníkov, ktorí majú nižšiu kvalifikáciu – zúčastnili sa napríklad len krátkodobého vzdelávania v podobe jedného z tréningov v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom.⁶⁴ Zmienenými pracovníkmi zväčša sú komunitní zdravotnícki pracovníci. Pretože práve táto skupina zdravotníckych pracovníkov vo všeobecnosti predstavuje veľmi dôležitý prvok v poskytovaní základných informácií o infekcii HIV a v poskytovaní základnej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. Prínos práce komunitných zdravotníckych pracovníkov potvrdzuje aj systematický prehľad kvantitatívnych a kvalitatívnych štúdií publikovaných od roku 2012 do roku 2013. Zameriavali sa na analýzu úloh komunitných zdravotníckych pracovníkov a výsledkov poskytovania ich starostlivosti o HIV pozitívnych pacientov v krajinách subsaharskej Afriky. Do tohto systematického prehľadu štúdií bolo zahrnutých 21 štúdií, ktoré u komunitných zdravotníckych pracovníkov sledovali predovšetkým *poskytovanie podpory pacienta*⁶⁵ a *poskytovanie zdravotnej starostlivosti*⁶⁶ v rámci ich kompetencií. Z výsledkov týchto štúdií vyplýva, že práve komunitní zdravotnícki pracovníci zlepšili kvalitu poskytovaných zdravotníckych

62 Jespersen, S.: *Challenges facing HIV treatment in Guinea-Bissau: the benefits of international research collaborations*, s. 909.

63 Napríklad štúdia: OLANIRAN, A. et al.: *Who is a community health worker? – a systematic review of definitions, In Global Health Action*, s. 1 – 13; RACHLIS, B. et al.: *Community Perceptions of Community health workers (CHWs) and their roles in management for HIV, Tuberculosis and Hypertension in Western Kenya*, s. 1– 13; Mwai, G. W.: *Role and outcomes of community health workers in HIV care in sub-Saharan Africa: a systematic review*, s. 121 – 131.

64 Pre podrobnejšie informácie pozri: Lutalo, I. M.: *Training needs assessment for clinicians at antiretroviral therapy clinics: evidence from and national survey in Uganda*, s. 76 – 80.

65 *Poskytovanie podpory pacienta* zahŕňalo konzultáciu, domácu starostlivosť a vzdelávanie v oblasti podpory a zabezpečenia základných životných potrieb.

66 *Poskytovanie zdravotnej starostlivosti* pozostávalo zo skriningu, surveillance a odporúčaní návštevy zdravotníckeho zariadenia.

služieb, ako aj pocit dôstojnosti a kvalitu života HIV pozitívnych pacientov. Zo zdravotníckych zariadení, v rámci ktorých komunitní zdravotnícki pracovníci pôsobili bola napríklad taktiež hlásená kratšia čakacia doba na vyšetrenie, ľahšia orientácia pacientov v týchto zdravotníckych zariadeniach a znížená záťaž kladená na zdravotníckych pracovníkov.⁶⁷

Uvedené skutočnosti ako aj dlhodobé skúmanie mnohých odborníkov venujúcich sa problematike zdravotníctva v krajinách subsaharskej Afriky potvrdzuje, že poskytovanie zdravotnej starostlivosti a následnej liečby HIV pozitívnym pacientom v týchto krajinách čelí predovšetkým slabému systému v oblasti zdravotníctva a absencii kvalifikovaných zdravotníckych i komunitných zdravotníckych pracovníkov. Možno zhrnúť, že paušálne riešenie ako je možné tieto problémy prekonať je v každodennej praxi klásať dôraz na: čo najefektívnejšie využitie dostupných ľudských zdrojov v systéme v oblasti zdravotníctva napríklad prostredníctvom integrovania komunitných pracovníkov; prerozdelenia určitých úloh týkajúcich sa poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom medzi klinickými zdravotníckymi pracovníkmi, zdravotnými sestrami a komunitnými zdravotníckymi pracovníkmi; venovania zvýšenej pozornosti potrebám zvyšovania kvalifikácie u zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov.

Predmetný príspevok za týmto účelom mapuje špecifické potreby zvyšovania kvalifikácie zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov prostredníctvom ďalšieho vzdelávania v oblasti poskytovania kvalitnejšej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. Skúmanie týchto potrieb sa uskutočnilo na príklade konkrétnej nedávno realizovanej prípadovej štúdie v regióne Matuga, Kwale v Keni. Cieľom daného skúmania bolo vrátane špecifických vzdelávacích potrieb zistiť, do akej miery ponúkané vzdelávanie zo strany vzdelávateľov zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov reálne napĺňa potreby vzdelania pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom u oboch cieľových skupín pracovníkov v skúmanom regióne. Región Matuga, Kwale bol pre zábery realizovanej prípadovej štúdie vybraný z dôvodu dlhobodnejšieho profesionálneho pôsobenia zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov, ktorí sa v rámci svojich profesií orientujú predovšetkým na poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom.

Realizácia prípadovej štúdie – Špecifické potreby pri ďalšom vzdelávaní zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov v regióne Matuga, Kwale v Keni

Cieľ prípadovej štúdie

Cieľom prípadovej štúdie bolo zistiť špecifické potreby zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov pôsobiacich v regióne Matuga, Kwale v Keni pri zvyšovaní odbornej kvalifikácie prostredníctvom ďalšieho vzdelávania v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom a do akej miery ponúkané vzdelávanie zo strany vzdelávateľov zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov reálne napĺňa potreby vzdelania pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom u oboch cieľových skupín pracovníkov v skúmanom regióne.

67 Pre podrobnejšie informácie pozri napríklad štúdiu: Peitzmeier, S. M.: *Associations of stigma with negative health outcomes for people living with HIV in the Gambia: implications for key populations*, s. 146 – 153.

Výskumné otázky

Pre účely zmienenej prípadovej štúdie boli sformulovaná hlavná výskumná otázka: O aké vzdelávacie tréningy v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom zdravotnícki a komunitní zdravotnícki pracovníci pôsobiaci v regióne Matuga, Kwale v Keni prejavili najväčší záujem?.

V súvislosti so zámerom prípadovej štúdie ako aj jej hlavnou výskumnou otázkou následne vznikli tieto podotázky: S akými najčastejšími komplikáciami/bariérami sú konfrontovaní zdravotnícki a komunitní zdravotnícki pracovníci pôsobiaci v regióne Matuga, Kwale v Keni pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom?; Ktoré špecifické oblasti vzdelávacích tréningov so zameraním na zvýšenie kvality poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom je pre cieľové skupiny pracovníkov pôsobiacich v regióne Matuga, Kwale v Keni potrebné modifikovať, inovovať a častejšie realizovať aby bolo možné zefektívniť ich poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom? Aké špecifické potreby v súvislosti s ďalším vzdelávaním v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom cieľové skupiny pracovníkov majú?.

Metodika

Špecifické potreby ďalšieho vzdelávania zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov v oblastiach poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom boli mapované v dvadsiatich zdravotníckych centrách (Kwalehospital, Tiwi, Mkongani, ShimbaHills, Vyongwani, Mbuguni, Kiteje, Ng'ombeni, Waa, Matuga, Magodzoni, Mazumalume, Msulwa, Mwapala, Mwaluvanga, Kibuyuni, Lukore, Mkundi, Kiziba and Mwaluphamba) v regióne Matuga, Kwale v Keni. Pre výskumné šetrenia v tejto oblasti je vo väčšine prípadov vhodné aplikovať kvalitatívne výskumné stratégie, nakoľko vzdelávacie potreby je možné identifikovať prostredníctvom hĺbkových interview, respektíve testovania zručností, ktoré daná cieľová skupina má a ktoré by potrebovala. Podkladom pre vznik prípadovej štúdie však bol predvýskum, ktorý určitej miery determinoval výber výskumných stratégií aplikovaných v rámci predmetnej štúdie. Výsledky predvýskumu poukázali na potrebu venovať pozornosť záujmu o ďalšie vzdelávanie v prípade vysokého počtu zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov v rámci daného regiónu. Zároveň hlbšie určili okruhy tém k realizácii predmetnej prípadovej štúdie a následne taktiež špecifikovali oblasti, ktorým je v rámci daných okruhov tém venovať podrobnejšiu pozornosť. Vzhľadom na potrebu účasti vysokého počtu participantov v rámci oboch cieľových skupín, ako aj na uvedené zistenia zvolená kvantitatívna výskumná stratégia. Výskumnou technikou bolo dotazníkové šetrenie v zmienených zdravotníckych centrách. Participantí boli vyberaní náhodnou selekciou zo zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov pôsobiacich v daných dvadsiatich zdravotníckych centrách, vo vekovom rozsahu od 18 roku. Podmienkou pre vstup zdravotníckych pracovníkov do výskumného šetrenia bol minimálny vek participantov od 18 rokov a priemerná dĺžka pôsobenia v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom 118,5 mesiacov. V prípade komunitných zdravotníckych pracovníkov boli podmienky totožné s výnimkou priemernej dĺžky pôsobenia v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom, ktorá bola 120 mesiacov.

Výskumné šetrenie bolo zrealizované v období rokov 2015 – 2016. Nástrojom bol dotazník vlastnej konštrukcie.

Pri štatistickej analýze bola využitá štatistická metóda Chí kvadrát test nezávislosti pre kontingenčnú tabuľku, ktorý v rámci dotazníkového šetrenia slúži k štatistickému sledovaniu zhody medzi teoretickými, očakávanými a pozorovanými hodnotami.⁶⁸

Predkladané výskumné zistenia môžu mať vrátane vyššie uvedených determinujúcich faktorov týkajúcich sa aplikovanej výskumnej stratégie aj iné relevantné limity. Za azda najzávažnejší z nich možno pokladať nemožnosť zovšeobecniť výsledky realizovaného výskumného šetrenia v oblasti poskytovania kvalitnejšej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom na všetky krajiny subsaharskej Afriky, nakoľko cieľová skupina participantov pôsobí len v rámci skúmaného regiónu.

Výsledky výskumného šetrenia realizovanej prípadovej štúdie

Výskumného šetrenia sa zúčastnilo 135 participantov, ktorí vrátili vyplnené dotazníky za účelom následného spracovania. 100% participantov vo výskume tvorili zdravotnícki pracovníci, 59% tvorili muži, žien bolo 59%. Komunitní zdravotnícki pracovníci boli v zastúpení taktiež 100% participantov, 67% tvorili ženy a 33% muži. Vekové rozpätie oboch cieľových skupín participantov sa pohybovalo v rozsahu od 18 rokov.

V prípade komunitných zdravotníckych pracovníkov bola vzhľadom na potrebu zvyšovania kvalifikácie najmä u komunitných zdravotníckych pracovníkov sledovaná aj úroveň ich dosiahnutého vzdelania. Z tohto hľadiska dosiahlo najviac participantov stredoškolské (53%) a následné základné (47 %) vzdelanie. Vysokoškolské vzdelanie bolo v zastúpení (0 %) participantov.

Z realizovaného predvýskumu vzišli následné okruhy tém: najčastejšie vykonávaná profesia/služba v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom; oblasti vzdelávacích tréningov pre poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom, o ktoré zdravotnícki a komunitní zdravotnícki pracovníci prejavili najväčší záujem; určenie najčastejších komplikácií/bariér, s ktorými sú zdravotnícki a komunitní zdravotnícki pracovníci konfrontovaní pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom; zdefinovanie oblastí, v ktorých majú obe cieľové skupiny participantov záujem absolvovať ďalšie vzdelávanie.

Najčastejšie vykonávaná profesia/služba v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom

Zdravotnícki pracovníci uvádzali v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom ako najčastejšie vykonávané profesie: zdravotná sestra (64%), laboratórny technológ (12%) a riaditeľ zdravotníckeho zariadenia – clinical officer (8%).

Komunitní zdravotnícki pracovníci najčastejšie poskytujú službu *Návšteva domácnosti HIV pozitívnych pacientov* (85%), ktorá je najbližšia profesii zdravotná sestra v prípade zdravotníckych pracovníkov. Službu *Poradenstvo a konzultácia* poskytuje (15%) komunitných zdravotníckych pracovníkov.

68 Pre podrobnejšie informácie pozri: RIMARČÍK, M.: *Štatistika pre prax*, Vydavateľstvo: Marián Rimarčík, 1. vyd., 200 s. ISBN 978-80-969813-1-1; BUDÍKOVÁ, M. – KRÁLOVÁ, M. – MAROŠ, B.: *Průvodce základními statistickými metodami*, Praha: Grada, 2010. 272 s. ISBN 978-80-247-3243-5 a HENDL, J.: *Přehled statistických metod*, Praha: Portál, 2012. 736 s. ISBN 978-80-262-0200-4.

Oblasti vzdelávacích tréningov pre poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom, o ktoré zdravotnícki a komunitní zdravotnícki pracovníci prejavili najväčší záujem

Najväčší záujem zo strany zdravotníckych pracovníkov bol o vzdelávací tréning v oblasti *Prevencie prenosu HIV infekcie z matky na dieťa* (73%), nasledoval tréning v oblasti *Ako testovať pacientov na HIV infekciu* (68%), tréning v oblasti *Konzultant – testovanie pacientov a poskytovanie konzultácie* (57%). Zaujímavým zistením je vysoký záujem participantov práve o tieto tréningy. Výskumné šetrenie ukázalo, že môže byť spôsobený práve ich všeobecnejším zameraním a častejším výskytom v oblasti vzdelávacích modulov určeným zdravotníckym pracovníkom.

Komunitní zdravotnícki pracovníci prejavili najväčší záujem o tréning v oblasti *Domáceho poradenstva pacientom s HIV* (54%), tréning v oblasti *Pravidelného poradenstva* (49%) a tréning v oblasti *Prevenčia HIV v komunite* (35%). Dôvody môžeme podľa vyjadrení participantov hľadať práve v tom, že komunitní zdravotnícki pracovníci na rozdiel od zdravotníckych pracovníkov zúčastňujú len krátkodobého vzdelávania sa v podobe takýchto vzdelávacích modulov a často ide o vzdelávacie tréningy s najobsiahlejším zameraním.

Ďalšie vzdelávacie tréningy, ponúkané vzdelávateľmi zdravotníckym pracovníkom za účelom vyššej kvality poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom boli: tréning v oblasti *ART liečby u detí* a tréning v oblasti *Domáceho poradenstva pre HIV pozitívnych pacientov*. O tréning v oblasti *ART liečby u detí* prejavilo záujem (27%) participantov a o tréning v oblasti *Domáceho poradenstva pre HIV pozitívnych pacientov* (18%) z nich. Najčastejšie dôvody výberu uvedených vzdelávacích tréningov participantmi sú podľa ich vyjadrení nedostatočné vedomosti v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom a o možnostiach jej skvalitnenia; a slabá informovanosť o dôležitosti nadobudnutia zručností vyplývajúcich práve z takto orientovaných vzdelávacích tréningov aj pre oblasť práce zdravotníckych pracovníkov. Tréningy s podobným zameraním najmä na oblasť poradenstva sú podľa ich názoru určené predovšetkým pre komunitných zdravotníckych pracovníkov.

V prípade cieľovej skupiny komunitných zdravotníckych pracovníkov prejavilo záujem o ďalší vzdelávací tréning, ponúkaný vzdelávateľmi za účelom vyššej kvality poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom (19%) participantov. Išlo o tréning v oblasti *Komunitná advokácia*. O ďalší ponúkaný vzdelávací tréning *Prevenčia HIV* prejavilo záujem (21%) participantov. Dôvody môžeme podľa vyjadrení participantov hľadať práve v tom, že sa komunitní zdravotnícki pracovníci na rozdiel od zdravotníckych pracovníkov zúčastňujú len krátkodobého vzdelávania v podobe vzdelávacích modulov a často ide o tie s najobsiahlejším zameraním. O vzdelávacie tréningy so špecifickejším zameraním ako je napríklad vyššie zmienený tréning prejavujú nižší záujem z totožných dôvodov, ktoré v tejto súvislosti uviedli aj participant z cieľovej skupiny zdravotníckych pracovníkov.

Určenie najčastejších komplikácií/bariér, s ktorými sú zdravotnícki a komunitní zdravotnícki pracovníci konfrontovaní pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom

Zdravotnícki pracovníci ako najčastejšie komplikácie/bariéry, s ktorými sú konfrontovaní pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti uviedli: nedostatok vedomostí a potrebných zručností, ktorý výrazne vplýva na poskytovanie samotnej zdravotnej starostlivosti HIV

pozitívnym pacientom (59%), ako ďalšie bariéry pre poskytovanie zdravotnej starostlivosti uviedlo (52%) participantov svoju nedostatočnú motiváciu, nedostatočné finančné ohodnotenie, nedostatočné a nevyhovujúce vybavenie zdravotníckeho zariadenia v prípade dvadsiatich skúmaných zdravotníckych centier v regióne Matuga, Kwale, stagnácia prítomnosti prístroja na meranie hladiny CD4 lymfocytov a vírusovej záťaže, ktorý do určitej miery taktiež ovplyvňuje kvalitu poskytovania ART.

V rámci tohto okruhu tém výskumné šetrenie taktiež sledovalo postupovanie podľa aktuálnych Guidelines pri poskytovaní *antiretroviruovej terapie pre dospelých a mladistvých (Antiretroviral therapy for HIV infection in adults and adolescents)*, ktorý bol publikovaný WHO v roku 2010.⁶⁹ Z danej cieľovej skupiny participantov (62%) z nich postupovalo podľa zmieneneho Guidelines. Podľa aktuálnejšieho Guidelines zameraného na oblasť *antiretroviruovej terapie na liečbu a prevenciu HIV u detí, mladistvých a dospelých (Consolidated guidelines on the use of antiretroviral drugs for treating and preventing HIV infection)*, ktorý bol publikovaný WHO v roku 2013 a následne aktualizovaný v roku 2014⁷⁰ postupovali len (3%) participantov. Tento jav môže byť spôsobený tým, že ďalšou komplikáciou/bariérou pre zdravotníckych pracovníkov je absencia aktuálnejšieho Guidelines v skúmaných zdravotníckych centrách, tímový prístup k poskytovaniu ART podľa aktuálnejšieho Guidelines a taktiež fakt, že vzdelávacie moduly určené zdravotníckym pracovníkom v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom nie sú zostavené v súlade s aktuálnejším Guidelines.

V prípade komunitných zdravotníckych pracovníkov boli ako najčastejšie komplikácie/bariéry, s ktorými sú pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti konfrontovaní uvádzané: stigmatizácia a diskriminácia HIV pozitívnych pacientov (58%). Práve v dôsledku stigmatizácie a diskriminácie vyhľadávajú HIV pozitívni pacienti zdravotnú starostlivosť veľmi neskoro. Prax ako aj empirické štúdie realizované v tejto oblasti uvádzajú, že veľa HIV pozitívnych pacientov sa k svojmu ochoreniu nielen nepriznáva ale dokonca odmieta aj následnú liečbu.⁷¹ Správy evidencie pacientov skúmaných zdravotníckych centier v regióne Matuga, Kwale v roku 2014, s ktorými autorky príspevku v rámci výskumného šetrenia pracovali potvrdzujú nasledovné údaje. Zdravotná starostlivosť bola poskytovaná v počte 1 560 HIV pozitívnym pacientom. Následne bola ART poskytnutá 1 222 z nich a zostávajúcim 338 pacientom bola nasadená profylaxia Cotrimoxazole. Predpokladaný reálny odhad počtu HIV pozitívnych pacientov je oveľa vyšší, zatiaľ ho však nie z vyššie uvedených dôvodov nie je možné úplne skompletizovať.

69 Pre podrobnejšie informácie pozri: WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO): *Antiretroviral therapy for HIV infection in adults and adolescents*, 2010.

70 Pre podrobnejšie informácie pozri: WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO): *Consolidated guidelines on the use of antiretroviral drugs for treating and preventing HIV infection*, 2013.

71 Peitzmeier, S. M.: *Associations of stigma with negative health outcomes for people living with HIV in the Gambia: implications for key populations*, s. 146 – 153. Zmienené štúdie však taktiež poukazujú na dôležitosť riešenia vnútornej stigmatizácie zo strany komunitných zdravotníckych pracovníkov aby HIV pozitívni pacienti boli schopní bez zábran a predovšetkým včas vyhľadať zdravotnú starostlivosť a následne využívať aj ponúkané možnosti liečby svojho ochorenia.

(Pre podrobnejšie informácie pozri napríklad štúdiu: Peitzmeier, S. M.: *Associations of stigma with negative health outcomes for people living with HIV in the Gambia: implications for key populations*, s. 146 – 153.)

Ďalšou najviac závažnou komplikáciou/bariérou, s ktorou sú komunitní zdravotnícki pracovníci pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti konfrontovaní bol nedostatok odbornej prípravy, ktorý uviedlo (46%) participantov. Za povšimnutie taktiež stojí vyjadrenie (38%) participantov, pre ktorých najčastejšiu komplikáciu/bariéru predstavuje práve ich nedostatočná motivácia čo podľa ich vyjadrení súvisí s nedostatkom uznania, nedostatočnou, prípadne žiadnou finančnou odmenou a s absentujúcou možnosťou plnohodnotnej integrácie do rozhodovacieho procesu v rámci poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom.

Zadefinovanie oblastí, v ktorých majú obe skupiny participantov záujem absolvovať ďalšie vzdelávanie

O ďalšie vzdelávanie prostredníctvom tréningov pre poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom prejavilo záujem (65%) zdravotníckych pracovníkov. Ide napríklad o tréningy v oblasti *Poskytovania ART*. (64%) participantov z tejto cieľovej skupiny pracovníkov uviedlo záujem o tréning v oblasti *Manažmentu oportúnnych infekcií*, (52%) z nich uviedlo potrebu vzdelávania v oblasti *Zberu dát a ich následnej analýzy* a (40%) zdravotníckych pracovníkov uviedlo záujem o tréning v oblasti *Poskytovania dobrovoľnej/rutinnej konzultácie a testovania pacientov*. Zdravotnícki pracovníci prejavili záujem o tréningy z uvedených oblastí pretože z nich získané zručnosti vnímajú ako nápomocné pri poskytovaní pomoci, podpory a následnej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. V súvislosti so vzdelávacím tréningom v oblasti *Manažmentu oportúnnych infekcií* ako dôvod záujmu zároveň taktiež uviedli pocit nedostatočných vedomostí v tejto oblasti a následnej potreby ho nejakým spôsobom prekonať.

V rámci cieľovej skupiny komunitných zdravotníckych pracovníkov prejavilo záujem o ďalšie vzdelávanie prostredníctvom vzdelávacích tréningov (46%) participantov. Ide predovšetkým o tréning v oblasti *Prevencie HIV*, kde záujem prejavilo (21%) a o tréning v oblasti poskytovania *Domáceho poradenstva u pacientov s HIV*, kde záujem prejavilo (15%) participantov. Výskumné šetrenie ukázalo, že tento nižší záujem komunitných zdravotníckych pracovníkov o vzdelávacie tréningy z uvedených oblastí súvisí s ich nedostatočnou motiváciou ďalšieho vzdelávania v rámci svojej profesie. A to najmä v konzekvencii totožných dôvodov ako v prípade predchádzajúceho skúmaného okruhu tém. Tieto skutočnosti môžu podľa vyjadrení samotných participantov v konečnom dôsledku ohroziť aj ich dlhodobé zotrvanie vo svojej profesii, ktoré však v systéme starostlivosti v oblasti zdravotníctva aj v tomto skúmanom regióne zohráva kľúčovú úlohu. V porovnaní so zdravotníckymi pracovníkmi tu môžeme vidieť rozdiel, nakoľko u zdravotníckych pracovníkov je záujem o ďalšie vzdelávanie vo svojej profesii pretrvávajúci. Dôvodom môže byť ich vyššia kvalifikácia, ktorá im v porovnaní s komunitnými zdravotníckymi pracovníkmi umožňuje lepšie finančné ohodnotenie, ako aj väčšie možnosti na plnohodnotné integrovanie sa v systéme starostlivosti v oblasti zdravotníctva. Zaujímavým výskumným zistením je jedno z možných riešení navrhované participantmi tejto cieľovej skupiny, ktoré by mohlo mať vplyv na zmenu ich postoja v súvislosti s ďalším vzdelávaním v rámci svojej profesie. Podľa vyjadrení participantov predstavuje pre nich určitú formu motivácie finančná odmena vzhľadom na ich náročné životné a sociálne podmienky, v ktorých žijú. Finančná odmena za vykonanú prácu v rámci ich profesie by im mala byť vyplácaná vo vyššej miere.

Diskusia a odporúčania pre prax vyplývajúce z realizovanej prípadovej štúdie

V zdravotníckych centrách v krajinách s nízkymi a strednými príjmami pôsobia zdravotníci a komunitní zdravotníci pracovníci s nízkou kvalifikáciou a často aj s nízkou motiváciou si túto kvalifikáciu zvyšovať. Predmetná prípadová štúdia upozorňuje na špecifické potreby v oblasti zvyšovania kvalifikácie zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov prostredníctvom ďalšieho vzdelávania v oblasti poskytovania kvalitnejšej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. Uvedené špecifické potreby v oblasti ďalšieho vzdelávania prezentované zdravotníckymi a komunitnými zdravotníckymi pracovníkmi pôsobiacimi v regióne Matuga v Kwale, ktorí sa v rámci svojich profesií orientujú predovšetkým na poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom môžu pri ich využití v praxi zo strany vzdelávateľov napomôcť zvýšiť záujem o oblasť ďalšieho vzdelávania v prípade oboch cieľových skupín pracovníkov.

Cieľom predkladanej prípadovej štúdie bolo zistiť špecifické potreby zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov pôsobiacich v regióne Matuga, Kwale v Keni pri zvyšovaní odbornej kvalifikácie prostredníctvom ďalšieho vzdelávania v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom a zároveň preskúmať do akej miery ponúkané vzdelávanie zo strany vzdelávateľov zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov reálne napĺňa potreby vzdelania pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom u oboch cieľových skupín pracovníkov v skúmanom regióne.

Zmienené špecifické potreby v oblasti zvyšovania kvalifikácie zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov prostredníctvom ďalšieho vzdelávania v oblasti poskytovania kvalitnejšej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom prostredníctvom vzdelávacích tréningov možno syntetizovať do následných kľúčových oblastí:

- *záujem o vzdelávacie tréningy so špecifickejšim zameraním, ktorých cieľom je zvyšovanie kvality poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom.*

Participant z oboch cieľových skupín v súvislosti s ponúkaným vzdelávaním zo strany vzdelávateľov prejavilo záujem o vzdelávacie tréningy s čo najobsiahlejším zameraním. V súvislosti so špecificky orientovanými vzdelávacími tréningami vyjadrili nižší záujem. Ako dôvody svojho nižšieho záujmu uviedli: *nedostatočné vedomosti v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom a o možnostiach jej skvalitnenia; a slabá informovanosť o dôležitosti nadobudnutia zručností vyplývajúcich práve z takto orientovaných vzdelávacích tréningov pre oblasť svojej práce.* Na základe uvedených výsledkov výskumného šetrenia, ako aj vlastnej niekoľkoročnej praxe autoriek článku počas pôsobenia v skúmanom regióne sa v súvislosti so zvýšením záujmu zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov o ďalšie vzdelávanie ukázalo ako žiaduce vytvorenie následných podmienok zo strany vzdelávateľov týchto pracovníkov:

je nevyhnutné aby vzdelávací tréningový program a vzdelávacie moduly určené zdravotníckym a komunitným zdravotníckym pracovníkom boli vzdelávateľmi uvedených cieľových skupín neustále modifikované a inovované tak, aby ponúkané vzdelávanie naozaj napĺňalo ich vzdelávacie potreby v rámci skúmaného regiónu. Modely ďalšieho vzdelávania určeného zdravotníckym a komunitným zdravotníckym pracovníkom je nevyhnutné odporúčať len v prípade, že sa vzdelávateľia budú reálne zaujímať o pohľad týchto cieľových skupín pracovníkov na situáciu poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. Často sa totiž vyskytujú prípady,

že zdravotníckí a komunitní zdravotníckí pracovníci o ďalšie vzdelávanie prejavujú nižší alebo žiadny záujem. V takomto prípade je na mieste klásť si otázky z akých dôvodov, či ponúkanému vzdelávaniu rozumejú, či ponúkané vzdelávanie naozaj napĺňa potreby pracovníkov v danej oblasti. Následne je potrebné hĺbkovo identifikovať vzdelávacie potreby danej cieľovej skupiny a taktiež testovať zručností, ktoré má a ktoré by naopak v záujme poskytovania kvalitnej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom ešte potrebovala nadobudnúť;

Zároveň je s vytvorením uvedených podmienok v súvislosti so zvýšením záujmu zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov o ďalšie vzdelávanie zo strany nielen vzdelávateľov, ale aj humanitárnych a sociálnych pracovníkov, ktorí počas účasti na zahraničnom projekte misijného alebo rozvojového charakteru prídu v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti a HIV pozitívnym pacientom so zdravotníckymi a komunitnými zdravotníckymi pracovníkmi do pracovného kontaktu potrebné zabezpečovať rozširovanie povedomia zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov o potrebnosti nadobudnutia zručností zo špecifických oblastí vzdelávacích tréningov, ktoré výrazne skvalitnia a zefektívnia poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom;

- Výskumné šetrenie v rámci predmetnej prípadovej štúdie ukázalo špecifické potreby, ktoré vo výraznej miere taktiež vplývajú na oblasť vzdelávania zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov. Zmienené potreby sú v oblasti *komplikácií/bariér, s ktorými sú konfrontovaní pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom.*

Cieľová skupina zdravotníckych pracovníkov ako najčastejšie komplikácie/bariéry, s ktorými je pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom konfrontovaná uviedla: *nedostatok vedomostí a potrebných zručností, nedostatočná motivácia, nedostatočné finančné ohodnotenie, nedostatočné a nevyhovujúce vybavenie zdravotníckeho zariadenia v prípade dvadsiatich skúmaných zdravotníckych centier v regióne Matuga, Kwale, stagnácia prítomnosti prístroja na meranie hladiny CD4 lymfocytov a vírusovej záťaže, absencia aktuálnejšieho Guidelines v skúmaných zdravotníckych centrách, tímový prístup k poskytovaniu ART podľa aktuálnejšieho Guidelines, absencia zostavenia vzdelávacích modulov určených zdravotníckym pracovníkom v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym v súlade s aktuálnejším Guidelines.*⁷²

Komunitní zdravotníckí pracovníci ako najčastejšie komplikácie/bariéry, s ktorými sú pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti konfrontovaní uviedli: *stigmatizáciu a diskrimináciu HIV pozitívnych pacientov, nedostatok odbornej prípravy, nedostatočná motivácia súvisiaca s nedostatkom uznania, nedostatočnou, prípadne*

72 Zaujímavosťou v tejto skúmanej oblasti je niektorými empirickými štúdiami realizovanými v oblasti zaznamenaný rozdiel, a to napríklad v porovnaní s južnou Afrikou. Práve v južnej Afrike bola v roku 2005 realizovaná štúdia prostredníctvom kvalitatívneho výskumu. Cieľom štúdie bolo zistiť potrebu ďalšieho vzdelávania u zdravotných sestier prostredníctvom dotazníka, focus groups a interview. Zdravotné sestry ako najčastejšie bariéry pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti uviedli: vyššie pracovné zaťaženie, nedostatočný tréning a stigmatizáciu. Realizovaná štúdia na základe týchto výsledkov zdôrazňuje potrebu rýchlych vzdelávacích kurzov predovšetkým u zdravotných sestier vo vidieckych oblastiach južnej Afriky. (Pre podrobnejšie informácie pozri: DELOBELLE, P.: *HIV/AIDS knowledge, attitudes, practices and perceptions of rural nurses in South Africa*, s. 34 – 39.)

žiadnou finančnou odmenou a s absentujúcou možnosťou plnohodnotnej integrácie do rozhodovacieho procesu v rámci poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom.

Vzhľadom na uvedené výskumné zistenia je zo strany vzdelávateľov zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov potrebné dbať taktiež o: nadobúdanie vedomostí a potrebných zručností v prípade oboch cieľových skupín pracovníkov, ktorý výrazne vplýva na poskytovanie samotnej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom; zlepšovanie ich finančného ohodnotenia napríklad prostredníctvom realizácie projektov zameraných na možnosti získavania finančných prostriedkov pre zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov pôsobiacich v krajinách s nízkymi a strednými príjmami v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. Zároveň je nevyhnutné posilňovať ich motiváciu k práci motivačnými tréningami; do vzdelávacích modulov zakomponovať taktiež prácu s aktuálnejšími Guidelines a podľa nariadení Ministerstva zdravotníctva v Keni; zabezpečovať distribúciu aktuálnejších Guidelines pre poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom, ktoré v skúmaných zdravotníckych centrách absentujú. Objektívnou komplikáciou v tejto súvislosti je však skutočnosť, že implementácia aktuálnych nariadení WHO týkajúce sa aktuálnejších Guidelines v plnej miere nie je v krajinách s nízkymi a strednými príjmami reálna;

- *špecifické oblasti vzdelávacích tréningov so zameraním na zvýšenie kvality poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom, ktoré je pre cieľové skupiny pracovníkov potrebné inovovať – vzhľadom na ich vzdelávacie potreby – a častejšie realizovať aby bolo možné zefektívniť ich poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom.*

Predmetná prípadová štúdia v tejto oblasti ukázala ako nevyhnutnú realizáciu ďalších vzdelávacích tréningov. V prípade cieľovej skupiny zdravotníckych pracovníkov ide predovšetkým o vzdelávacie tréningy v týchto oblastiach: *ART liečba u detí, manažment oportúnnych infekcií a monitoring ART a Domáce poradenstvo pre HIV pozitívnych pacientov*. V prípade cieľovej skupiny komunitných zdravotníckych pracovníkov ide predovšetkým o vzdelávacie tréningy v týchto oblastiach: *Komunitná advokácia, Domáce poradenstvo pre HIV pozitívnych pacientov a Prevencia HIV*;

Možno zhrnúť, že vytvorenie podmienok pre naplnenie uvedených špecifických vzdelávacích potrieb zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov môže vo výraznej miere prispieť k zabezpečeniu a taktiež k zvýšeniu kvality kontinuálneho vzdelávania v prípade oboch cieľových skupín pracovníkov v rámci skúmaného regiónu. Práve kontinuálne vzdelávanie zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov môže napomôcť k vzrastu kvality poskytovanej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. Skutočnosť, že sa kontinuálnym vzdelávaním môže zvýšiť kvalita poskytovanej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom potvrdzujú aj niektoré empirické štúdie realizované v oblasti vzdelávania zdravotníckych a komunitných zdra-

voľníckych pracovníkov.⁷³ Ako však ukazujú prezentované výsledky výskumného šetrenia predmetnej prípadovej štúdie, zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov je potrebné k ďalšiemu vzdelávaniu motivovať a napomáhať im aby prekonal nedostatok vedomostí a nedostatočnú kvalifikáciu. Taktiež je nevyhnutné zamerať sa na to, aby vo svojej profesii aj naďalej zotrvali, dostávali adekvátne uznanie a lepšie finančné ohodnotenie za vykonanú prácu a boli čoraz viac integrovaní do systému starostlivosti v oblasti zdravotníctva. Príspevok preto na základe zrealizovanej prípadovej štúdie a vyššie uvedených špecifických vzdelávacích potrieb zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov predkladá niekoľko súhrnných odporúčaní pre prax. Ich cieľom je skvalitnenie oblastí ďalšieho vzdelávania týchto pracovníkov a poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. Sú určené pre praktikov ako aj teoretikov angažujúcich sa za skvalitnenie zmienených oblastí, vrátane vzdelávateľov, humanitárno-rozvojových, misijných a sociálnych pracovníkov, ktorí so zdravotníckymi a komunitnými zdravotníckymi pracovníkmi prídu do pracovného kontaktu.

Zmienené odporúčania s využitím v praxi sú nasledovné:

- zabezpečovať ďalšie vzdelávanie zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom;
- vzdelávací tréningový program a vzdelávacie moduly určené zdravotníckym a komunitným zdravotníckym pracovníkom vzdelávateľmi uvedených cieľových skupín pracovníkov neustále modifikovať a inovovať tak, aby ponúkané vzdelávanie naozaj napĺňalo ich vzdelávacie potreby v skúmanom regióne;
- zabezpečovať rozširovanie povedomia zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov o potrebnosti nadobudnutia zručností zo špecifických oblastí vzdelávacích tréningov, ktoré výrazne skvalitnia a zefektívnia poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom;
- zväziť možnosti zlepšenia finančného ohodnotenia pre zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov napríklad prostredníctvom realizácie projektov zameraných na možnosti získavania finančných prostriedkov pre túto cieľovú skupinu pracovníkov pôsobiacich v krajinách s nízkymi a strednými príjmami v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom;
- posilňovať motiváciu zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov k práci prostredníctvom motivačných tréningov;
- zabezpečiť faktory, ktoré umožnia prekonať najčastejšie komplikácie/bariéry, s ktorými sú zdravotníci a komunitní zdravotníci pracovníci konfrontovaní pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Sú nimi: v oblasti systému v zdravotníctve: efektívna reorganizácia, vyššie finančné odmeny pre zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov v oblasti vzdelávania: zvýšená frekvencia vzdelávacích tréningov, v rámci vzdelávacích tréningov práca taktiež s aktuálnejšími Guidelines

73 Pre podrobnejšie informácie pozri napríklad štúdiu: Hentgen, V.: *Knowledge, attitude and practices of health personnel with regard to HIV/AIDS in Tamatave*, s. 103 – 108.

- a podľa nariadení Ministerstva zdravotníctva v Keni, zabezpečovanie distribúcie aktuálnejších Guidelines pre poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom, ktoré v skúmaných zdravotníckych centrách absentujú;
- zabezpečovať skvalitnenie vybavenia skúmaných zdravotníckych centier v regióne Matuga, Kwale, napríklad prostredníctvom zlepšenia prístrojového vybavenia, či politickými zmenami za minimálne náklady;
 - zabezpečenie prístroja na meranie Monitorovanie vírusovej záťaže, ako aj hladiny CD4 lymfocytov a vírusovej záťaže, ktorý taktiež ovplyvňuje kvalitu poskytovania ART;
 - zabezpečovať vedenie dôslednej databázy HIV pozitívnych pacientov, vrátane zaznamenávania ich návštev v zdravotníckych centrách a sledovať úspešnosť ART liečby.

Záver

Poskytovanie zdravotnej starostlivosti a následnej liečby HIV pozitívnym pacientom v krajinách s nízkymi a strednými príjmami čelí predovšetkým slabému systému v oblasti zdravotníctva a absencii kvalifikovaných zdravotníckych i komunitných zdravotníckych pracovníkov. Uvedené komplikácie je možné prekonať prostredníctvom posilnenia kapacity ľudských zdrojov v systéme v oblasti zdravotníctva napríklad integrovaním komunitných pracovníkov; prerozdelením určitých úloh týkajúcich sa poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom medzi klinickými zdravotníckymi pracovníkmi, zdravotnými sestrami a komunitnými zdravotníckymi pracovníkmi; venovaním zvýšenej pozornosti potrebám zvyšovania kvalifikácie u zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov. Je preukázané, že práve vďaka kontinuálnemu vzdelávaniu sa kvalita poskytovanej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom môže zvýšiť. Cieľom predmetného príspevku bolo preto zmapovať špecifické potreby zvyšovania kvalifikácie zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov prostredníctvom ďalšieho vzdelávania v oblasti poskytovania kvalitnejšej zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. Skúmanie týchto potrieb na príklade konkrétnej nedávno realizovanej prípadovej štúdie zisťovalo, či ponúkané vzdelávanie zo strany vzdelávateľov zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov naozaj naplňa potreby oboch cieľových skupín pracovníkov dlhodobejšie profesionálne pôsobiacich v regióne Matuga, Kwale v Keni, ktorí sa v rámci svojich profesií orientujú predovšetkým na poskytovanie zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom. Predložila niekoľko kľúčových oblastí špecifických vzdelávacích potrieb v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom, ktoré cieľové skupiny pracovníkov majú a zároveň dala do pozornosti taktiež nevyhnutnosť vytvorenia podmienok pre naplnenie týchto špecifických vzdelávacích potrieb. Preukázala, že je pre účely dosiahnutia vyššej kvality a efektivity poskytovania zdravotnej starostlivosti HIV pozitívnym pacientom nevyhnutné modifikovať, inovovať a častejšie realizovať konkrétne špecifické oblasti vzdelávacích tréningov určených zdravotníckym a komunitným zdravotníckym pracovníkom.

Na úplný záver realizovanej prípadovej štúdie možno konštatovať, že v záujme vyššej kvality a efektivity poskytovania zdravotnej starostlivosti je taktiež nevyhnutné brať na zreteľ niekoľko kľúčových špecifických potrieb u samotných HIV pozitívnych pacientov. V prípade pacientov s týmto ochorením je dôležité klásť dôraz na ich udržanie na liečbe ART. V tejto súvislosti je potrebné im neustále pripomínať potrebu pravidelného užívania liekov a pravidelných návštev zdravotníckych centier v rámci skúmaného regiónu. Skúse-

nosti z vlastnej praxe autoriek príspevku ukazujú, že k zlepšeniu kvality života HIV pozitívnych pacientov dochádza práve vďaka dvom faktorom zásadného významu. Prvým zo zmiených faktorov je zníženie výskytu oportúnnych infekcií čo je možné dosiahnuť práve prostredníctvom ďalšieho vzdelávania zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov a ich vzájomnej spolupráci s HIV pozitívnymi pacientmi. Druhým faktorom je pravidelná aplikácia ART, ktorá zároveň v konečnom dôsledku napomôže predĺžiť život HIV pozitívnych pacientov. A to je v podstate ústredným cieľom ART a taktiež jednou zo základných priorít poskytovania zdravotnej starostlivosti zo strany zdravotníckych a komunitných zdravotníckych pracovníkov.

Mgr. Katarína Dudáková, PhD. absolventka doktorandského štúdia na Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. Vo svojej odbornej orientácii a publikačnej činnosti sa venuje predovšetkým aplikácií guidelines v oblasti diagnostiky a liečby infekcií močových ciest u detí, epidemiológií infekčných ochorení a taktiež téme HIV a antiretrovirusovej terapie. V roku 2015 sa podieľala na realizácii grantu, ktorý bol zameraný na *Hodnotenie potrieb ďalšieho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov, ktorí poskytujú zdravotnú starostlivosť HIV pozitívnym pacientom v regióne Kwale v Keni*. V súčasnosti participuje na výučbe predmetov pre študijné odbory verejné zdravotníctvo a ošetrovateľstvo a taktiež sa aktívne podieľa na vedecko-výskumnej činnosti.

Kontakt na autora: e-mail: dudakova.k@gmail.com

PhDr. Kristína Grendová, PhD. v rokoch 2012 – 2014 pôsobila ako odborný asistent na Katedre rozvojových štúdií a tropického zdravotníctva, kde spolupracovala ako koordinátor a člen riešiteľského kolektívu projektu *Capacity Building of Human Resources for Health in Slovakia for Internationale Development Help*. Podieľala sa taktiež na príprave medziodborového študijného programu *Vzdelávanie a zdravotníctvo v rozvojujovej pomoci*. Od januára 2015 pôsobí na Katedre verejného zdravotníctva Trnavskej univerzity v Trnave, kde participovala na projekte *FINALLY – finančná gramotnosť Rómov* a vyučuje predmety zamerané na manažment, determinanty zdravia a zdravotnú politiku, ako aj predmety pre študijné odbory ošetrovateľstvo, sociálna práca a laboratórne vyšetrovacie metódy v zdravotníctve.

Kontakt na autora: e-mail: kristina.grendova@truni.sk

Prof. MUDr. Adriana Ondrušová, PhD. MPH. od roku 1997 pôsobí na Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. V roku 2011 bola menovaná za profesorku v odbore Ošetrovateľstvo. V súčasnosti pôsobí na Katedre verejného zdravotníctva, predtým ako vedúca Katedry rozvojových štúdií a tropického zdravotníctva. Zároveň od roku 1997 vykonáva pediatrickú prax na Pediatrickej klinike Fakultnej nemocnice v Trnave. Od roku 1999 do roku 2009 pôsobila ako vedúca a manažérka vo viacerých humanitárnych a rozvojových projektoch v Ugande, Keni a Južnom Sudáne. V rámci pedagogickej, vedecko-výskumnej a publikačnej činnosti sa zameriava na tropické verejné zdravotníctvo a klinické predmety pre nelekárske odbory.

Kontakt na autora: e-mail: adriana.ondrusova@truni.sk

Použitá literatúra

- 1.** Annonson, L.: *The Immunological Response of Hiv-Positive Patients Initiating Haart at the KomfoAnokye Teaching Hospital, Kumasi, Ghana*, In *Ghana Medical Journal*, roč. 47, č. 7, 2013, s. 164 – 170, ISSN 0016-9560. **2.** BUDÍKOVÁ, M. – KRÁLOVÁ, M. – MAROŠ, B.: *Průvodce základními statistickými metodami*, Praha: Grada, 2010. 272 s. ISBN 978-80-247-3243-5. **3.** Delobelle, P.: *HIV/AIDS knowledge, attitudes, practices and perceptions of rural nurses in South Africa*, In *Journal of advanced nursing*, roč. 65, č. 8, 2009, s. 34 – 39. ISSN 1365-2648. **4.** HENDL, J.: *Přehled statistických metod*, Praha: Portál, 2012. 736 s. ISBN 978-80-262-0200-4. **5.** HENTGEN, V.: *Knowledge, attitude and practices of health personnel with regard to HIV/AIDS in Tamatave*, In *Bulletin de la Societe de pathologie exotique et de ses filiales*, roč. 95, č. 6, 2002, 2, s. 103 – 108. **6.** JESPERSEN, S.: *Challenges facing HIV treatment in Guinea-Bissau: the benefits of international research collaborations*. In *Bulletin of the World Health Organization*, č. 4, 2014, s. 909 – 914. **7.** JOINT UNITED NATIONS PROGRAM ON HIV/AIDS (UNAIDS): *Global Report 2014*. **8.** LASSI, Z. S.: *Quality of care provided by mid-level health workers: systematic review and meta-analysis*, In *Bulletin of the World Health Organization*, 2013, s. 824 – 833. **9.** Lutalo, I. M.: *Training needs assessment for clinicians at antiretroviral therapy clinics: evidence from a national survey in Uganda*, In *Human resources for Health*, roč. 5, č. 7, 2009, s. 76 – 80. ISSN 1478-4491. **10.** Mwai, G. W.: *Role and outcomes of community health workers in HIV care in sub-Saharan Africa: a systematic review*, In *Journal of the International AIDS Society*, roč. 15, č. 4, 2013, s. 121 – 131. ISSN 1758-2652. **11.** Nesheim, R. S.: *Trends in Opportunistic Infections in the Pre-and Post-Highly Active Antiretroviral Therapy eras Among HIV-Infected Children in the Perinatal AIDS Collaborative Transmission Study, 1986 – 2004*, In *Official Journal of the American Academy of Pediatrics*, roč. 120, č. 8, 2007, 120, s. 100 – 109. ISSN 1098-4275. **12.** OLANIRAN, A.: *Who is a community health worker? – a systematic review of definitions*, In *Global Health Action*, roč. 10, č. 1, 2017, s. 1 – 14. **13.** Peitzmeier, S. M.: *Associations of stigma with negative health outcomes for people living with HIV in the Gambia: implications for key populations*, In *Journal of Acquired Immune Deficiency Syndromes*, roč. 68, č. 11, 2015, s. 146 – 153. ISSN 1944-7884. **14.** RACHLIS, B.: *Community Perceptions of Community health workers (CHWs) and their roles in management for HIV, Tuberculosis and Hypertension in Western Kenya*, In *Plos One*, 2016, s. 1 – 13. **15.** RIMARČÍK, M.: *Štatistika pre prax*, Vydavateľstvo: Marián Rimarčík, 1. vyd, 200 s. ISBN 978-80-969813-1-1. **16.** WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO): *Antiretroviral therapy for HIV infection in adults and adolescents*, 2010, 145 s. ISBN 97892 41599764. **17.** WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO): *Consolidated guidelines on the use of antiretroviral drugs for treating and preventing HIV infection*, 2013, 269 s. ISBN 978924150 5727.

PREŽÍVANIE ZMYSLUPLNOSTI A BEZPEČNÝ TYP VZŤAHOVEJ VÄZBY AKO VÝZNAMNÝ SPÔSOB POMOCI PRE PRÁCU V OBLASTI POMÁHAJÚCICH PROFESIÍ

PERCEPTION OF MEANINGFULNESS AND A SAFE TYPE OF RELATIONSHIP BOND AS AN IMPORTANT MEANS OF ASSISTANCE FOR HELPING PROFESSIONS

Michaela Dávidová – Mária Hardy – Mariana Hamarová

Odoslané/Submitted: 28. 4. 2017

Prijaté/Accepted: 23. 6. 2017

Abstrakt

Preskúmanie vzťahovej väzby v dospelosti s prežívaním zmysluplnosti predovšetkým v prípade pomáhajúcich pracovníkov pôsobiacich v oblasti sociálnej a misijnej práce, či v humanitárno-rozvojovej oblasti na území Slovenska zatiaľ absentuje. Predkladaný príspevok ho implementuje predovšetkým do oblasti sociálnej práce prostredníctvom konkrétnej výskumnej analýzy prežívanej zmysluplnosti a vzťahovej väzby v dospelosti v prípade vybranej cieľovej skupiny sociálnych pracovníkov. Na základe výskumných zistení realizovanej výskumnej analýzy, ktorá bola na území Slovenska zrealizovaná po prvýkrát príspevok zároveň predloží niekoľko kľúčových odporúčaní s dôrazom na ich možnosť aplikácie v praxi. Zámerom daných odporúčaní je prispieť k skvalitneniu profesionalizácie a efektívnosti pomáhajúceho procesu zo strany dobrovoľnícky ako aj profesionálne pôsobiacich pracovníkov v oblasti pomáhajúcich profesií. Výsledky realizovanej výskumnej analýzy môžu nájsť uplatnenie v oblasti doplnenia osobnostného a kompetenčného profilu pomáhajúceho pracovníka o typ vzťahovej väzby a pociťovanej „zmysluplnosti“. Poznatky obsiahnuté v predmetnom príspevku poskytujú cenný materiál na reflexiu tejto problematiky a zároveň otvárajú priestor pre vedeckú diskusiu predovšetkým v oblasti vzdelávania a profesionálneho pôsobenia v pomáhajúcich profesiách, ktorá by mohla výrazne prispieť k realizácii ďalších výskumov podobného typu na území Slovenska.

Kľúčové slová: Vzťahová väzba. Prežívanie zmysluplnosti. Pomáhajúci pracovník. Klient. Výskumné zistenia.

Abstract

Until now, analysis of relationship bonds in adult life perceived as being meaningful, especially in the case of volunteer workers working in the area of social and mission work or in the humanitarian and development area in Slovakia, has been non-existent. This paper places this issue in the area of social work through a concrete research analysis of the perception of meaningfulness and relationship bonds in adult life in a selected group of social workers. Based on research findings identified in the very first analysis of its kind carried out in Slovakia, this paper suggests several key recommendations focusing on potential application in practice. The aim of our recommendations is to contribute to a higher quality of professionalization and effectiveness of the helping process performed by volunteers and professionals in the area of helping professions. The results of

this research analysis can be used for the completion of personality and competence profiles of volunteer workers by adding his or her type of relationship bond and perception of meaningfulness. The findings presented in this paper provide valuable material for reflection on this issue and create space for scientific discussion, especially in the area of education and professional activities within helping professions, which could significantly contribute to realization of further similar research in Slovakia.

Keywords: Relationship bond. Perception of meaningfulness. Volunteer worker. Client. Research findings.

Úvod

Problematika prežívania zmysluplnosti v súvislosti so vzťahovou väzbou v oblasti pomáhajúcich profesií je pomerne novodobá. Je diskutovaná v rámci viacerých vedných disciplín (napríklad psychológie, psychoterapie, sociálnej práce, pedagogiky a mnohých ďalších vedných disciplín venujúcich sa otázkam pomáhajúcich profesií), čo umožňuje interdisciplinárny náhľad na dané témy v ich spoločnom kontexte.

Teóriou vzťahovej väzby v dospelosti (Adult Attachment Theory; Attachment in Adults) sa zaoberá predovšetkým psychoanalytická, hlbinná psychológia. Jej prínos však môžeme vidieť aj v širších súvislostiach v oblasti sociálneho života z hľadiska pohľadu na rodinné spolužitie a teórie osobnosti. V súčasnosti ide o rozšírený konštrukt nielen na teoretickej, ale aj empirickej úrovni, ktorému sa v rámci interdisciplinárneho prístupu venujú viaceré vedné disciplíny vrátane psychologických aj medicínske, či sociologické. Spočíva v základnej potrebe jednotlivca vzťahovať sa k inej osobe (v detstve k opatrojúcej osobe; v dospelosti k partnerovi). Pokiaľ nie je táto základná potreba napĺňaná, dochádza k rôznym poruchám a distorziám nielen v intrapsychickej rovine, ale i sociálnej. Vznikla pôvodne ako – „klinicko-vývinová teória“ – jedno z možných vysvetlení dopadu kvality správania sa, matky na psychické fungovanie dieťaťa. Vo všeobecnosti popisuje sklon jednotlivca vyhľadávať blízkosť určitých osôb, ktoré mu poskytujú pocit bezpečia a istoty. Pripútavacie správanie je typické pre obdobie detstva, avšak pretrváva až do dospelosti. Mnohé realizované empirické bádania v tejto oblasti

dokazujú že vplyv rodiny na osobnosť dieťaťa siaha už do prenatálneho obdobia. Poruchy vzťahovej väzby narúšajú rodinnú kohéziu a sú dôsledkom patogénnej rodinnej dynamiky, ktorá nepriaznivo vplyva na všetkých členov rodiny.⁷⁴

Na základe kvality typu vzťahovej väzby sa u človeka už od detského veku prejavujú určité vzorce myslenia, cítenia, vnímania i očakávania a pohotovosti ku konaniu a správaniu. Z hľadiska zdravého psychosociálneho vývinu dieťaťa predstavuje bezpečný typ vzťahovej väzby preventívny faktor, zatiaľ čo neistý typ vzťahovej väzby je faktorom vysoko rizikovým. Základom diferencií v kvalite vytvorenej vzťahovej väzby je zvnútornená miera dôvery dieťaťa v dostupnosť vzťahovej osoby v prípade jeho potreby.⁷⁵

74 FEDOROVÁ, M. – HARDY, M.: *Vzťahová väzba z pohľadu metodológie*, s. 31.

75 BARÁTOVÁ, M.: *Vzťahová väzba v pomáhajúcich profesiách – analýza kresby rodiny v kontexte teórie citového pripútania*, s. 111. [online]. [cit. 10. apríl 2017].

Dostupné na internete: <file:///D:/Nov%C3%BD%20prie%C4%8Dinok/Downloads/Baratova.pdf>

Bezpečný typ vzťahovej väzby (Secure) sa u dieťaťa vyvíja na základe interakcie s jemnocitnou, senzitívnou (spravidla emočne vreloú) vzťahovou osobou, ktorá poskytuje dostatok blízkosti a je dostupná, v prípade potreby dieťaťa prívolateľná a je schopná vnímať signály a správne ich interpretovať a primerane na ne aj reagovať. Dospelí jedinci, ktorí majú už od detstva zakorenený zmiernený typ vzťahovej väzby sú si istí, že pri aktivácii systému vzťahovej väzby je k dispozícii blízkosť a podpora druhej významnej vzťahovej osoby. Sú schopní otvorene prejavovať svoju potrebu blízkosti a náklonnosti. A zároveň s istotou očakávajú, že táto potreba bude primerane uspokojená. Prejavuje sa u nich akceptujúce a ústretové správanie, pozitívne vnímajú seba a iných; s nízkou mierou závislosti a vyhýbania sa. Majú pocit, že sú hodní lásky, ktorú im iní poskytujú. Vo vzťahoch sa cítia pohodlne a autonómne.

*Neistý typ vzťahovej väzby (Dismissive-Avoidant)*⁷⁶ je výsledkom vzťahov so vzťahovými osobami, ktoré síce občas prejavovali náklonnosť, ale primárne sa neriadili potrebami človeka (predovšetkým v detstve), teda skôr tými vlastnými potrebami. Ich dostupnosť bola preto nespoľahlivá alebo dosiahnuteľná len neprimerane presadzovaným pripútavacím správaním. V tomto prípade sa u dieťaťa prejavuje *hyperavigilantná stratégia*, pri ktorej je systém vzťahovej väzby neustále aktivovaný a dieťa sa musí neustále usilovať o dostupnosť vzťahovej osoby. Na tieto stresujúce situácie následne reaguje prehnaným pripútavacím správaním.⁷⁷ Dospelí jedinci s neistým typom vzťahovej väzby sa v dôsledku skúseností z detstva so vzťahovou osobou chránia pred odmietnutím zo strany iných prostredníctvom vyhýbania sa blízkym vzťahom. Snažia sa udržať si pocit nezávislosti a nezraniteľnosti. Súčasťou tohto správania je taktiež často opovrhovanie intimitou a blízkosťou iných. Prejavuje sa u nich nízka frustračná tolerancia, potlačanie bolestných emočných zážitkov, častá externalizácia vlastného hnevu a neadekvátne vystupovanie voči svojmu okoliu.⁷⁸ V porovnaní s ľuďmi, ktorí majú zakorenený bezpečný typ vzťahovej väzby vykazujú menej empatie a v dospelosti majú v priemere viac milostných partnerstiev.⁷⁹ Zvnutorné pocity neistoty vyplývajúci z neistého typu vzťahovej väzby môžu viesť k ďalším typom vzťahovej väzby: *zaoberajúcemu sa typu vzťahovej väzby (Preoccupied)*⁸⁰ výrazne

76 Podľa niektorých kategorizácií typov vzťahovej väzby označovaný aj ako vyhýbavý alebo odmietavý.

77 HAŠTO, J.: *Vzťahová väzba (attachment) – k typológii v dospelosti. Bielefeldský dotazník klientových očakávaní (BDKO). Metóda zisťovania štýlov vzťahovej väzby u psychotherapeutických pacientov*, s. 158 – 161. In *Psychiatria, psychoterapia, psychosomatika*, roč. XVI. č. 3, 2009. ISSN 1338-7030. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://www.psychiatria-casopis.sk/files/psychiatria/3-2009/psy3-2009-cla9.pdf>

78 BARÁTOVÁ, M.: *Vzťahová väzba v pomáhajúcich profesiách – analýza kresby rodiny v kontexte teórie citového pripútania*, s. 111. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <file:///D:/Nov%C3%BD%20prie%C4%8Dinok/Downloads/Baratova.pdf>

79 BRÜNE, M.: *Evolučná psychiatria. Pôvod psychopatológie*, s.

80 U ľudí so *zaoberajúcim sa typom vzťahovej väzby (Preoccupied)* sa prejavuje pozitívne vnímanie iných a negatívne vnímanie seba; s vysokou mierou závislosti a nízkou mierou vyhýbania sa. Trápia sa pocitom vlastnej nehodnosti, sebaakceptáciou, pričom sa ju snažia získať prostredníctvom akceptácie inými, pre nich dôležitými osobami. Prejavuje sa u nich taktiež nadmerné zaoberanie sa vlastnou hodnotou pre iných. Spracovaný text autorkami článku podľa: ADAMOVOVÁ, L. – HALAMA, P.: *Vzťahová väzba a religiozita*, s. 29 – 30.

úzkostnému (obávajúcemu sa) typu vzťahovej väzby (*Fearful-Avoidant*)⁸¹, ktoré sa prejavujú pocitmi vlastnej nehodnosti, negatívneho sebaobrazu a vysokou mierou emocionálnej senzitivnosti a taktiež úzkostnosti.⁸²

Absencia bezpečnej vzťahovej väzby sa u človeka projektuje aj do kvality osobných a profesionálnych vzťahov. Do značnej miery ovplyvňuje sebadôveru, ako aj dôveru v iných. Vzorce myslenia, cítenia, vnímania a konania ovplyvnené zaoberajúcim sa úzkostným (obávajúcim sa), a vyhýbavým, odmietavým typom vzťahovej väzby vo väčšine prípadov pretrváva bez ohľadu na kvalitu reálnych vzťahov. Uvedené skutočnosti výrazne komplikujú poskytovanie efektívnej pomoci klientom, a to na úrovni dobrovoľníckej práce ako aj profesionálneho odborného pôsobenia v oblasti pomáhajúcich profesií. Táto pomoc klientom zahŕňa schopnosť vytvoriť a udržať zdravý pomáhajúci vzťah, vrátane priestoru na vzájomnú dôveru, poskytnutie podpory a pocitu istoty, s udržaním zdravých hraníc vo vzťahu ku klientovi. Vo všeobecnosti je profesionálny pomáhajúci proces ovplyvňovaný taktiež osobnostným potenciálom pomáhajúceho pracovníka samozrejme s výnimkou mnohých ďalších faktorov. Súčasťou tohto osobnostného potenciálu pomáhajúceho pracovníka je taktiež prežívaná zmysluplnosť, ktorá má spoločne s bezpečným typom vzťahovej väzby priamy vplyv na pocit celkového šťastia, životnej spokojnosti⁸³ každého človeka, ktoré sprevádza aj láska k iným a radosť zo života ako takého. Preto si vzťah medzi vzťahovou väzbou a prežívaním zmysluplnosti vyžaduje svoju pozornosť. *Potreba zmysluplnosti života (Meaning in Life; Purpose of Life)* je základná potreba každého človeka. Jej naplnenie, respektíve nenaplnenie má priamy vplyv na psychosociálny život osobnosti v určitej sociálnej štruktúre. Fenomén zmysluplnosti ľudskej existencie priamo súvisí s celostným nazeraním na človeka a jeho motiváciou v podobe sebareflexie osobnosti, čoho výsledkom je celková „spokojnosť“ so životom. Súčasťou tejto teórie sú aj hodnoty a postoje človeka, ktoré následne ovplyvňujú jeho správanie. Zmysel života sa vzťahuje k prežívaniu svojho života ako plnohodnotného.⁸⁴ Psychológia zmysluplnosti ľudskej existencie je pomerne nová oblasť sústavného empirického psychologického štúdia. Ide v nej o hlbšie porozumenie toho, o čo pri hľadaní a tvorbe zmyslu a zmysluplnosti žitia a bytia ide. Štúdiom zmyslu a zmysluplnosti umožňuje poznať, ako sa daný človek vzťahuje k svetu, ktorý prežíva ako skúsenosť, v ktorom sa prejavuje určitou aktivitou. Objektom záujmu pri výskume zmysluplnosti

81 U ľudí s úzkostným (obávajúcim sa) typom vzťahovej väzby (*Fearful-Avoidant*) sa prejavuje negatívne vnímanie seba aj iných; s vysokou mierou závislosti aj vyhýbania. Základom pre tento typ vzťahovej väzby je pocit nehodnosti kombinovaný s negatívnym obrazom seba. Osoby s takýmto typom vzťahovej väzby túžia po blízkych vzťahoch, avšak strach z ublíženia či odmietnutia im bráni k vytvoreniu blízkej emocionálnej väzby s inou osobou.

(Spracovaný text autorkami článku podľa: ADAMOVOVÁ, L. – HALAMA, P.: *Vzťahová väzba a religiozita*, s. 29 – 30.)

82 BARÁTOVÁ, M.: *Vzťahová väzba v pomáhajúcich profesiách – analýza kresby rodiny v kontexte teórie citového pripútania*, s. 111. [online]. [cit. 10. apríl 2017].

Dostupné na internete: file:///D:/Nov%C3%BD%20prie%C4%8Dinok/Downloads/Baratova.pdf

83 Prežívanie životnej spokojnosti je definované ako subjektívne kritérium pozitívneho hodnotenia činnosti a prežívania javov a stavov života človeka.

ŠÍŠKOVÁ, A.: *Životná spokojnosť vo vzťahu k vybraným sociodemografickým faktorom v dospelosti*, s.

84 NÁBĚLKOVÁ, E. – LEMEŠOVÁ, M.: *Hodnoty – zvnútornené alebo len deklarované zdroje zmyslu života?* s.

je: interpretácia vnemov a zážitkov, ich význam a pochopenie ich začlenenia do celku života (koherencia); poskytnutie subjektívnej teórie seba a života, a tým dať podklad k hodnoteniu naplnenosti života zmyslom; zmysluplné riadenie vlastného života.

Korene psychologického uvažovania nad zmyslom života je možné nájsť v dvoch hlavných psychologicko-antropologických prúdoch. Ide o existenciálnu filozofiu a psychológiu a teologické a finalistické koncepcie v psychológii osobnosti. Hlavné termíny, ktorými sa existenciálne zameraní odborníci zaoberajú, sú: sloboda, zodpovednosť, angažovanosť, hodnota, zmyslupnosť a autenticnosť. Všetky majú priamy vzťah k otázke zmyslu života a zmienených odborníkov inšpirujú k úvahe o tejto téme. Podľa druhého prúdu je ľudská aktivita určená životným cieľom. Křivohlavý radí tieto prúdy k „hormickej psychológii“. Tieto teórie považujú cieľ človeka za rozhodujúci faktor správania osobnosti a vystupujú proti čisto statickým chápaniam osobnosti (pudová kauzalita, teória črt). Hormický prístup je najviac využívaný v kognitívnej psychológii.⁸⁵ Pri skúmaní prežívania života ako zmysluplného vystupujú do popredia dva aspekty tohto procesu: zmysel života ako porozumenie životu (presvedčenie) – interpretácia života takým spôsobom, aby bol pre daného človeka zmysluplný; a realizácia životných cieľov – intencionalita človeka, jeho zameranosť na cieľ, respektíve stupeň odovzdania sa ideálom a cieľom v živote.⁸⁶ Tieto dva aspekty sú základom „dvojkomponentového (dvojfaktorového) modelu zmyslu života, od ktorého sa odvíja trojkomponentový model zmyslu života. Na tento model nadväzuje Thompson a Janigian s ich poňatím životných schém. V rámci týchto schém rozlišujú dve zložky: zmysel pre poriadok a existenciu určitého účelu, úlohy, dôvodu a cieľa existencie človeka. Podľa týchto autorov ide o určité subjektívne kognitívne reprezentácie sveta a života, ktoré umožňujú človeku orientovať sa v živote a zmysluplne sa do neho zapájať. Na tento model nadväzujú taktiež práce Dittmanna-Kohlho a Weterhofa (2000), ktoré hovoria o interpretatívnom aspekte zmyslu života (plány, túžby a ciele). Aspekty procesu uvedomovania si zmyslupnosti života poukázali na fakt, že je potrebné integrovať prístupy k zmyslu života do viacdimezióneho celku (zmysel života ako viacdimezióne konštrukt skladajúci sa z viacerých komponentov). Základom pre vytvorenie viacdimezióneho modelu boli dvojdimezióne (dvojfaktorové) modely týkajúce sa zmyslu života. Shapiro v rámci dvojfaktorového modelu (kognitívna a motivačná dimezia) zmyslupnosti života uvádza dva faktory: porozumenie tomu, čo sa v živote deje; a význam toho, čo sa v živote deje.⁸⁷ Dvojfaktorové (dvojdimezióne) teórie neobsahujú významný, tretí aspekt životnej zmyslupnosti, ktorý sa týka emocionality (afektívny komponent). Tento aspekt pridali vo svojom trojkomponentovom modeli zmyslu života Reker, Wong (1988); Wong (1998); Reker (2000). Reker a Wong pokladali za najdominantnejší kognitívny komponent. Avšak O'Connor, Chamberlain (2000); Van Ranst a Marcoen (2000) a Halama (2002) na základe vlastných výskumných zistení pokladajú za najdominantnejší motivačný komponent. Podľa uvedených autorov je na základe tohto modelu možné definovať životnú zmyslupnosť ako: „uvedomovanie si (cognizance) poriadku, koherencie a účelu vlastnej existencie, úsilie a dosahovanie hodnotných cieľov a pridružený pocit naplnenia.“⁸⁸

85 HALAMA, P.: *Teoretické a metodologické prístupy k problematice zmyslu života*, s. 216 – 136.

86 HALAMA, P.: *Vývin a konštrukcia škály životnej zmyslupnosti*, s. 265 – 276.

87 KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie smyslupnosti existence*, s.

88 HALAMA, P.: *Vývin a konštrukcia škály životnej zmyslupnosti*, s. 268.

Proces prežívania zmyslupnosti je v kombinácii s bezpečným typom vzťahovej väzby obzvlášť dôležitý pre oblasť pomáhajúcich profesií, zahŕňajúci napríklad psychológiu, pedagogiku, sociálnu a misijnú prácu, či humanitárno-rozvojovú oblasť. Po podrobnom preskúmaní teoreticko-metodologických a empirických súvislostí v rámci oboch skúmaných konštruktov môžeme potvrdiť, že empirické zistenia zaoberajúce sa prežívaním zmyslupnosti a vzťahovej väzby v dospelosti – predovšetkým v prípade posledných štyroch vyššie zmienených oblastí pomáhajúcich profesií na území Slovenska zatiaľ absentujú. Ide o neprebádanú oblasť, ktorej je potrebné venovať pozornosť. Zámerom predkladaného príspevku je preto preskúmať problematiku vzťahovej väzby v dospelosti a prežívania zmyslupnosti a ich následného vplyvu na prácu pracovníkov pôsobiacich v zmienených štyroch oblastiach pomáhajúcich profesií a ich vzťahu ku klientom. Príspevok sa o to pokúsi v rámci interdisciplinárneho prístupu prostredníctvom implementácie do oblasti sociálnej práce, a to na príklade konkrétnej výskumnej analýzy prežívanej zmyslupnosti a vzťahovej väzby v dospelosti v prípade sociálnych pracovníkov. Výskumná analýza prezentovaná v rámci príspevku bola v oblasti sociálnej práce na území Slovenska zrealizovaná po prvýkrát. Preto je súčasťou realizovaných výskumných zistení aj niekoľko kľúčových odporúčaní s dôrazom na ich možnosť aplikácie v praxi. Ich zámerom je prispieť k skvalitneniu profesionalizácie a efektívnosti pomáhajúceho procesu zo strany dobrovoľnícky ako aj profesionálne pôsobiacich pracovníkov v oblasti pomáhajúcich profesií.

Realizácia výskumnej analýzy

Cieľ výskumnej analýzy

Cieľom predmetnej výskumnej analýzy je skúmanie vzťahu medzi vzťahovou väzbou v dospelosti a zmyslupnosťou života u sociálnych pracovníkov, a to prostredníctvom: *zistenia typu vzťahovej väzby v detstve* (osobitne pre matku, otca, ako aj pre oboch rodičov) – dotazník AHP (základný metodologický model vzťahovej väzby); *porovnaní vzťahovej väzby v detstve s výsledkami vzťahovej väzby v dospelosti* – dotazníky AHP a ECR-R (základný metodologický model vzťahovej väzby); *zistenia typu vzťahovej väzby v dospelosti u sociálnych pracovníkov* – dotazník RSQ (1. metodologický model vzťahovej väzby); *zistenia typu vzťahovej väzby z aspektu dimenzie úzkostnosti a vyhýbavosti* – dotazník ECR-R (2. metodologický model vzťahovej väzby); *zistenia miery prežívania zmyslu a analyzovania dimenzie zmyslupnosti* – Škála životnej zmyslupnosti – ŠŽZ v oblasti kognitívnej dimenzie – životné nasmerovanie, pochopenie života a životného poslania; motivačnej dimenzie – ciele, plány a angažovanosť v nich; a afektívnej dimenzie – životná spokojnosť, naplnenosť, optimizmus v pozitívnej rovine, rešpektíve v negatívnej rovine (znechutenie a pocity jednotvárnosti); *zistenia a analyzovania jednotlivých oblastí zmyslupnosti života* – PIL – test životných cieľov v oblasti radosti zo života, cieľov, účelnosti života, dosahovania životných cieľov, existenciálnej frustrácie, zmyslu existencie, zodpovednosti, suicidálnych myšlienok, postojov k smrti, schopnosti nájsť zmysel života a poslania v živote; *zistenia a analyzovania jednotlivých oblastí zmyslupnosti života podľa pohlavia* – PIL; *zistenia a analyzovania jednotlivých oblastí zmyslupnosti života podľa úplnosti a neúplnosti rodiny* – PIL.

Výskumné otázky

Vzhľadom na cieľ výskumnej analýzy bola po preštudovaní a analýze jednotlivých teórií stanovená ústredná výskumná otázka: Aký typ vzťahovej väzby bude u sociálnych pracovníkov prevládať?. Následne vznikli podotázky: Bude u sociálnych pracovníkov prevládať bezpečná vzťahová väzba?. Odhalí výskumná analýza u sociálnych pracovníkov nejaké významné vzťahy v súvislosti s neistou a úzkostnou vzťahovou väzbou?. Bude u sociálnych pracovníkov prevládať pozitívna kognitívna dimenzia⁸⁹?. Budú sociálni pracovníci pociťovať životnú spokojnosť z aspektu afektívnej dimenzie⁹⁰?. Cítia sa sociálni pracovníci byť užitoční vo svojom živote?.

Metodológia

Špecifikom skúmania predmetnej výskumnej analýzy je empirické prepojenie teórie vzťahovej väzby s teóriou zmysluplnosti života, čo prispieva k rozšíreniu teoreticko-metodologickej základne vednej disciplíny sociálna práca, v rámci oboch uvedených oblastí. Psychologické teórie výskumná analýza prepája s teóriami sociologickými, a tým v rámci interdisciplinárneho prístupu vytvára tzv. *psychosociálne teórie*. Sociálne teórie, ako aj sociológia majú veľmi úzku súvislosť s oblasťou psychológie, avšak existujú medzi nimi určité rozdiely. Psychologické teórie sa zaoberajú emočným prežívaním a správaním jednotlivcov, pričom sociológia ich pokladá za psychologicky podmienených aktérov, ktorí reagujú na zmyslové podnety z okolitého prostredia. Napriek tejto skutočnosti sa oblasť sociológie a sociálnej práce zaoberá spravidla štruktúrou materiálnych a symbolických vzťahov medzi jednotlivcami. A zároveň na týchto jednotlivcov nazerá ako na členov určitej sociálnej skupiny.⁹¹ Fundamentom pre prepájanie jednotlivých psychologických a sociálnych teórií je teda závislosť psychologických stavov jedinca od sociologických faktorov a od toho, aké zdroje integrácie spoločnosť svojim členom poskytuje.⁹² Jednotlivé teórie však nemôžu existovať bez empirického pozorovania a rovnako nemôže existovať empirické pozorovanie bez teórie. V súvislosti

89 Táto dimenzia trojdimenzionálneho modelu zmyslu života sa vzťahuje ku kognitívnemu rámcu, ktorý obsahuje systém presvedčení, hodnôt a predpokladov týkajúcich sa seba, sveta a svojho života (ako človek prisudzuje zmysel celému svojmu životu a ako sa vyrovnáva s existenciálnymi skutočnosťami a otázkou konečného zmyslu. Poskytuje konzistentné chápanie zmyslu života a dáva človeku a jeho životu celistvosť a význam. Indikátorom rozvinutého kognitívneho komponentu zmyslu života je vysoké uvedomovanie si koherencie a usporiadania v živote, prítomnosť životnej filozofie, ktorá potvrdzuje zmysluplnosť života daného človeka. Ide taktiež aj o uvedomovanie si konečného cieľa a celkového životného poslania.

(Spracovaný text autorkami článku podľa: HALAMA, P.: *Vývin a konštrukcia škály životnej zmysluplnosti*, s. 267 – 268.)

90 Táto dimenzia trojdimenzionálneho modelu zmyslu života zahŕňa pocity spokojnosti, naplnenia, ktoré jedinec čerpá zo zážitkov, z realizácie a dosahovania cieľov, ako aj z prítomnosti pozitívnych presvedčení a postojov voči životu. Silne rozvinutý afektívny komponent sa dá identifikovať cez rôzne pozitívne pocity týkajúce sa života, ako sú šťastie, optimizmus, spokojnosť a iné. Slabo rozvinutý afektívny komponent sa prejavuje pocitmi nespokojnosti, nešťastia, depresie, smútku, ako aj úzkosti a pesimizmu.

(Spracovaný text autorkami článku podľa: HALAMA, P.: *Vývin a konštrukcia škály životnej zmysluplnosti*, s. 267 – 268.)

91 Správaním jedincov v sociálnych skupinách sa zaoberá napríklad aj sociálna psychológia.

92 HARRINGTON, A. et al.: *Moderní sociální teorie*, s.; V tejto súvislosti môžeme vedieť, že práve teória vzťahovej väzby je vzhľadom k tomu, že interakcia s matkou u jednotlivca pôsobuje v ďalšom veku v spoľžití so životným partnerom určité psychické procesy, stavy a mechanizmy, ktoré priamo recipročne vplyvajú na jeho správanie, prežívanie, ako aj ďalšie intrapsychické procesy.

HARRINGTON, A. et al.: *Moderní sociální teorie*, s.

s týmto faktom je možné uviesť napríklad výrok Kanta, ktorý tvrdí, že „*teórie bez dát sú prázdne a dáta bez teórie sú slepé*“.⁹³ Na základe uvedených skutočností bola v rámci realizovanej výskumnej analýzy teória vzťahovej väzby s teóriou zmysluplnosti života overená aj empiricky prostredníctvom sociálneho výskumu. Sociálny výskum sa vyznačuje určitými špecifikami, ktoré sa spájajú s riešením problémov. Podobne, ako aj v iných oblastiach, je sociálny výskum založený na empirickom kontakte s realitou. Zaoberá sa prvkami, procesmi, javmi, ich vzájomnými vzťahmi, čo vytvára súčasti sociálnej skutočnosti. K špecifikám sociálneho výskumu patrí: určitý stupeň neurčitosti, ktorý je daný multifaktoriálnosťou pôsobenia rôznych faktorov (skúmanie nejakého javu nezaručuje, že je možné dopátrať sa jeho podstaty); empirické údaje sociálnej skutočnosti (výsledky výskumu) sú poznamenané vysokou mierou nepresnosti (čo pramení zo spôsobu získavania informácií); skúmanie sociálneho života pracuje s ťažko predikovateľnými javmi a procesmi (ide o protipól výskumu v exaktných vedách).⁹⁴ Disman v tejto súvislosti uvádza, že všetky tieto špecifiká vedú k tomu, že závery sociálnych výskumov môžu mať takmer vždy len pravdepodobnostný charakter.⁹⁵ Korektný dôkaz kauzality v sociálnych situáciách je totiž vo väčšine prípadov nemožný.⁹⁶

V rámci zvoleného typu výskumu boli využité kvantitatívne stratégie. Vzťah medzi oboma teóriami – premennými – bol meraný a analyzovaný prostredníctvom piatich štandardizovaných dotazníkov. Dotazník *história vzťahu – AHP*⁹⁷; *sebapосudzovacia škála vzťahovej väzby v dospelosti – RSQ*⁹⁸; *revidovaná sebapосudzovacia škála preží-*

93 HARRINGTON, A. et al.: *Moderní sociální teorie*, s.

94 REICHEL, J.: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s.

95 DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s.

96 REICHEL, J.: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s.

97 Dotazník *história vzťahu AHP – Attachment History Paragraph* obsahuje štyri odstavce, ktoré popisujú správanie rodiča. Tieto odstavce reprezentujú štyri štýly pripútania (bezpečný, vyhýbavý, úzkostný/ambivalentný a dezorganizovaný – posledný zmieneny typ sa vyznačuje vysokou mierou úzkosti a vyhýbania). Participant výskumného šetrenia následne označuje štýl, ktorý je pre jeho rodiča najvýstižnejší (osobitne pre matku, otca, respektíve rodičov spoločne). V rámci predmetnej výskumnej analýzy bola použitá dostupná verzia dotazníka v anglickom jazyku autorov Hazana a Shavera, neskôr revidovaná Hazanom, po jej preklade do slovenského jazyka.

(HALAMA, P. – SABO, M.: *Konvergujú navzájom rôzne nástroje na meranie štýlov pripútania dospelých?* s.)

98 *Sebapосudzovacia škála vzťahovej väzby v dospelosti RSQ – Relationship Scales Questionnaire* je sebapосudzovacia škála vzťahovej väzby v dospelosti. Dotazník RSQ obsahuje 30 otázok a je odvodený z dotazníkov merajúcich vzťahovú väzbu v dospelosti: *RQ – Relationship Questionnaire* a *AAI – Adult Attachment Scale*. V rámci predmetnej výskumnej analýzy bola použitá dostupná verzia dotazníka v anglickom jazyku autorov Griffina a Bartholomewovej, po jej preklade do slovenského jazyka autorkami predkladaného príspevku. Ide o sebapосudzovaciu škálu, v ktorej participant hodnotia na 5-bodovej stupnici mieru, do akej výrok vystihuje ich charakteristický štýl v blízkych vzťahoch.

(Pre podrobnejšie informácie pozri: GRIFFIN, D. – BARTHOLOMEW, K.: *The Metaphysics of measurement: The case of adult attachment*, s. 17 – 352; GRIFFIN, D. – BARTHOLOMEW, K.: *Models of the Self and Other: Fundamental Dimensions Underlying Measures of Adult Attachment*, s. 430 – 445. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: http://www.researchgate.net/publication/232470320_Models_of_the_self_and_other_Fundamental_dimensions_underlying_measures_of_adult_attachment)

vania blízkých vzťahov – ECR-R⁹⁹; škála životnej zmysluplnosti – ŠŽZ¹⁰⁰ a test životných cieľov – PIL¹⁰¹. Zvolené výskumné metódy zamerané na diagnostiku vzťahovej väzby sa

- 99 *Revidovaná sebaopisová škála prežívania blízkých vzťahov dotazník ECR-R – The Experiences in Close Relationships – Revised* bol v podmienkach územia Slovenska preložený autormi Bieščadom a Haštom. Je určený na diagnostiku vzťahovej väzby v dospelosti. Ide o sebaopisovaciu škálu prežívania blízkých vzťahov, ktorej autormi sú Fraley, Waller a Brennan. Slovenská verzia má názov *Ako prežívam blízke vzťahy – revidovaný dotazník (ECR-R)*. Škála je zameraná na meranie dvoch základných dimenzií vzťahovej väzby, a to *dimenziu úzkostnosti a dimenziu vyhýbavosti* v dospelosti. Revidovaná verzia ECR vychádza z pôvodnej nerevidovanej verzie *ECR – The Experiences in Close Relationships*, ktorej autormi sú Brennan, Clark a Shaver. V rámci predmetnej výskumnej analýzy bola použitá aplikovaná väzba pôvodného dotazníka ECR. ECR vznikol výberom zo súboru 323 položiek, ktoré tvorili 60 subškál a vychádzali zo 14 nástrojov merania citovej väzby. Postupným výberom položiek a faktorovou analýzou bola dosiahnutá konečná podoba ECR rozlišujúca dve dimenzie attachmentu: *úzkostnú Anxious* a *vyhýbavú Avoidant*. Pri vzniku jeho revízie bola s výnimkou faktorovej analýzy použitá aj technika vychádzajúca z teórie odpovedania na položku *Item Response Theory*. Každú z dimenzií vzťahovej väzby (úzkostná a vyhýbavá) ECR-R reprezentuje 18 položiek. Dimenzia úzkosti meria, do akej miery si je participant neistý prístupnosťou a citlivosťou partnera. Dimenzia vyhýbavosti zachytáva, nakoľko je pre participanta nepríjemné spoliehať sa na iných a zažívať s nimi citovú blízkosť. ECR vychádza z tradičnej typológie troch typov vzťahovej väzby v detstve (bezpečná, úzkostná a vyhýbavá), ktorú popísala autorka Ainsworthová. Úzkostlivosť a vyhýbavosť sú patologické, respektíve narušené vnútorné pracovné modely. Tieto dva typy aplikovali autori Hazan a Shaver do romantických vzťahov v dospelosti. Na tento fakt nadviazali následné štúdie autorov Hazana a Shavera, ako aj Fraleyho a Wallera, ktorí poukázali na skutočnosť, že typológia vytvorená Ainsworthovou nie je až taká využitelná pre vzťahovú väzbu v dospelosti, a tak odporučili nazerať na *vzťahovú väzbu v dospelosti* ako na dvojdimenzionálny priestor skladajúci sa z dvoch funkcií a to, úzkostnosti a vyhýbavosti. Faktorové štúdie taktiež preukázali, že typ vzťahovej väzby v dospelosti je možné redukovať na dve ortogonálne dimenzie. Ide o *vzťahovú úzkosť – Attachment Anxiety*, pre ktorú je charakteristický *strach z odmietnutia a strach zo separácie a opustenia* a *vzťahovú vyhýbavosť – Attachment Avoidance*, ktorá je definovaná ako *nepohoda v intímnych vzťahoch a v situáciách podnecujúcich k závislosti na inej osobe*. (LEČBYCH, M. – POSPÍŠILKOVÁ, K.: *Česká verze škály experiences in close relationships (ECR): Pilotní studie posouzení vztahové vazby v dospělosti*, s. 1 – 11. In *E-Psychologie*, roč. VI. č. 3, 2012. ISSN 1802-8853. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://e-psycholog.eu/pdf/lechbych-pospilislikova.pdf>)
- 100 *Škála životnej zmysluplnosti – ŠŽZ* vychádza z trojkomponentového modelu zmyslu života autorov Rekeru a Wonga, ktorý združuje tri základné aspekty životnej zmysluplnosti: *kognitívny* (presvedčenia, kognitívne schémy, interpretácie); *motivačný* (hodnoty, ciele) a *afektívny* (šťastie, naplnenie, spokojnosť). Ide o škálu, ktorá bola vytvorená na území Slovenska autorom Halamom. Pozostáva z troch dimenzií odpovedajúcich uvedeným trom komponentom. Základné psychometrické vlastnosti poukazujú na adekvátnu faktorovú štruktúru škály, uspokojivú vnútornú konzistenciu a dobrú validitu vzhľadom na iné škály merajúce životnú zmysluplnosť. Škála má 18 položiek, z ktorých 6 je formulovaných negatívne. Každú dimenziu tvorí 6 položiek. Kognitívnu dimenziu tvoria položky týkajúce sa celkového životného nasmerovania, pochopenia života či životného poslania. Motivačnú dimenziu zachytávajú položky týkajúce sa cieľov, plánov, ako aj sily, vytrvalosti a angažovania sa v nich. Afektívnu dimenziu tvoria položky týkajúce sa životnej spokojnosti, naplnenosti, optimizmu, či na negatívnej úrovni znechutenia, ako aj pocitov jednotvárnosti. Výsledné údaje získané zo ŠŽZ dávajú možnosť usporiadať takzvaný *Meaning Profil* – grafické znázornenie kvantitatívnych hodnôt pre všetkých 20 zdrojov zmysluplnosti života. Dotazník zisťuje trojrozmerné chápanie zmysluplnosti a bol preverovaný faktorovou analýzou. (HALAMA, P.: *Vývin a konštrukcia škály životnej zmysluplnosti*, s. 265 – 276.)
- 101 *PIL – Purpose in Life Test – Test životných cieľov* je psychometrický nástroj určený na meranie životného cieľa. Ide o prvý štandardizovaný logoterapeutický test, ktorý je využívaný až do súčasnosti. Zachytáva úroveň existenciálneho vákuu. Jeho originálna verzia bola vytvorená autormi Crumbaughom a Maholicom. (Pre podrobnejšie informácie pozri: CRUMBAUGH, J. C. – MAHOLICK, L. T.: *An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis*, s. 200 – 207.) Metóda vznikla na podklade diela Viktora Frankla. Výskumný nástroj je zameraný nielen na problematiku zmysluplnosti života, ale aj strachu zo smrti a jeho prekonávania. Bol preložený autormi Dufkovou a Kratochvílom. Pozri napríklad: DUFKOVÁ, D. – KRATOCHVÍL, S.: *Psychometrické zkoumání existenciální frustrace*, s. 564 – 597. In *Československá psychologie*, roč. XI, č. 1, 1967, ISSN 0191-3379. Dotazník zisťuje súvislosti týkajúce sa slobody a zodpovednosti, ako aj postoje ľudí k problematike zmysluplnosti a účelu života. Táto

zároveň spájajú s nasledovnými metodologickými modelmi vzťahovej väzby: dotazník AHP a ECR-R (rovnaká typológia – bezpečný, úzkostný, vyhýbavý, dezorganizovaný typ vzťahovej väzby) = základný metodologický model vzťahovej väzby; dotazník RSQ (typológia – bezpečný, príliš sa zaoberajúci, odmietavý, úzkostný typ vzťahovej väzby) = 1. metodologický model vzťahovej väzby; dotazník ECR-R (dimenzia úzkostnosti a vyhýbavosti) = dvojdimenziálny, respektíve aj štvordimenziálny 2. metodologický model.

Pri štatistickej analýze boli využité nasledovné štatistické metódy¹⁰²: Chí kvadrát test nezávislosti pre kontingenčnú tabuľku, korelačný koeficient a T-test. Chí kvadrát test nezávislosti pre kontingenčnú tabuľku je test, ktorý skúma, či existuje štatisticky významný vzťah medzi dvomi sledovanými javmi. Ide o najčastejšie využívaný test pri analýze údajov získaných v rámci dotazníkového zberu údajov.¹⁰³ V prípade korelačného koeficientu je uvedený Pearsonov korelačný koeficient. Interpretovanie uvedeného korelačného koeficientu je nasledovné: pod 0,1 – triviálna závislosť; 0,1-0,29 – malá závislosť; 0,3-0,49 – stredná závislosť; 0,5-0,69 – veľká závislosť; 0,7-0,89 – veľmi veľká závislosť; 0,9 a viac – takmer dokonalá závislosť. Štatistická metóda T-test rozlišuje závislé a nezávislé vzorky pre štatistickú analýzu, kde sa overuje, či medzi nameranými, respektíve prostredníctvom dotazníkového šetrenia získanými hodnotami existuje štatisticky významný rozdiel, alebo zistený rozdiel je iba náhodný.¹⁰⁴

Výsledky z realizovanej výskumnej analýzy

Výskumnej analýzy sa zúčastnilo 221 participantov, z ktorých ženy tvorili podstatnú časť výskumnej vzorky a to v zastúpení až (61%) participantov. Participant boli vyberaní náhodným výberom zo skupiny budúcich sa profilujúcich odborníkov v oblasti sociálnej práce, ktorí v období realizácie výskumnej analýzy študovali na jednotlivých katedrách sociálnej práce v rámci celého územia Slovenska. Podmienkami pre vstup do výskumnej analýzy boli: vek participantov od 19 do 50 rokov; štúdium v odbore sociálna práca na úrovni bakalárskeho, magisterského, prípadne aj doktorandského stupňa vysokoškolského štúdia.

Veková štruktúra participantov v realizovanej výskumnej analýze bola rôzna, ich vekový priemer bol takmer 31 rokov.

Výskumná analýza prebiehala v období rokov 2014 – 2015. Dotazníky boli distribuované prostredníctvom pedagógov vyučujúcich vo vybraných vysokoškolských inštitúciách, ktoré boli vrátené všetkými 221 participantmi za účelom ďalšieho spracovania.

.....

forma skúmania je vhodná pre prvú orientáciu v problematike zmysluplnosti života. Javí sa ako viacrozmer-
ný a multidimenziálny nástroj. Dotazník sa skladá z 20 položiek, ktoré sa hodnotia na 7-bodovej Likertovej
škále. Položky sa týkajú niekoľkých rôznych konceptov. Osem položiek sa týka explicitne zmyslu života (účel,
poslanie); šesť položiek sa týka životnej spokojnosti (život je nudný, nezaujímavý, vzrušujúci alebo namá-
havý); tri položky sa zaoberajú slobodou a jedna položka strachom zo smrti. Dotazník obsahuje aj položky
týkajúce sa úvah o samovražde, ako aj o hodnotách života.

102 Tieto metódy približujú viacerí autori: CHRÁSKA, M.: *Metody pedagogického výskumu. Základy kvantita-
tívneho výskumu*, Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4; HENDL, J. et al.: *Štatistika v aplikáciach*, Praha:
Portál, 2015. 440 s. ISBN 978-80-262-0700-9; HENDL, J.: *Přehled statistických metod*, Praha: Portál, 2012. 736 s.
ISBN 978-80-262-0200-4; RIMARČÍK, M.: *Štatistika pre prax*, Vydavateľstvo: Marián Rimarčík, 200 s. ISBN 978-
80-969813-1-1; a CHAJDIÁK, J.: *Štatistika v exceli 2007*, Bratislava: Statis, 2009. 304 s. ISBN 978-80-85659-49-8.

103 CHRÁSKA, M.: *Metody pedagogického výskumu. Základy kvantitatívneho výskumu*, s.

104 RIMARČÍK, M.: *Štatistika pre prax*, s.

Realizovaná výskumná analýza obsahuje aj niekoľko limitujúcich faktorov. Nakoľko bola v tejto podobe realizovaná na území Slovenska prvýkrát jeden z jej limitov vyplýva práve z nepreskúmania danej problematiky inými autormi, čoho následkom nie je možné dospieť k jednotnému záveru. Ďalším súvisiacim limitom je komplikácia vztiahnuť výsledky výskumnej analýzy na pomáhajúcich pracovníkov s dôrazom na oblasť sociálnej a misijnej práce a humanitárno-rozvojovú oblasť v národnom meradle pretože sa analýzy zúčastnil len určitý počet participantov, z niektorých vzdelávacích inštitúcií na území Slovenska. Nemenej zásadným limitujúcim faktorom, s ktorým sa bádatelia, či výskumníci pri podobnom type skúmania môžu pomerne často stretnúť sú zábrany/neochota participantov odpovedať na otázky, ktoré sú pre nich nepríjemné alebo sa podľa ich subjektívneho vnímania príliš dotýkajú ich súkromia. Z uvedených dôvodov je potrebné realizovať ďalšie hlbšie skúmania v oblasti vplyvu daných dvoch korelátov na prácu pomáhajúcich pracovníkov. A zároveň realizované skúmanie modifikovať a adaptovať tak, aby bolo čo najviac možné eliminovať všetky jeho zmienené limity v tejto oblasti.

Následne prejdeme k jednotlivým výsledkom výskumnej analýzy.

Ako prvé boli v rámci *cieľa výskumnej analýzy zisťované tieto indikátory:*

zmysluplnosť života z aspektu úplnosti rodiny. Z tohto dôvodu boli participanti v úvode výskumného šetrenia požiadaní o údaj, ktorý približuje či pochádzajú z úplnej, respektíve neúplnej rodiny. Na túto otázku odpovedalo (71%) participantov, ktorí pochádzajú z úplnej rodiny, (6%) participantov neuviedlo nijakú odpoveď. V tejto súvislosti bol taktiež skúmaný *rodinný stav participantov.* Z aspektu vzťahovej väzby v dospelosti výsledky preukázali, že (58%) participantov je v aktuálnom partnerskom vzťahu (partnerstvo bez manželstva i manželstvo);

typ vzťahovej väzby v detstve (osobitne pre matku, otca, ako aj pre oboch rodičov). Výsledky boli porovnané z aspektu správania matky, správania otca a po tretie z aspektu správania oboch rodičov prostredníctvom dotazníka AHP. Predmetná výskumná analýza zisťovala, či existuje štatisticky významný rozdiel v typoch vzťahovej väzby u matky (otca, oboch rodičov). V prípade správania matky potvrdila prevládanie bezpečnej vzťahovej väzby, ktorú uviedlo (45%) participantov. V prípade správania otca bezpečnú vzťahovú väzbu uviedlo (39%) participantov. V prípade oboch rodičov však u (44%) participantov prevládala neistá vyhýbavá vzťahová väzba;

porovnanie výsledkov vzťahovej väzby v detstve v dotazníku AHP s výsledkami z dotazníka ECR-R, ktorý umožňuje zistiť typ vzťahovej väzby v dospelosti. Oba dotazníky majú rovnakú typológiu (bezpečný, úzkostný/ambivalentný, vyhýbavý a dezorientovaný/dezorganizovaný typ vzťahovej väzby). Na základe výskumných zistení môžeme s istotou potvrdiť, že *teória transgeneračného procesu prenosu typu vzťahovej väzby z detstva do dospelosti*¹⁰⁵ sa v prípade participantov tejto výskumnej analýzy nepotvrdi-

105 Prenos vzťahovej väzby z rodiča na dieťa je popisovaný ako transgeneračný proces prenosu typu vzťahovej väzby v procese socializácie. Typ vzťahovej väzby sa tak stáva dedičný a je prenášaný z generácie na generáciu. Nie je vylúčená i genetická predispozícia k typu pripútania sa. Medzigeneračný prenos typu vzťahovej väzby bol potvrdený aj empiricky (transgeneračná perspektíva), taktiež bolo empiricky preukázané, že typ vzťahovej väzby sa vyvíja od detstva až po dospelosť (longitudinálna perspektíva). Ďalšie empirické bádanie ukázalo, že táto vzťahová väzba je dokonca rovnaká až v troch generáciách. Van Ijzendoorn uvádza, že výskumy transgeneračného prenosu vzťahovej väzby preukázali až 75 % zhodu v prípade rozlišovania kategórie bezpečná/neistá vzťahová väzba. Autori Van Ijzendoorn a De Wolff taktiež preukázali, že vzťahová väzba s matkou a otcom nemusí byť rovnaká. Vyvíjajú sa nezávisle od seba.

la. Prekvapujúcim výskumným zistením však bolo vysoké percento (v rámci dotazníka ECR-R – vzťahová väzba v dospelosti) dezorganizovaného typu vzťahovej väzby u participantov. Bezpečná vzťahová väzba v tejto súvislosti teda nebola prevládajúca. Takmer rovnaké výsledky v rámci typov vzťahovej väzby v detstve a v dospelosti boli preukázané aj v prípade nejstej úzkostnej vzťahovej väzby s rozdielom (4%) participantov;

Následne bola skúmaná *vzťahová väzba v dospelosti v rámci prvého metodologického modelu, ktorého štvortypológia obsahuje nasledovné typy vzťahovej väzby v dospelosti*: bezpečný, zaoberajúci sa, úzkostný (obávajúci sa) a odmietavý typ. Vzhľadom na výsledky uvedených skúmaní bol zisťovaný typ *vzťahovej väzby prostredníctvom dotazníka RSQ*, ktorý bol porovnaný so zahraničnou výskumnou štúdiou z roku 2002 s názvom: *Adult Attachment: What are the underlying Dimensions?*¹⁰⁶ Výsledky porovnaní boli podobné iba v prípade odmietavej vzťahovej väzby, kde rozdiel vo výsledkoch bol (2%) participantov a v prípade zaoberajúcej sa vzťahovej väzby bol rozdiel (6%) participantov. V tejto súvislosti bol taktiež zisťovaný *typ vzťahovej väzby z pohľadu dimenzie úzkostnosti a vyhýbavosti* (2. metodologický model vzťahovej väzby) prostredníctvom dotazníka ECR-R. Úzkosť uviedlo (49%) participantov a vyhýbavosť (51%) z nich. Následne bola *zisťovaná miera prežívania zmyslu z pohľadu dimenzií zmyslupnosti (kognitívna, motivačná, afektívna) v rámci dotazníka ŠZZ a vykonaná analýza jednotlivých oblastí zmyslupnosti života z aspektu úplnosti rodiny*. Priemerné hodnoty týkajúce sa jednotlivých oblastí zmyslupnosti života obsiahnuté v rámci dotazníka PIL¹⁰⁷ boli komplexne porovnané z aspektu pohlavia a úplnosti, respektíve neúplnosti rodiny. V tomto prípade neboli nájdené nijaké významné rozdiely. Rozdiel bol minimálne (10%). Priemer taktiež preukázal, že tieto premenné nemajú výrazný vplyv. Analýza jednotlivých oblastí zmyslupnosti života podľa pohlavia (PIL) preukázala malú štatistickú významnosť v prípade otázok: 7, 8, 9, 16, 18 a 20. V prípade aktivít na dôchodku (otázka 7) mali muži vyššie skóre ako ženy. Vyššie skóre u mužov bolo aj v prípade otázky poslanie a cieľ v živote (otázka 20). Ostatné oblasti: dosahovanie životného cieľa (otázka 8), existenciálna frustrácia (otázka 9), suicidálne myšlienky (otázka 16) a svojpomocný manažment v živote (otázka 18) preukázali vyššie skóre u žien ako mužov.

.....
(BRISCH, K. H.: *Poruchy vzťahové vazby. Od teorie k terapii*, s.)

106 Pre podrobnejšie informácie pozri: STEIN, H. et al.: *Adult Attachment: What are the underlying Dimensions?* s. 77 – 91. In *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, roč. LXXV., č. 1, 2002, ISSN 2044-8341. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1348/147608302169562/pdf>

107 Komponenty zmyslu života priradené k otázkam dotazníka PIL sú nasledovné: (1) entuziazmus, nadšenie (verzus únavnosť, nezábavnosť); (2) vzrušenie v živote (verzus jednotvárnosť); (3) jasne vytyčené ciele (verzus bezcieľnosť); (4) zmyslupnosť, účelnosť života (verzus bezzmyselnosť, bezúčelnosť); (5) inovatívnosť v živote (nové udalosti) verzus inakosť života (stereotyp); (6) túžba mať viacej životov (verzus radšej sa nenarodiť); (7) aktivity na dôchodku; (8) dosahovanie životných cieľov; (9) existenciálna frustrácia/prázdnota (verzus vzrušujúci život); (10) hodnotný život (verzus bezcenný život); (11) zmysel, dôvod existencie; (12) život majúci význam/zmysel; (13) zodpovednosť za svoj život; (14) slobodná voľba v rozhodnutiach (sloboda); (15) pripravenosť na smrť; (16) suicidálne myšlienky; (17) schopnosť nájsť zmysel života; (18) svojpomocný manažment v živote (verzus ovplyvniteľnosť vonkajšími silami); (19) vykonávanie každodenných úloh; (20) poslanie a cieľ v živote. Dotazník PIL obsahuje taktiež: komponenty merajúce: *afirmáciu života* (osem otázok – 3, 4, 7, 8, 11, 12, 17, 20); *životnú spokojnosť* (šesť otázok – 1, 2, 5, 6, 9, 19) a *slobodu* (tri otázky – 13, 14, 18). Ostatné komponenty obsahujú len jednu otázku: *strach zo smrti* (otázka 15); *uvažovanie nad suicídiom* (otázka 16) a *uvažovanie nad hodnotou života* (10).

Skúmanie v rámci dotazníkov ŠŽZ a PIL taktiež zisťovalo, aké skóre participanti dosahujú v jednotlivých komponentoch zmyslu života. Skóre v jednotlivých komponentoch odráža určitý postoj participantov k danej oblasti, čo môže do určitej miery predikovať ich postoj k „budúcemu“ (prípadne aktuálnemu) profesionálnemu pôsobeniu – povolaniu. Jednotlivé oblasti boli analyzované z aspektu pohlavia a úplnosti, respektíve neúplnosti rodiny. V tomto prípade skúmanie neodhalilo nijaké významné rozdiely. Rozdiel bol minimálne (10%) participantov.

Výskumná analýza po preskúmaní *indikátorov* v rámci *cieľa jej skúmania* následne zisťovala odpovede na stanovené výskumné otázky:

Výskumná podotázka: *bude u participantov prevládať bezpečný typ vzťahovej väzby v detstve?* sa týkala bezpečnej vzťahovej väzby a jej prevládania v prípade cieľovej skupiny participantov. Uvedená podotázka bola analyzovaná z troch aspektov. Konkrétne z aspektu správania matky, správania otca a po tretie z aspektu správania oboch rodičov. Vzhľadom na vyššie uvedené výsledky výskumného šetrenia týkajúce sa zisťovania indikátoru: *typ vzťahovej väzby v detstve (osobitne pre matku, otca, ako aj pre oboch rodičov)* v rámci cieľa výskumnej analýzy, je možné vysloviť záver, že bezpečná vzťahová väzba prevláda v prípade správania rodičov ako jednotlivcov. Teda v prípade hodnotenia správania matky, ako aj v prípade hodnotenia správania otca. Avšak v prípade hodnotenia rodičov ako celku, sa prevládanie bezpečnej vzťahovej väzby nepotvrdilo. Analýza uvedenej výskumnej podotázky zároveň poskytla odpoveď na hlavnú výskumnú otázku: *Aký typ vzťahovej väzby bude u sociálnych pracovníkov prevládať?* Ako prevládajúci typ vzťahovej väzby v prípade oslovených participantov sme súhrnne diagnostikovali vzťahovú väzbu v detstve. Skúmanie v oblasti bezpečnej vzťahovej väzby s matkou a otcom osobitne i s oboma rodičmi ukázalo, že (42,66%) participantov z celkového počtu participantov výskumnej analýzy bolo bezpečne pripútaných v detstve.

V poradí ďalšia výskumná podotázka: *odhalí výskumná analýza u sociálnych pracovníkov nejaké významné vzťahy v súvislosti s vyhýbavou, odmietavou a úzkostnou vzťahovou väzbou?* sa zameriavala na zistenie, či existuje štatisticky významný vzťah medzi vyhýbavou a úzkostnou vzťahovou väzbou. Existencia uvedeného vzťahu je bližšie charakterizovaná prostredníctvom korelačného koeficientu. Korelačný koeficient $-0,7134$ poukazuje na veľmi veľkú závislosť medzi vyhýbavou a úzkostnou vzťahovou väzbou. Záporná hodnota korelačného koeficientu ukazuje, že ide o negatívnu závislosť. Ak korelačný koeficient umocníme, dostávame koeficient determinácie, ktorý vyjadruje na koľko percent zmena jednej premennej ovplyvní druhú premennú. V prípade predkladanej výskumnej analýzy je to zmena na úrovni 50,89%.

Ďalšia výskumná podotázka sa týkala kognitívnej dimenzie v prípade oslovených participantov: *bude u sociálnych pracovníkov prevládať pozitívna kognitívna dimenzia?* Analýza tejto podotázky ukázala, že kognitívna dimenzia má skóre (18,30), motivačná dimenzia¹⁰⁸ (15,29) a afektívna dimenzia (11,62). Ako môžeme vidieť najvyššie skóre bolo dosiahnuté pri kognitívnej dimenzii. Ide však o vyššiu hodnotu v porovnaní s mo-

108 Táto dimenzia trojdimenzionálneho modelu zmyslu života sa týka systému cieľov a je definovaný ako realizácia aktivít, cieľov a hodnôt, ktoré jednotlivec považuje za hodnotné a dôležité. Autori tohto modelu hovoria, že tento komponent robí z problematiky životného zmyslu viac ako iba filozofickú reflexiu. Zahŕňa taktiež investovanie energie a času do vybraných cieľov a hodnôt, ako aj stupeň záväzku (*Commitment*) a úsilia vynakladaného na dosiahnutie týchto cieľov. Dá sa považovať za behaviorálny aspekt zmyslu živo-

tivačnou dimenziou ale len o (0,16). Na základe uvedených výskumných zistení možno konštatovať, že v prípade participantov prevláda pozitívna kognitívna dimenzia, no nie v štatisticky významnej miere.

Nasledovala výskumná podotázka: *budú sociálni pracovníci pociťovať životnú spokojnosť z aspektu afektívnej dimenzie?* Ako ukázala analýza uvedenej otázky pri vzrastajúcom skóre afektívnej dimenzie v prevažnej miere narastá aj priemerné skóre životnej spokojnosti, napríklad pri skóre afektívnej dimenzií (15), je skóre životnej spokojnosti (113,19). Možno zhrnúť, že participantí pociťujú životnú spokojnosť z aspektu afektívnej dimenzie, čo bolo taktiež pozitívnym zistením v rámci predkladanej výskumnej analýzy. Výsledky týkajúce sa jednotlivých dimenzií zmyslu života boli získané z dotazníka *Škála životnej zmyslupnosti*.

Cieľom ďalšej výskumnej podotázky bolo zistiť, *či sa sociálni pracovníci cítia byť užitoční vo svojom živote*. Maximálnu spokojnosť v rámci tejto podotázky prostredníctvom dotazníka PIL uviedlo (15%) participantov. Spokojnosť so svojim životom ohodnotilo v intervale 5 – 7 v súhrnnom počte (69%) participantov. Až (43%) participantov ohodnotilo svoju životnú spokojnosť na úrovni 6. V intervale 4 – 6 ohodnotilo svoju životnú spokojnosť až (83%) participantov. Ani jeden z participantov nepokladá svoju životnú spokojnosť za nedostatočnú a (8%) participantov uviedlo, že ich životná spokojnosť je maximálna. Uvedené výsledky ukázali, že sa participantí cítia byť vo svojom živote užitoční a zároveň sa preukázala existencia štatisticky významného rozdielu v súvislosti s pociťovaním životnej spokojnosti participantov a ich bezpečnou vzťahovou väzbou.

Výsledky výskumných zistení taktiež preukázali existenciu štatisticky významných vzťahov medzi týmito premennými:

odmietavou vzťahovou väzbou a pociťovaním znechutenosti. Korelačný koeficient determinácie je 0,016, čo poukazuje na skutočnosť, že zmena jednej premennej vyvolá zmenu u druhej premennej na úrovni 1,6%, ide teda o priamu závislosť, o ktorej môžeme potvrdiť, že je malá. V prípade pocitu jednotvárnosti taktiež existuje štatisticky významný vzťah medzi odmietavou vzťahovou väzbou a pocitom jednotvárnosti. Korelačný koeficient determinácie je 0,020, čo poukazuje na to, že zmena jednej premennej, vyvolá zmenu u druhej premennej na úrovni 2,0%, aj v tomto prípade ide o priamu závislosť, o ktorej môžeme potvrdiť, že je malá. Vyššie uvedené výskumné zistenia preukázali, že participantí s odmietavou vzťahovou väzbou pociťujú znechutenosť a pocity jednotvárnosti;

medzi úzkostnou a ustrašenou (odmietavou) vzťahovou väzbou a pociťovaním slobody. V tejto súvislosti uviedlo až (77,8%) participantov s úzkostnou a ustrašenou vzťahovou väzbou pocit slobody v intervale 5 – 7;

medzi vyhýbavou vzťahovou väzbou a pokladaním svojho života za plnohodnotný. Participantí, u ktorých bola preukázaná vyhýbavá vzťahová väzba pokladajú svoj život za plnohodnotný, čo zároveň preukázalo existenciu štatisticky významného vzťahu medzi vyhýbavou vzťahovou väzbou a pokladaním svojho života za plnohodnotný. Až (62,22%) participantov označilo svoj život za plnohodnotný v intervale 5 – 7;

.....
ta. Rozvinutý motivačný komponent je charakterizovaný prítomnosťou rôznych hodnôt a cieľov, vysokým stupňom záväzku a snahy o ich naplnenie a tiež schopnosťou usilovať sa o ciele napriek prekážkam a neúspechom.

(Spracovaný text autorkami článku podľa: HALAMA, P.: *Vývin a konštrukcia škály životnej zmyslupnosti*, s. 267 – 268.)

medzi odmietavým typom vzťahovej väzby a sklonom k suicidalite. Na základe výsledkov štatistickej analýzy možno konštatovať, že až (40%) participantov uviedlo sklon k suicidalite v intervale 1 – 3 a v intervale 3 – 4 ho uviedlo (45%) participantov s odmietavým typom vzťahovej väzby.

Taktiež bola preukázaná existencia štatisticky významného rozdielu vo vyhýbavosti medzi participantmi pociťujúcimi strach zo smrti a tými, ktorí pociťujú spokojnosť so životom. Participantmi pociťujúci strach zo smrti sú vo väčšej miere vyhýbaví v porovnaní s participantmi pociťujúcimi spokojnosť so životom. Priemerné skóre participantov predstavujúce vyhýbavosť je v prípade tých, ktorí sú spokojní so svojim životom o (1,23) väčšie ako v prípade participantov, ktorí pociťujú strach zo smrti.

Diskusia k realizovanej výskumnej analýze a navrhované odporúčania s možnosťou praktickej aplikácie

Cieľom predmetnej výskumnej analýzy bolo preskúmanie vzťahu medzi vzťahovou väzbou v dospelosti a zmyslupnosťou života v prípade oslovených sociálnych pracovníkov. Súčasťou analýzy bolo taktiež zistiť a následne analyzovať prevládajúci typ vzťahovej väzby, pociťovanú zmyslupnosť (účelnosť), respektíve bezzmyselnosť (bezúčelnosť) života u všetkých participantov výskumu. Analýza skúmala aj súvislosti medzi typom vzťahovej väzby v dospelosti a rôznymi aspektmi, ktoré súvisia so zmyslom života.

Výsledky realizovanej výskumnej analýzy preukázali niektoré významné vzťahy medzi premennými. Pozitívnym zistením pri analýze sociodemografickej štruktúry bolo, že (71%) participantov pochádza z úplnej rodiny. Porovnávali sme typ vzťahovej väzby v detstve a v dospelosti. V prípade predmetnej výskumnej analýzy sa nepotvrdila teória transgeneračného procesu prenosu typu vzťahovej väzby z detstva do dospelosti. Táto teória sa potvrdila iba v prípade neistej úzkostnej vzťahovej väzby. Ďalej sme u sociálnych pracovníkov diagnostikovali vzťahovú väzbu v detstve. Korelačný koeficient preukázal, že v prípade vyhýbavej a úzkostnej vzťahovej väzby v dospelosti existuje významný štatistický vzťah. Zmyslupnosť života sme analyzovali v rámci kognitívnej dimenzie (životné presvedčenie, nasmerovanie), afektívnej dimenzie (šťastie a naplnenosť) a motivačnej dimenzie (úsilie, ciele, plány, hodnoty a ideály). Pozitívnym zistením bolo, že celkové priemerné skóre vyšlo pomerne vysoké v prípade všetkých troch dimenzií. Pri štatistickej analýze jednotlivých komponentov zmyslupnosti života sme sa ďalej zamerali na hľadanie významných vzťahov v rámci pohlavia a úplnosti rodiny. Neboli nájdené žiadne významné rozdiely. Ďalej sme taktiež zistili, že až (84%) zo sociálnych pracovníkov sa cíti byť užitočných vo svojom živote (15% maximálna spokojnosť; 69% veľmi vysoká spokojnosť). Potvrdili sme, že sociálni pracovníci s bezpečnou vzťahovou väzbou pociťujú životnú spokojnosť. Taktiež sa preukázalo, že sociálni pracovníci s odmietavou vzťahovou väzbou v dospelosti pociťujú znechutenosť a jednotvárnosť. Zaujímavým zistením bolo, že až (77,8%) sociálnych pracovníkov s úzkostnou a bojzlivou vzťahovou väzbou v dospelosti uviedlo vysoké skóre pre pocit slobody a sociálni pracovníci s vyhýbavou vzťahovou väzbou pokladajú svoj život za plnohodnotný. Štatisticky významné rozdiely boli nájdené pri analýze položiek súvisiacich so strachom zo smrti. Sociálni pracovníci, ktorí označili, že majú strach zo smrti a nie sú na ňu pripravení, sú vyhýbaví vo väčšej miere ako sociálni pracovníci, ktorí sú spokojní so životom. Ďalším zaujímavým zistením bolo, že vyhýbavá vzťahová väzba je rizikovým faktorom pre suicidálne tendencie.

Na základe výsledkov realizovanej výskumnej analýzy je možné formulovať následné odporúčania s možnosťou využitia praktickej aplikácie, smerujúce k oblasti vzťahovej väzby v dospelosti a prežívanej zmysluplnosti života v oblasti pomáhajúcich profesií, predovšetkým v rámci vednej disciplíny sociálna práca. Zámerom predkladaných odporúčaní je rozvoj pomáhajúceho pracovníka na osobnostnej i profesionálnej úrovni, ktorý môže napomôcť k dosiahnutiu vyššej kvality profesionalizácie a efektívnosti pomáhajúceho procesu zo strany dobrovoľnícky ako aj profesionálne pôsobiacich pracovníkov v oblasti pomáhajúcich profesií.

- Autori Strauss, Hašto a Schlegel sa zhodujú v tvrdení, že kľúčovou úlohou pomáhajúceho pracovníka/odborníka (terapeuta, poradcu, sprevádzajúceho¹⁰⁹) je: vytvorenie „*bezpečnej základne*“ pre klienta prostredníctvom pomáhajúceho vzťahu, ktorého základom je dôvera, rešpekt, úcta a priestor na otvorenú komunikáciu¹¹⁰; exploračia aktuálneho terapeutického, poradenského i pomáhajúceho vzťahu; porovnávanie aktuálnych a skorších skúseností; nové utváranie vzťahov. V prípade terapeutického, poradenského i pomáhajúceho vzťahu medzi pomáhajúcim pracovníkom/odborníkom a klientom nie je možné opomenúť ani tzv. *korektívnu emocionálnu skúsenosť*, ktorá taktiež tvorí a dopĺňa dynamiku tohto vzťahu.

Empirické štúdie realizované v oblasti vzťahu pomáhajúci pracovník – klient potvrdili, že pomáhajúci pracovníci s neistou vzťahovou väzbou: reagujú menej empaticky; produkujú viac prerušení; sú náchylnejší k nerefektovaným protiprenosovým reakciám.¹¹¹ Je teda vedecky preukázané, že pomáhajúci pracovníci s neistou vzťahovou väzbou nedokážu intervenčný proces realizovať efektívne a stabilne. V prípade neistých (patologických) vzťahových väzieb v dospelosti a bezzmyselnosti života je možné taktiež uvažovať o ich predispozícii k tzv. „*závislým vzťahom*“ v rámci pomáhajúceho procesu, ktorý sa vyznačuje následnými charakteristikami¹¹²: prehnaná obetavosť, ktorá je spojená s neschopnosťou uspokojovať vlastné potreby; neschopnosť prejavovať hnev a negatívne pocity (chýbajúca kongruencia, empatia a asertivita); vyhýbavé až odmietavé správanie – strach z konfliktov a nedorozumení; neschopnosť ukončovať negatívne a patologické

109 Sprevádzajúci je špecializovaným odborníkom pôsobiacim na odbornej profesionálnej úrovni v rámci novej možnosti pomoci v pomáhajúcich profesiách – predovšetkým v oblasti sociálnej práce, – ktorá sa v súčasnosti etabluje v rámci študijného programu teologickej fakulty Trnavskej univerzity s názvom *Náuka o rodine*. Tento spôsob pomoci s názvom *sprevádzanie* je určený pre klientov nachádzajúcich sa v náročných životných situáciách, ktoré ich zasahujú na osobnej, spoločenskej alebo spirituálnej úrovni. Ponúka nové alternatívy, prostredníctvom ktorých je uvedené situácie a komplikácie možné zvládnuť. Realizuje sa prostredníctvom pomáhajúceho vzťahu, ktorý je špeciálnym vyjadrením úsilia sprevádzajúceho zameraného na pomoc iným. Jej cieľom je poskytnutie takej formy pomoci a podpory, ktorá má viesť k zvládnutiu situácie opierajúc sa predovšetkým o vlastné vnútorné zdroje klientov bez závislosti od interpretácií alebo príkazov sprevádzajúceho. (ŠMIDOVÁ, M.: *Príprava dobrovoľníkov pôsobiacich v oblasti pomáhajúcich profesií pre prácu s rodinami v záťažových situáciách*, s. 84; 88.)

110 ŠMIDOVÁ, M. – JAMBOROVÁ, R. – ŽUFFA, J.: *Counseling – umenie počúvať*, s. 10.

111 HAŠTO, J.: *Odloučení, ztráta a riziko transgeneračního přenosu nezpracovaného psychického traumatu v kontextu vztahové vazby*. 2012. Sodezz: sociální determinanty zdraví u sociálně a zdravotně znevýhodněných a jiných skupin populace. Prezentace v rámci projektu *Investice do rozvoje vzdělávání*. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: http://sodezz.upol.cz/soubory/2012-10-17_jozef_hasto_a_tomas_diveky_mensi.pdf

112 RÖHR, H. P.: *Závislé vztahy. Léčba a uzdravení závislé poruchy osobnosti*, s.

väzby; latentné negatívne prežívanie (pocity pohrdania, hnevu, ponižovania); pocity menejcennosti a úzkosti; sebanenávisť, nespokojnosť a absencia zmyslu života. Pomáhajúci pracovník s neistou vzťahovou väzbou u ktorého sa prejavujú uvedené atribúty je v rámci poradensko-terapeutického procesu a procesu sprevádzania ohrozený vyšším rizikom vzniku syndrómu vyhorenia. Dôvodom je skutočnosť, že sa dlhodobý stres u pomáhajúceho pracovníka pri práci s klientmi, ktorí sa nachádzajú vo veľmi náročných záťažových životných situáciách, alebo v problémoch s vysokým stresovým faktorom¹¹³ v prípade tohto typu vzťahovej väzby vyskytuje rýchlejšie a vo výrazne vyššej miere než u pomáhajúceho pracovníka s bezpečnou vzťahovou väzbou. Ako jedno z možných riešení, ktoré v tejto súvislosti odporúčame je *zvážiť možnosť vytvárania špecializovaných tréningov alebo projektov určených na vzdelávanie pomáhajúcich pracovníkov v oblasti: eliminovania nesprávnej motivácie k pôsobeniu v oblasti pomáhajúcich profesií a závislých vzťahov v rámci terapeutického, poradenského a pomáhajúceho vzťahu; nácviku interpersonálnych, kognitívnych, vzťahových a emocionálnych zručností a aktiváciu vlastných vnútorných zdrojov; budovania realistického sebahodnotenia a sebapoznania u pomáhajúceho pracovníka; budovania efektívneho terapeutického, poradenského a pomáhajúceho vzťahu; pod dohľadom odborníkov z oblasti psychológie, sociálnej práce a sprevádzania;*

Ďalšie z možných riešení v tejto súvislosti sa týka *prevencie syndrómu vyhorenia v prípade nejstej vzťahovej väzby*. Pomáhajúci pracovník by mal v rámci prevencie syndrómu vyhorenia eliminovať preňho najviac záťažové a stresujúce pracovné aktivity, prípadne ich delegovať na iných odborníkov. Naopak by mal pridávať na salutoroch, ktoré výrazne napomáhajú zvládať stres a taktiež posilňovať aplikácie preventívnych aktivít v podobe rôznych relaxačných cvičení, tréningov¹¹⁴ a pravidelnej supervízie. Prax v súčasnosti ukazuje, že práve *supervízia je nevyhnutná pre odborných pracovníkov pôsobiacich v rámci všetkých pomáhajúcich profesií*. Pôsobí ako jeden zo zásadných faktorov v prevencii syndrómu vyhorenia a predstavuje významný prostriedok rastu a dozrievania pomáhajúceho pracovníka.¹¹⁵ Uplatniteľný v súvislosti s neistou vzťahovou väzbou a prevenciou syndrómu vyhorenia nielen v rámci oblasti sociálnej práce, ale aj iných oblastí pomáhajúcich profesií s dôrazom na oblasť misijnej práce a humanitárno-rozvojovej, ktoré sú vysoko záťažové, je *nácvik asertivity*.¹¹⁶ V rámci tohto nácviku je možné predchádzať syndrómu vyhorenia následkom poradenského i intervenčného procesu. Môže taktiež zabrániť inkongruencii vo vzťahu medzi poradcom a klientom. Asertivita sa tak stáva kľúčovým faktorom pre prežívanie psychickej pohody, čo nadväzuje aj na dlhodobé prežívanie života ako zmysluplného. Nácvik asertivity zahŕňa: vyjadrovanie vlastných pocitov a emócií; hovorenie k iným ľuďom (schopnosť zrozumiteľne a pútavo vyjadriť svoje myšlienky); nácvik požiadania o láskavosť (prekonanie ne-

113 ŠMIDOVÁ, M. – JAMBOROVÁ, R. – ŽUFFA, J.: *Counseling – umenie počúvať*, s. 48.

114 Jedným zo zmienovaných významných tréningov, je *autogénny tréning*, ktorý podrobne popisuje Hašto. Pre podrobnejšie informácie pozri: HAŠTO, J.: *Autogénny tréning. Nácvik koncentratívneho sebauvoľnenia*, 2. vyd. Trenčín: Vydavateľstvo F, 2006. 48 s. ISBN 80-88952-40-9.

115 ŠMIDOVÁ, M. – JAMBOROVÁ, R. – ŽUFFA, J.: *Counseling – umenie počúvať*, s. 48; 50.

116 Nácvik asertivity podrobne popisuje aj napríklad KRATOCHVÍL, S.: *Základy psychoterapie*, Praha: Portál, 2012. 408 s. ISBN 978-80-262-0302-5.

smelosti a vyjadrenie svojho priania); nácvik presadzovania oprávnenej požiadavky (zdvorilé presadzovanie vlastných nárokov); odmietanie (schopnosť povedať nie, brániť sa proti manipulácii);

- Typ vzťahovej väzby v dospelosti súvisí aj s odolnosťou osobnosti a psychickým zdravím v rámci vykonávaného povolania, zamestnania a záťaže v ňom.¹¹⁷ Odporúčaním v tejto súvislosti je možnosť využitia Bielefeldského dotazníka vzťahovej väzby, ktorý skúma vzťahovú väzbu medzi odborníkom a klientom v poradenskom/terapeutickom procese, ako metódu zisťovania štýlov vzťahov väzby u klientov, s ktorými sociálny pracovník pracuje. Teóriu vzťahovej väzby by bolo týmto spôsobom možné na aplikačnej úrovni implementovať do oblasti klinickej sociálnej práce, a to aj z aspektu väzby sociálny pracovník – klient. Tento dotazník podrobne popisuje Hašto.¹¹⁸ Originálny dotazník *Der Bielefelder Fragebogen zu Klientenerwartungen* – BFKE vytvoril Höger.¹¹⁹ Štýly vzťahovej väzby (bezpečná, vyhýbavá a ambivalentná) sa Hašto pokúsil diagnostikovať v úvode poradensko-terapeutického vzťahu.¹²⁰ Na základe výsledkov faktorovej analýzy boli vytvorené tri škály: *problematika akceptácie; pohotovosť k otváraniu sa; potreba náklonnosti*. Dotazník bol špecifikovaný na výskumnú vzorku, ktorú tvorilo 374 hospitalizovaných pacientov (56,3% žien a 43,7% mužov). Bol distribuovaný na začiatku terapie. Klastrová analýza viedla k piatim klastrom, ktoré je možné interpretovať ako štýly vzťahovej väzby: *bezpečná“ vzťahová väzba* a dve varianty *neistej – vyhýbavej (uzatvorená a kooperujúca)* vzťahovej väzby. Z diskriminačnej analýzy uvedených klastrov vyplynuli diskriminačné funkcie zodpovedajúce Ainsworthovej klasifikácii.

117 Tieto premenné výskumne overovali aj autori Bartley, Head a Stansfeld. Pre podrobnejšie informácie pozri: BARTLEY, M. – HEAD, J. – STANSFELD, S.: *Is attachment style a source of resilience against health inequalities at work?* s. 765 – 775. In *Social Science and Medicine*, roč. LXIV., č. 1, 2007, ISSN 0277-9536. [online]. [cit. 10. apríl 2017].

Dostupné na internete: <http://www.ucl.ac.uk/capabilityandresilience/attachemntarticle.pdf>;

„Teória vzťahovej väzby a mnohé jej skúmania priniesli nový pohľad na vzťahové fungovanie jedinca vo všeobecnosti. Môže to byť prínosne najmä v oblasti terapie a korekcie neadaptívnych vzťahových vzorcov.“ (PODMAJERSKÁ, M.: *Problematika vzťahovej väzby a možnosti psychologickej intervencie*, s. 124.)

Vzťahovú väzbu v dospelosti v rámci pomáhajúceho procesu vo vzťahu odborník – klient podrobne teoreticky analyzujú z pohľadu terapeutického práce aj Smith, Msetfi a Golding. Pre podrobnejšie informácie pozri: SMITH, A. E. M. – MSETFI, R. M. – GOLDING, L.: *Client self rated adult attachment patterns and the therapeutic alliance: A systematic review*, s. 326 – 337.

118 Pre podrobnejšie informácie pozri: HAŠTO, J.: *Vzťahová väzba (attachment) – k typológii v dospelosti. Bielefeldský dotazník klientových očakávaní (BDKO). Metóda zisťovania štýlov vzťahovej väzby u psychoterapeutických pacientov*, s. 158 – 161. In *Psychiatria, psychoterapia, psychosomatika*, roč. XVI. č. 3, 2009. ISSN 1338-7030. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://www.psychiatria-casopis.sk/files/psychiatria/3-2009/psy3-2009-cla9.pdf>

119 Pre podrobnejšie informácie pozri: HÖGER, D.: *Der Bielefelder Fragebogen zu Klientenerwartungen (BFKE). Ein Verfahren zur Erfassung von Bindungsstile bei Psychotherapiepatienten*, s. 159 – 166. In *Psychotherapeut*, roč. XLIV., č. 3, 2009, ISSN 1432-2080.

120 Pre podrobnejšie informácie pozri: HAŠTO, J.: *Vzťahová väzba (attachment) – k typológii v dospelosti. Bielefeldský dotazník klientových očakávaní (BDKO). Metóda zisťovania štýlov vzťahovej väzby u psychoterapeutických pacientov*, s. 158 – 161. In *Psychiatria, psychoterapia, psychosomatika*, roč. XVI. č. 3, 2009. ISSN 1338-7030. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://www.psychiatria-casopis.sk/files/psychiatria/3-2009/psy3-2009-cla9.pdf>

Zisťovanie typu vzťahovej väzby má význam nielen z pohľadu etiológie porúch, ale aj aplikačný význam pre poradensko-terapeutickú stratégiu a prevenciu. Teóriu vzťahovej väzby v súvislosti s terapeutickým vzťahom popisuje Kenneth.¹²¹

- Oblasť bádania zmyslupnosti života nie je podľa odborníkov ani zďaleka preverená empirickými štúdiami a z tohto dôvodu je hlbšie poznanie tejto oblasti je pre poňatie porozumenia a posilňovania humanity človeka podstatne dôležité.¹²² V súvislosti so zmyslupnosťou života v rámci navrhovaných odporúčaní vyzdvihujeme *otázku zmyslupnosti života* v oblasti pomáhajúcich profesií, predovšetkým v oblasti sociálnej práce. Miera zmyslupnosti priamo súvisí s kvalitou práce vo vzťahu pomáhajúci pracovník/odborník – klient. V prípade nedostatku zmyslu v živote pomáhajúceho pracovníka/odborníka, respektíve výskyte *existenciálnej frustrácie* hrozí poškodenie klienta, ako aj vzťahových väzieb v rámci rodiny pomáhajúceho pracovníka. V tejto súvislosti je vhodné taktiež spomenúť *supervíziu s existenciálnou dimenziou*, ktorú popisuje Sojka.¹²³ Pre prax v rámci pomáhajúcich profesií, predovšetkým v oblasti sociálnej práce by mohlo byť prínosné pravidelné absolvovanie sociálno-psychologických výcvikov, prípadne aj odborných kurzov, seminárov a školení v danej problematike. Jedným z viac etapových odborných seminárov je *Vzťahová väzba a psychická traumatizácia v ľudskom živote*, ktorý propaguje Vydavateľstvo F na svojej webovej stránke. Seminár pravidelne organizuje doc. Jozef Hašto v spolupráci so Slovenskou psychoterapeutickou spoločnosťou. Podobné semináre, kurzy a školenia ponúka aj občianske združenie Úsmev ako dar a majú názov: *Vzťahová väzba – základ a Vzťahová väzba – pokročilí. V súvislosti so vzťahovou väzbou je ďalším odporúčaním vyplývajúcim z realizovanej výskumnej analýzy, absolvovanie seminára s názvom Práca s ekomapou a genogramom*, ktorý taktiež ponúka zmienené občianske združenie. Uvedené dve metódy práce s rodinou pomáhajú odhaliť a bližšie analyzovať kvalitu vzťahových väzieb v určitom systéme. Prednášky týkajúce sa zmyslupnosti života organizuje napríklad Kultúrna asociácia Nová Akropolis, ktorá ponúka semináre s názvom *Hľadanie zmyslu života*. Tieto semináre sú doplnené aj divadelnými scénkami. Prínosnou pre pomáhajúcich pracovníkov, vrátane sociálnych pracovníkov, by rozhodne taktiež bola účasť na odborných konferenciách a workshopoch, ktorých ústrednou témou je *teória vzťahovej väzby* alebo *zmyslupnosť života* predovšetkým v oblasti pomáhajúcich profesií. Odborné konferencie často organizujú katedry psychológie, ktoré sa danou problematikou intenzívne zaoberajú. Na Slovensku je to katedra psychológie Trnavskej univerzity, filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Inštitút psychológie a podobne.

121 Teóriu vzťahovej väzby v súvislosti s terapeutickým vzťahom popisuje aj Kenneth v druhej časti svojho článku *Importance to the therapeutic relationship*. Pre podrobnejšie informácie pozri: KENNETH, M. A.: *Attachment theory in adult psychiatry. Part 2: Importance to the therapeutic relationship*, s. 10 – 16. In *Advances in Psychiatric Treatment*, roč. XIII., č. 1, 2007, ISSN 2056-4686. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://apt.rcpsych.org/content/aptrpsych/13/1/10.full.pdf>

122 KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie smyslupnosti existence*, s.

123 V publikácii: KOSOVÁ, M. et al.: *Logoterapie. Existenciální analýza jako hledání cest*, Praha: Grada Publishing, 2014. 208 s. ISBN 978-80-247-4346-2.

Hlavným zámerom uplatňovania navrhovaných odporúčaní v praxi je *rozvoj bio-psycho-sociálno-spirituálnej dimenzie osobnosti pomáhajúceho pracovníka* s dôrazom na sociálneho pracovníka, ktorý je predpokladom pre spokojnosť so životom. Osobnostný rozvoj posilňuje pozitívne prežívanie a správanie čoho výsledkom je optimálne fungovanie v profesionálnom i rodinnom živote a nachádzanie životných cieľov a zmyslu existencie. Záujem o noetické, životné a hodnotové otázky je preventívnym faktorom rizika straty zmyslu existencie, a tak i straty zmyslu výkonu profesie. Uvedené faktory v konečnom dôsledku môžu pomôcť dosiahnuť vyššiu kvalitu poskytovanej pomoci zo strany dobrovoľnícky ako aj profesionálne pôsobiacich pracovníkov v oblasti pomáhajúcich profesií.

Záver

Problematica prežívania zmyslupnosti v súvislosti s bezpečnou vzťahovou väzbou ku klientovi predstavuje významný spôsob pomoci pre prácu v oblasti pomáhajúcich profesií s cieľom prispieť k rozvoju pomáhajúceho pracovníka na osobnostnej i profesionálnej úrovni. Klienta ako cieľovej osoby sa v rámci pomáhajúceho procesu pomáhajúci pracovník dotýka práve prostredníctvom svojej osobnostnej štruktúry. Preto práca na vlastnom rozvoji na osobnostnej i profesionálnej úrovni v konečnom dôsledku môže napomôcť k dosiahnutiu vyššej kvality profesionalizácie a efektívnosti pomáhajúceho procesu zo strany dobrovoľnícky ako aj profesionálne pôsobiacich pracovníkov v oblasti pomáhajúcich profesií. Práve bezpečná vzťahová väzba a celkovo prežívaná zmyslupnosť života zohráva u pomáhajúceho pracovníka kľúčovú úlohu, nakoľko je jeho povolaním pomôcť klientovi stabilizovať vlastnú životnú a sociálnu situáciu a zároveň ho motivovať k osvojeniu si opatrení smerujúcich k čo najplnohodnotnejšiemu prežívaniu života. Predkladaný príspevok sa preto pokúsil o preskúmanie vzťahovej väzby v dospelosti a prežívania zmyslupnosti života, ktoré má zásadný význam predovšetkým v prípade pomáhajúcich pracovníkov pôsobiacich v oblasti sociálnej a misijnej práce či v humanitárno-rozvojovej oblasti. Empirické zistenia zaoberajúce sa prežívaním zmyslupnosti a vzťahovej väzby v dospelosti – predovšetkým v prípade zmienených oblastí pomáhajúcich profesií na území Slovenska zatiaľ absentujú. V rámci príspevku je toto skúmanie implementované predovšetkým do oblasti sociálnej práce prostredníctvom konkrétnej výskumnej analýzy prežívanej zmyslupnosti a vzťahovej väzby v dospelosti v prípade vybranej cieľovej skupiny sociálnych pracovníkov. Z tohto dôvodu predkladá predmetný príspevok jedinečný prínos k rozšíreniu teoreticko-metodologickej základni vednej disciplíny sociálna práca a prispieva k jej profesionalizácii. Výsledky realizovanej výskumnej analýzy môžu nájsť uplatnenie v oblasti doplnenia osobnostného a kompetenčného profilu pomáhajúceho pracovníka o typ vzťahovej väzby a pociťovanej „zmyslupnosti“. Práve vďaka doplneniu typu vzťahovej väzby a pociťovanej „zmyslupnosti“ je možné v budúcnosti vytypovať pomáhajúcich pracovníkov, ktorí sú v dôsledku narušenej vzťahovej väzby a absencie pocitu zmyslupnosti, v rámci pomáhajúceho procesu náchylnejší k tzv. „závislým vzťahom“ a syndrómu vyhorenia. A v dôsledku týchto skutočností by v rámci svojho budúceho profesionálneho pôsobenia nedokázali pomáhajúci proces vykonávať efektívne na adekvátnej odbornej úrovni s poskytnutím autentického pomáhajúceho vzťahu, ktorý zároveň zahŕňa udržanie zdravých hraníc voči klientovi.

Môžeme pozorovať, že v súčasnosti sa úloha pomáhajúceho pracovníka s dôrazom na sociálneho pracovníka nevyhnutne rozširuje o úlohu socioterapeuta, sprevádzajúceho a do istej miery aj psychoterapeuta, preto je nanajvýš dôležité aby pomáhajúci

pracovník prežíval svoj život ako zmysluplný a mal bezpečnú vzťahovú väzbu. Poznanie daných skutočností umožňuje lepší náhľad do tejto problematiky a zároveň aj ich efektívnejšie aplikačné využitie predovšetkým vo vzdelávaní vysokoškolských inštitúcií v procese prijímania záujemcov o vysokoškolské štúdium v oblasti sociálnej a misijnej práce, či v humanitárno-rozvojovej oblasti a taktiež v oblasti možností ich ďalšieho profesionálneho pôsobenia.

Možno konštatovať, že poznatky obsiahnuté v predmetnom príspevku poskytujú cenný materiál na reflexiu tejto problematiky a zároveň otvárajú priestor pre vedeckú diskusiu predovšetkým v oblasti vzdelávania a profesionálneho pôsobenia v pomáhajúcich profesiách, ktorá by mohla výrazne prispieť k realizácii ďalších výskumov podobného typu na území Slovenska.

PhDr. Michaela Dávidová v súčasnosti pôsobí ako externý doktorand na Fakulte sociálnej práce VŠZSP sv. Alžbety. Výskum svojej dizertačnej práce zameriava na analýzu problematiky patologického hráčstva v súvislosti s funkčnosťou rodinného systému a súvisiacich premenných. Vo svojej odbornej orientácii sa venuje predovšetkým výskumnej a publikačnej činnosti so zameraním na problematiku vzťahovej väzby, zmysluplnosti života a nelátkových závislostí. Prednáša predmety v oblasti rodičovstva od počatia so zameraním na psychosociálny vývin, teóriu vzťahovej väzby, psychickú depriváciu, traumy v detstve a poruchy rodiny a rodičovstva.

Kontakt na autora: e-mail: davidovamichala@gmail.com

Doc. PhDr. Mária Hardy, PhD. v súčasnosti pôsobí na Katedre misiológie VŠZSP sv. Alžbety ako odborný asistent. Je autorkou monografie *Rodina pod multidiscipinárni optikou* (Příbram 2015). Vo svojej odbornej orientácii a publikačnej činnosti sa venuje predovšetkým témam z oblasti sociálnej práce s rodinou, sociálnej patológie a teórie vzťahovej väzby. Ako sociálny pracovník pôsobila taktiež na misijných projektoch v Rusku, Keni a Etiópii.

Kontakt na autora: e-mail: hardy@vssvalzbety.sk

Mgr. Mariana Hamarová sa v súčasnosti v spolupráci s Catholic Theological Union v Chicagu venuje výskumnému projektu so zameraním na skúmanie pomáhajúceho vzťahu v rámci odborných prístupov orientovaných na človeka s možnosťou implementácie určitých prvkov konceptu zmierenia Roberta Schreitera a transformačného dialógu z misiologického aspektu. Pôsobí taktiež ako externý dobrovoľný spolupracovník Rady pre poradenstvo v sociálnej práci v Bratislave. V rámci vlastného občianskeho združenia vytvára a podporuje aktivity pre ľudí so špeciálnymi potrebami zamerané na ich možnosti žiť čo najviac plnohodnotný život.

Kontakt na autora: e-mail: hamarova.mariana@gmail.com

Použitá literatúra

1. ADAMOVOVÁ, L. – HALAMA, P.: *Vzťahová väzba a religiozita*, Bratislava: Slovak Academic Press, 2009. 101 s. ISBN 978-80-8095-057-6. 2. BARÁTOVÁ, M.: *Vzťahová väzba v pomáhajúcich profesiách – analýza kresby rodiny v kontexte teórie citového pripútania*, s. 111. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: file:///D:/Nov%C3%BD%20prie%C4%8Dinok/Downloads/Baratova.pdf 3. BARTLEY, M. – HEAD, J. – STANSFELD, S.: *Is attachment style a source of resilience against health inequalities at work?* s. 765 – 775. In *Social Science and Medicine*, roč. LXIV., č. 1, 2007, ISSN 0277-9536. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://www.ucl.ac.uk/capabilityandresilience/attachemntarticle.pdf> 4. BRISCH, K. H.: *Poruchy vzťahové väzby. Od teórie k terapii*, Praha: Portál, 2011. 312 s. ISBN 978-80-7367-870-8. 5. BRÜNE, M.: *Evolučná psychiatria. Pôvod psychopatológie*, Trenčín: Vydavateľstvo F, 2012. 424 s. ISBN 978-80-88952-69-5. 6. CRUMBAUGH, J. C. – MAHOLICK, L. T.: *An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis*, s. 200 – 207. In *Journal of Clinical Psychology*, roč. XX, č. 1, 1964, ISSN 1097-4679. 7. DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost, Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2011. 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8. 8. DUFKOVÁ, D. – KRATOCHVÍL, S.: *Psychometrické zkoumání existenciální frustrace*, s. 564 – 597. In *Československá psychologie*, roč. XI, č. 1, 1967, ISSN 0191-3379. 9. FEDOROVÁ, M. – HARDY, M.: *Vzťahová väzba z pohľadu metodológie*, s. 31 – 42. In KOZONĚ, A. a kol.: *Sociálne zdravie jedinca a spoločnosti*, Trenčín: SpoSolntE, 2014. 381 s. ISBN 978-80-89533-12-1. 10. GRIFFIN, D. – BARTHOLOMEW, K.: *Models of the Self and Other: Fundamental Dimensions Underlying Measures of Adult Attachment*, s. 430 – 445. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: http://www.researchgate.net/publication/232470320_Models_of_the_self_and_other_Fundamental_dimensions_underlying_measures_of_adult_attachment) 11. GRIFFIN, D. – BARTHOLOMEW, K.: *The Metaphysics of measurement: The case of adult attachment*, s. 17 – 352. In BARTHOLOMEW, K – PERLMAN, D. (eds.): *Advances in personal relationships: Vol. 5 Attachment processes in adulthood*, London: Jessica Kingsley, 1994. ISBN 9781853021725. 12. HALAMA, P.: *Vývin a konštrukcia škály životnej zmyslupnosti*, s. 265 – 276. In *Československá psychologie*, roč. XXXVI., č. 3, 2002, ISSN 0009-062X. 13. HALAMA, P.: *Teoretické a metodologické prístupy k problematice zmyslu života*, s. 216 – 136. In *Československá psychologie*, roč. XXXIV., č. 3, 2000, ISSN 0009-062X. 14. HALAMA, P. – SABO, M.: *Konvergujú navzájom rôzne nástroje na meranie štýlov pripútania dospelých?* In SARMÁNY-SCHULLER, I. (eds.): *Metanoia – Harmónia človeka, Zborník príspevkov z 25. psychologických dní*, Bratislava: Stimul, 2007. 481 s. ISBN 978-80-89236-39-8, s. 379-383. 15. HARRINGTON, A. et al.: *Moderní sociální teorie*, Praha: Portál, 2006. 496 s. ISBN 80-7367-093-3. 16. HAŠTO, J.: *Vzťahová väzba (attachment) – k typológii v dospelosti. Bielefeldský dotazník klientových očakávaní (BDKO). Metóda zisťovania štýlov vzťahovej väzby u psychoterapeutických pacientov*, s. 158 – 161. In *Psychiatria, psychoterapia, psychosomatika*, roč. XVI. č. 3, 2009. ISSN 1338-7030. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://www.psychiatria-casopis.sk/files/psychiatria/3-2009/psy3-2009-cla9.pdf> 17. HAŠTO, J.: *Odloučení, ztráta a riziko transgeneračního přenosu nezpracovaného psychického traumatu v kontextu vzťahové väzby*. 2012. Sodezz: sociální determinanty zdraví u sociálně a zdravotně znevýhodněných a jiných skupin populace. Prezentace v rámci projektu *Investice do rozvoje vzdělávání*. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: http://sodezz.upol.cz/soubory/2012-10-17_jozef_hasto_a_tomas_diveky_mensi.pdf 18. HAŠTO, J.: *Autogénny tréning. Nácvik koncentratívneho sebauvoľnenia*, 2. vyd. Trenčín: Vydavateľstvo F, 2006. 48 s. ISBN 80-88952-40-9. 19. HENDL, J. et al.: *Statistika v aplikáciách*, Praha: Portál, 2015. 440 s. ISBN 978-80-262-0700-9. 20. HENDL, J.: *Přehled statistických metod*, Praha: Portál, 2012. 736 s. ISBN 978-80-262-0200-4. 21. HÖGER, D.: *Der Bielefelder Fragebogen zu Klientenerwartungen (BFKE). Ein Verfahren zur Erfassung von Bindungsstile bei Psychotherapiepatienten*, s. 159 – 166. In *Psychotherapeut*, roč. XLIV., č. 3, 2009, ISSN 1432-2080. 22. CHAJDIÁK, J.: *Štatistika v exceli 2007*, Bratislava: Statis, 2009. 304 s. ISBN 978-

80-85659-49-8. **23.** CHRÁSKA, M.: *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*, Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4. **24.** KENNETH, M. A.: *Attachment theory in adult psychiatry. Part 2: Importance to the therapeutic relationship*, s. 10 – 16. In *Advances in Psychiatric Treatment*, roč. XIII., č. 1, 2007, ISSN 2056-4686. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://apt.rcpsych.org/content/aptrpsych/13/1/10.full.pdf> **25.** KRATOCHVÍL, S.: *Základy psychoterapie*, Praha: Portál, 2012. 408 s. ISBN 978-80-262-0302-5. **26.** KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie smysluplnosti existence*, s. Praha : Grada Publishing, 2011. 204 s. ISBN 978-80-247-6659-1. **27.** KOSOVÁ, M. et al.: *Logoterapie. Existenciální analýza jako hledání cest*, Praha: Grada Publishing, 2014. 208 s. ISBN 978-80-247-4346-2. **28.** LEČBYCH, M. – POSPÍŠILÍKOVÁ, K.: *Česká verze škály experiences in close relationships (ECR): Pilotní studie posouzení vztahové vazby v dospělosti*, s. 1 – 11. In *E-Psychologie*, roč. VI. č. 3, 2012. ISSN 1802-8853. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://e-psychologie.eu/pdf/lecbych-pospisilikova.pdf> **29.** NÁBĚLKOVÁ, E. – LEMEŠOVÁ, M.: *Hodnoty – zvnútornené alebo len deklarované zdroje zmyslu života?* s. 442 – 446. In SARMÁNY-SCHULLER, I. – BRATSKÁ, M. *Premenys psychológie v európskom priestore: venované 80. narodeninám prof. PhDr. Damiána Kováča, DrSc: 27. Psychologické dni: zborník príspevkov*, Bratislava: Stimul, 2009. 504 s. ISBN 978-80-89236-74-9. **30.** PODMAJERSKÁ, M.: *Problematika vzťahovej väzby a možnosti psychologickéj intervencie*, s. 118 – 125. In CABANOVÁ, K. a kol. (eds.): *Patopsychológia – vznik, vývin a...* Bratislava: Univerzita Komenského, 2012. 182 s. ISBN 978-80-223-3325-2. **31.** REICHEL, J.: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, Praha: Grada Publishing, 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6. **32.** RIMARČÍK, M.: *Štatistika pre prax*, Vydavateľstvo: Marián Rimarčík, 200 s. ISBN 978-80-969813-1-1. **33.** RÖHR, H. P.: *Závislé vzťahy. Léčba a uzdravení závislé poruchy osobnosti*, Praha: Portál, 2001. 152 s. ISBN 978-80-7367-853-1. **34.** SMITH, A. E. M. – MSETFI, R. M. – GOLDING, L.: *Client self rated adult attachment patterns and the therapeutic alliance: A systematic review*, s. 326 – 337. In *Clinical Psychology Review*, roč. XXX., č. 3, 2010, ISSN 0272-7358. **35.** STEIN, H. et al.: *Adult Attachment: What are the underlying Dimensions?* s. 77 – 91. In *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, roč. LXXV., č. 1, 2002, ISSN 2044-8341. [online]. [cit. 10. apríl 2017]. Dostupné na internete: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1348/147608302169562/pdf> **36.** ŠIŠKOVÁ, A.: *Životná spokojnosť vo vzťahu k vybraným sociodemografickým faktorom v dospelosti*, s. 477 – 481. In SARMÁNY-SCHULLER, I.: *Metanoia – Harmónia človeka: 25. Psychologické dni: zborník príspevkov: Trenčín, 6. – 8. septembra 2007*, Bratislava: Stimul, 2007. 481 s. ISBN 978-80-89236-39-8. **37.** ŠMIDOVÁ, M. – JAMBOROVÁ, R. – ŽUFFA, J.: *Counseling – umenie počúvať*, 1. vyd. Trnavská univerzita v Trnave, Teologická fakulta, Trnava: Dobrá kniha, 2016. 77 s. ISBN 978-80-8191-043-2. **38.** ŠMIDOVÁ, M.: *Príprava dobrovoľníkov pôsobiacich v oblasti pomáhajúcich profesií pre prácu s rodinami v záťažových situáciách*, s. 84; 88. In *Acta Missiologica*, roč. 10, č. 2, 2016. ISSN: 1337-7515 (Print) ISSN: 2453-7160 (On-line).

POUŽITIE OLEJA V STAROVEKOM STREDOMORÍ A V BIBLICKOM KONTEXTE

USE OF OIL IN THE ANCIENT MEDITERRANEAN AND IN A BIBLICAL CONTEXT

Ladislav Šranko – Peter Caban

Odoslané/Submitted: 3. 3. 2017

Prijaté/Accepted: 25. 4. 2017

Abstrakt

Predkladaný príspevok predstavuje nielen profánne, ale aj rituálne používanie oleja v orientálnych kultúrach v koncepcii lokalizácie starovekého Stredomorja. Následne sa venuje rituálnemu používaniu oleja v Starom i Novom zákone, ako aj symbolike pomazania ako takého a významu biblicky známeho termínu *Pomazaný*. Podkladom pre vznik príspevku boli vedecké výskumy autorov v oblasti používania oleja. Príspevok zároveň prostredníctvom symboliky oleja ponúka stručný vhlád do dejín kresťanskej liturgie, ktoré pomáhajú pochopiť súčasné obrady, ich pôvod, podstatu, význam i bohatú teológiu symbolu. Súčasťou príspevku je aj návrh autorov – na zváženie pre liturgické komisie – na iné nesviatostné formy používania oleja v liturgii pre ďalšie konkrétne situácie v živote veriacich.

Kľúčové slová: Použitie oleja. Význam oleja. Pomazanie olejom. Olej v Stredomorí. Mesiáš – *Pomazaný*.

Abstract

This paper presents the profane and ritual use of oil in Oriental cultures localized in the ancient Mediterranean. Furthermore, ritual use of oil in the Old and New Testaments is discussed, including the symbolism of anointment and the importance of the term *Anointed*, which is well-known in the biblical context. This paper is based on scientific research carried out by various authors on the use of oil. Through the symbolism of oil, we provide a brief overview of the history of Christian liturgies which help in understanding present-day rites, their origin, meaning, essence and rich theology of symbols. The authors of this paper propose – for the consideration of the Liturgy Commission – other non-sacramental forms of use of oil in liturgies for specific situations in the lives of believers.

Keywords: Use of oil. Importance of oil. Anointment. Oil in the Mediterranean. Messiah – *Anointed*.

Úvod

Olej v minulosti zaujímal v rôznych kultúrach i náboženstvách významné postavenie. Bol špecifickým znakom profánneho i rituálneho použitia. Aby bolo možné z vedeckého aspektu porozumieť súčasnej koncepcii a použitiu oleja ako symbolu v kresťanstve a obzvlášť v kresťanskej liturgii, je potrebné preskúmať jeho históriu. Pri podrobnejšom bádani zistíme, že jeho pôvod je už v starých kultúrach Blízkeho východu. Odtiaľ olej a jeho posvätná tradícia následne postupne prenikli do židovskej a kresťanskej kultúry. Zámerom

predkladaného príspevku je preto v stručnosti priblížiť profánne a rituálne používanie oleja v starovekom Stredomorí, v textoch Starého i Nového zákona, ako aj symboliku pomazania ako takého a význam biblicky známeho termínu Pomazaný.

Používanie oleja v Stredomorí

Používanie oleja vylisovaného z bobúľ olivovníka, v súčasnosti nazývaného *olea (europaea)*¹²⁴ (Iz 41,19) sa datuje do obdobia staroveku, približne štvrtého tisícročia pred Kristom. Zásadný význam mal napríklad v starovekom Stredomorí, kde bol v rámci profánneho používania kľúčový pre tieto oblasti: potraviny, liečivá, zdroj svetla, starostlivosť o telo. V oblasti potravín bol predovšetkým v Stredomorí pokladaný za nevyhnutnú živinu na zachovanie života a zdroj sily mal každodenné využitie – samostatne sa najčastejšie využíval napríklad ako masť alebo súčasť ďalších potravín, či prípravy jedál. V oblasti liečiv bol nevyhnutnou súčasťou starostlivosti o chorých, natieral sa na rany a v horúčke, kde pôsobil ako účinná prevencia pred infekciou a analgetikum. Ako zdroj svetla bol využívaný ako materiál k svietidlu.¹²⁵ V oblasti starostlivosti o telo bol využívaný pred kúpeľom alebo po ňom. Záznamy o využívaní oleja v kúpeli nachádzame taktiež aj v grécko-rímskej antickej kultúre, kde sa pred kúpeľom alebo po ňom ako kozmetické prostriedky často používali voňavé oleje spoločne s pridanými aromatickými látkami.¹²⁶ Kozmetické a zároveň aj liečivé účinky malo aj potretie tela olejom, ktoré pomáhalo proti vysychaniu pokožky poznačenej počasím prevládajúcim v oblasti Stredomoria. Ďalším významným využitím oleja na celom starovekom Východe bola príprava parfumov pre potreby spoločenského a náboženského života (Zjv 18,13). Za týmto účelom bola importovaná aromatická živica rôznych rastlín z Arábie, Indie a východnej Afriky buď v prirodzenom stave alebo už zmiešaná s olejom.

V oblasti Stredomoria bol vrátane už zmieneného olivového oleja veľmi rozšírený aj nardový olej z východoindického nardu.¹²⁷ Starovekí Rimania a Gréci si nardom spríjemňovali nielen slávnosti, ale pridávali ho aj do jedál. Ženy si nardovým olejom natierali obočie. Bol vzácny pre jeho zriedkavosť, často ho falzifikovali.¹²⁸ Chemická charakteristika tohto rastlinného oleja je zelenkastá farba, ťažká, sladká, drevnatá a korenistá vôňa, pre ktorú bol súčasťou drahých, vzácných parfumov. Na prípravu veľmi drahej nardovej masti a balzamu slúžila vzácna tekutina tejto rastliny.¹²⁹

124 Ide o strom *olea (europaea)*, gr. *ἐλαία (elaia)* z čeľade olivovníkovité (*oleaceae*). Pochádza z Ázie a Afriky. Obvykle rastie v stredozemných oblastiach Európy, odkiaľ má aj svoj názov. Popri figovníku a viniči je tretím najrozšírenejším ovocným stromom Palestíny. Je vždy zelený, jeho plody – olivy obsahujú veľké množstvo oleja, ktoré sa využíva v potravinárstve, lekárstve a v kozmetike. Ako vždyzelený strom je symbolom pravdy, prípadne múdrosti, ktorá usmerňuje na cestu pravdy. Keďže z jeho koreňa rastú vždy nové výhonky, je symbolom aj plodnosti (Ž 128,3). Všetky tri ovocné stromy sú často symbolom Izraela. Drevo bolo získavané z divokého Olivovníka (Neh 8,15; 1Kr 6,23.31 – 33).

(DUFOR, X.-L.: *Az Újszövetség értelmészó kézisztótára*, s. 457; 21; BÄUMER, R. et al.: *Lexikon für Theologie und Kirche* 7, s. 1138 – 1139.)

125 BERGER, R.: *Lelkipásztori Liturgikus Lexikon*, s. 54; 321; 360; KUNZLER, M.: *Az Egyház liturgiája*, s. 189.

126 ADOLF, A.: *Liturgika. Křestanská bohoslužba a její vývoj*, s. 252.

127 Približne meter vysoká rastlina *nardostachys jatamansi*, ľudovo nazývaná aj himalájska indiánska valeriána. Pôvod názvu je indo-európsky z perzského *nardin* alebo z *nalada* v sanskrite.

128 DUFOR, X.-L.: *Az Újszövetség értelmészó kézisztótára*, s. 443.

129 BALÁZS, K.: *Újszövetségi szótár*, s. 400, č. 3387.

Okrem nardového oleja bol často využívaný aj balzam z myrhy, ktorá bola ešte vzácnnejším importom. Myrha je silne aromatická živica zo stromu *commiphora myrha*, ktorý rastie na Blízkom východe. Známa bola najmä ako voňavý olej, používaný v kozmetike, pri kultovom pomazaní, ale aj ako dôležitá vonná prísada na pomazanie zosnulých. Verilo sa, že myrha spomaľuje starnutie, lieči poranenia kože, pomáha pri črevných problémoch, dezinfikuje ústnu dutinu, ničí baktérie a má upokojujúci účinok. Myrha, ktorá môže byť pevná alebo i tekutá, je na rozdiel od kadidla horká a tmavá, zatiaľ čo kadidlová živica je zväčša sladká a bledá. Kadidlo, ktoré sa viac používalo pri kulte, bolo symbolom Ježišovho božstva, kým myrha pre svoju horkosť symbolizovala skôr Pánovo utrpenie. Myrha však bola jedinečnou zložkou vonných látok a posvätných olejov aj pri židovských pohreboch. Vôňa myrhy pri jej spaľovaní má príjemne drevnatú a korenistú vôňu. Niektorí autori v tejto súvislosti uvádzajú, že napríklad pri Herodesovom pohrebe len voňavé látky nieslo päťsto sluhov. Uvedené fakty vysvetľujú, prečo Nikodém s Jozefom uložili Ježiša po smrti na kríži v Jeruzaleme do hrobu s veľkým množstvom mimoriadne vzácnnej zmesi myrhy a aloe. Ako chemická látka je myrha tmavá a horká, z čoho zároveň pochádza koreň jej hebrejského názvu מֶרְמָר (*mór*) znamená מַרְמַר (*marar*), v preklade horký. V Arabských krajinách je mirha dodnes nazývaná *murr*, z asýrskeho výrazu *murru*. V rámci týchto krajín bola používaná ako voňavý olej v kozmetike a pri kultovom pomazaní. Na celom Blízkom východe bol z nej pripravovaný balzam, ktorý bol používaný na balzamovanie alebo pomazanie mŕtvych. V Rímskej ríši sa myrha nerozšírila až do takej miery ako v oblasti Stredomoria a Blízkeho východu. V rímskom impériu malo naopak väčšiu popularitu kadidlo. Jej cena bola ale napriek tomu neporovnateľne vyššia. Príčinou bol jej veľmi zriedkavý výskyt, ktorý spôsobil jej vysokú cenu v porovnaní s inými vonnými látkami.

Používanie oleja bolo v období staroveku v Stredomorí pokladané za veľmi vzácne čo taktiež dokladajú napríklad aj tieto významné archeologické nálezy, ktoré sa podarilo zachovať. V Qumráne pri Mŕtvom mori boli nájdené malé džbány s balzamovým olejom zabalené do palmových vláknien. Zvitok chrámu objavený taktiež v jedenástej jame v Qumráne obsahuje kalendár sviatkov v ktorom sa dokonca nachádza zmienka o sviatku oleja, ktorý sa slávil 22. dňa v šiestom mesiaci.¹³⁰ Ďalšie archeologické nálezy týkajúce sa oleja boli taktiež objavené v súvislosti s jeho spracovaním. Pri výkopoch v Samárii boli nájdené črepiny s nápisom שֶׁמֶן רִהָן (*šemen rāhūš*),¹³¹ v doslovnom význame *olej umytý*, čo však znamená *rozdrvený a umytý*.¹³²

Popri profánnom úžitkovom používaní oleja je taktiež známy aj náboženský a magický význam pomazania olejom, ktorý sa odzrkadlil v jeho v rituálnom používaní. Olej nadobudol rituálny aspekt používania pretože bol starovekými pohanskými kultúrami vnímaný ako výrazný symbol hojného požehnanie a plodnosti, keďže „uchováva a odovzdáva“ slnečnú energiu.¹³³ Rituálne používanie mohlo mať viacero foriem, ktorých diferentné používanie zároveň vyjadrovalo rozličné chápanie použitia oleja. Formy použitia oleja mohli byť:

130 WISE, M.O.: *A critical study of the Temple Scroll from Qumran cave 11*, s. 11, 13, 24, 48, 60, 92, 96, 97, 217-218.

131 *Samaria ostraca* 16a.3; 16b.3; 17a.2; 18,2; 21,2 atď. *Samaria ostraca* sú nápisy na črepinách, počtom 102, ktoré boli objavené v r. 1910 v Sebastii, v antickej Samárii, v blízkosti mesta Nablus. Z nich je 36 čitateľných. Sú napísané v tzv. paleo-hebrejštinou. Pochádzajú z pokladnice severného kráľovstva Izrael, ktorého hlavným mestom bola práve Samária. Datujú sa do obdobia 8. a 9. stor. pred Kr. Momentálne sa nachádzajú v archeologickom múzeu v Istanbule.

132 DOBBS-ALLSOPP, F. W.: *On Biblical Poetry*, s. 331.

133 BERGER, R.: *Lelkipásztori Liturgikus Lexikon*, s. 360.

pomazanie celého tela alebo časti, napríklad rany; pomazanie alebo označenie hlavy, vyliatie oleja na hlavu a podobne. Náboženský význam rituálneho pomazania olejom v starých pohanských kultúrach Blízkeho východu a Stredomoria predstavoval v období staroveku jednu z mnohých možností ako bojovať s utrpením, chorobami a smrťou na fyzickej i duchovnej úrovni. V rámci náboženstiev týchto starovekých kultúr, rovnako ako to môžeme pozorovať napríklad v prípade východných náboženstiev, aj v súčasnosti však neboli rozlišované choroby duše a tela. Človek bol naopak so svojou spirituálnou a fyzickou dimenziou vnímaný celostne ako jedna bytosť, v ktorej tieto dve dimenzie nie sú ničím oddeleným, ale existujú ako jedna skutočnosť. Nebolo teda možné jednoznačne určiť, či malo pomazanie olejom uzdravujúce účinky výhradne pre telo alebo len pre dušu. Preto rituálne pomazanie olejom v tejto súvislosti nadobudlo charakter lieku pre telo a zároveň aj pre dušu, čo bolo umocňované aj náboženským obradom pri vykonávaní pomazania.

Pomazanie olejom bolo taktiež súčasťou rituálov, ktoré mali pre pohanské staroveké kultúry výhradne magický význam. V týchto prípadoch bolo akékoľvek utrpenie, choroba alebo smrť spájané so zlom. Kľúčovú úlohu pri boji proti tomuto zlu zohrávali práve rôzne rituály s mytickým obsahom a pomazanie olejom. Tomuto pomazaniu sa v rámci liečebného procesu pripisovala magická moc.

Ďalší magický význam oleja ako aj jeho dôležitú úlohu môžeme po preskúmaní dostupných historických dokumentov nájsť aj pri pomazaní atlétov a zápasníkov v gladiátorských, športových, alebo iných zápasoch. Telo pomazané olejom v tejto súvislosti predstavovalo symbol sily plnej života a ochrany božstva pred nepriateľom a prehrou. Tento obrad mal okrem praktického významu vyšmyknúť sa z ruky súpera, aj rituálny a symbolický (magický) význam. Olej, ktorý vniká všade, aj do kameňa,¹³⁴ mal totiž sprostredkovať silu do vnútra človeka a ochranu božstva počas zápasu. Bol používaný nielen pred zápasom, pri masáži ale aj pri fyzickom sústreďení. Z náboženského a magického aspektu sa pomazanie alebo označenie olejom používalo taktiež ako pečať z dôvodu vyhradenia osoby či miesta vyššej moci, buď viditeľnej alebo transcendentálnej. Z tohto dôvodu boli v starovekých kultúrach často pomazané aj kultové osoby, či miesta. Úkonom pomazania sa, osoba alebo miesto dostali do kontaktu s božstvom a stali sa dokonca jeho vlastníctvom. Dôvodom bolo, že pomazanie oddeľovalo osoby, či miesta od profánneho sveta, a tak sa stali prostriedkom života a sily pochádzajúcej od božstva. Jedným z najznámejších príkladov takéhoto zjednotenia s božstvom boli cisári, králi a kňazi, ktorí sa po pomazaní stali akoby vlastníctvom bohov a táto jednota s nimi im mala dať božskú moc.¹³⁵ Tento druh označenia bol zároveň interpretovaný aj ako „posvätenie“ niečoho alebo niekoho. V starovekých kultúrach sa v takomto ponímaní vyskytoval napríklad u podriadených, akými boli vojaci alebo otroci. Vojakov za účelom posvätenia označovali pečaťou ich veliteľa a otrokov pečaťou ich Pána (KKC 1295). Vyliatie oleja na hlavu znamenalo taktiež zaradenie a povýšenie do určitého stavu. Ako príklady môžeme uviesť: iniciáciu rímskych vojakov, vyliatie oleja s parfumom¹³⁶ na hlavu host'a, ktoré bolo

134 DUFOUR, X.-L.: *Az Újszövetség értelmészó kéziszótára*, s. 321; 417.

135 BERGER, R.: *Lelkipásztori Liturgikus Lexikon*, s. 321.

136 Parfумы boli neodpuštelnou súčasťou života v Izraeli ako aj v na celom starovekom Východe nie ako luxusné doplnky ale ako súčasť každodennej potreby. Pripravovali ich z aromatických rastlín a živíc, ktoré zmiešali s olejom. Starý zákon spomína tridsať aromatických látok. (DUFOUR, X.-L.: *Az Újszövetség értelmészó kéziszótára*, s. 293; BERGER, R.: *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, s. 188.)

jedným znakom pohostenia, pomazanie voňavým olejom pri pozdrave, ktoré bolo určené pre všetkých účastníkov významnej hostiny. Dôležitú súčasťou významných stretnutí bola popri pomazaní vôňa zmiešaná s olejom, obzvlášť v mediteránne, kde telo menej odoláva potu. S výnimkou kozmetického a hygienického významu predstavovalo pomazanie voňavým olejom zásadný symbol prijatia.¹³⁷

Na základe preskúmaných faktov možno zhrnúť, že profánne a rituálne pomazanie olejom v starovekých kultúrach v oblasti Stredomoria súhrnne predstavovalo významný symbol života, zdravia, krásy, sily, svetla, ochrany božstva, moci a postavenia v spoločnosti.

Používanie oleja vo Svätom písme

Profánne ako aj rituálne ponímanie a používanie oleja v oblasti Stredomoria a na Východe bolo základom používania oleja ako mocného nástroja Božieho požehnania aj v dejinách spásy. Používanie oleja v liturgickej súčasnosti má hlboké korene nielen v antickom používaní oleja v kultúrach Blízkeho východu, ale najmä v hebrejskej kultúre, z ktorej vzišlo kresťanstvo. Pomazanie olejom má v kresťanskom náboženstve mnoho významov, ktoré sú interpretované v biblickej symbolike: olej predstavuje hojnosť a radosť; očisťuje (pomazanie pred kúpeľom a po ňom) a robí pružným (natieranie atlétov a zápasníkov); znak uzdravenia (hojenie pomliaždenín a rán); krásy, zdravia a sily (KKC 1293). Adaptácia pomazania olejom je explicitne prítomná v textoch Starého a Nového zákona. Za účelom zistenia diferencií v používaní oleja, či jeho interpretácií, je potrebné používanie oleja v Starom i Novom zákone podrobnejšie prebádať a následne nájsť niekoľko kľúčových analógií v súvislosti s používaním oleja.

Používanie oleja v Starom Zákone

Do kresťanského náboženstva preniklo rituálne používanie oleja z profánneho používania, ktoré je taktiež uvádzané v textoch Starého Zákona preto je potrebné venovať mu podrobnejšiu pozornosť. Rovnako ako v prípade starovekých kultúr v Stredomorí mal aj v biblickom kontexte v textoch Starého zákona v oblasti profánneho používania zásadný význam olivový olej. Hebrejsky bol označovaný názvom שֶׁמֶן (šemen)¹³⁸ alebo יֵשֶׁר (yis̄hār)¹³⁹, bol prešovaný mlynskými kameňmi, ale čistý olivový olej bol lisovaný z rozmliaždených alebo roztlčených olivových bobúľ (Jób 24,1; Ex 27,20). Čistý olej alebo inak nazývaný panenský olej, známy taktiež pod hebrejským označením שֶׁמֶן טוֹב (šemen tób) znamená *vzácnny olej*, (2 Kr 20,13 = Iz 39,2; Ž 133,2; Kaz 7,1; Pies 1,3; Pies 4,10) taktiež nazývaný aj רֵישׁוֹן מִן הַבֹּבֹּלִים (rēššōn šēmānim), čiže *najlepší z olejov* (Am 6,6). Ďalším názvom je שֶׁמֶן תְּרֵבֶּה (šemen kātīt), doslova *rozdrvený*, práve z dôvodu spôsobu jeho spracovania, pretože mal byť lisovaný z rozdrvených bobúľ (Ex 27,20; Ex 29,40; Lv 24,2; Num 25,5; 1 Kr 5,25). Olej spracovaný posledným zmieneným spôsobom sa následne vo všeobecnosti pokladal za veľmi drahý produkt (Dt 8,8), dokonca za kráľovský poklad (1 Kr 5,25 =

137 DUFOUR, X.-L.: *Az Újszövetség értelmező kézisztótára*, s. 293.

138 שֶׁמֶן (šemen) pochádza od slova שָׁמַן (šamen): *tučniť*, pretože olej je masná tekutina, rastlinný tuk. Vyskytuje sa mnohokrát, napr. v: (Gn 28,18; Gn 35,14; 2 Kr 20,30; Pies 1,3; Pies 4,10; Lv 8,2; 2 Kr 4,6; Oz 2,7; Am 6,6; Iz 5,1; Iz 10,27 – 28; Iz 28,1,4; Iz 25,6; Ž 19,24).

139 יֵשֶׁר (yis̄hār) pochádza od רֵישׁוֹן (rēššōn), čo znamená *poludnie*. Ide o olej, ktorý v prenesenom význame „žiarí“. Predovšetkým znamená *čerstvý olej* (Oz 2,10; Oz 2,24; Dt 7,13; Dt 11,14; Dt 12,17; Dt 14,23; Dt 18,4; Jer 31,12; Joel 2,19; Num 18,12; Dt 28,51; Ag 1,11; 2 Krn 31,5; 2 Krn 32,28; Neh 5,11; Neh 10,38; Neh 10,40; Neh 13,5; Neh 13 – 12; 2 Kr 18,32; Joel 1,10; Zach 4,14).

2 Krn 2,9; 2 Krn 2,14). Nádobou spracovaného oleja bol zvyčajne roh (1 Sam 6,11). Profánne používanie oleja má totožnú alebo podobnú úžitkovú formu ako staroveké kultúry v Stredomorí. Vyvoleným národom bol vnímaný ako symbol mnohorakého požehnaní, hojnosti, luxusu a prosperity (Dt 11,14; Dt 7,13; 2 Kr 4,2 – 7; 1 Kr 17,12; Mich 6,15, Jób 29,6, Joz 24,13; Oz 2,10; Jób 29,6; Dt 32,13; Dt 33,24; Ez 16,13.18 – 19; Ez 32,14; Prís 21,17; Jer 31,12) a ratolesti olivy symbolizovali pokoj (Gn 8,11) a plodnosť (Ž 128,3). Nedostatok oleja však pre vyvolený národ symbolizoval stratu Božieho požehnaní a smútku, beznádeje (Mich 6,15; Dt 28,40; 2 Sam 14,2). V Starom Zákone bol používaný rôznymi spôsobmi. Bol používaný ako základný pokrm (Sir 39,31; 1 Kr 17,12.14.16; 2 Kr 4,2; Ex 29,2; Nm 11,8); ako liek na zmiernenie bolesti a posilnenie chorého (Iz 1,6); ako prostriedok starostlivosti o telo: kozmetika pre žiariacu tvár, hlavu (Ž 104,15; Ž 23,5; 141,5) a krásu tela (Est 2,12; Rut 3,3; 2 Krn 28,15); ako prostriedok čo obveseľuje srdce človeka (Ž 45,8; Iz 61,1.3; Am 6,6; Ž 23,5; Ž 104,15; Kaz 9,8; Ž 55,22; Jud 10,3; Dan 10,3). Používal sa aj po kúpeli (Ez 16,9; Rút 3,3; 2 Sam 12,20); ako vôňa zmiešaný s aromatickými látkami (Pies 1,3; Pies 4,10 – 11; Kaz 7,1; Kaz 10,1; Prís 27,9; 1 Krn 9,28 – 29); olej taktiež vyjadroval znak úcty voči hosťovi (Ž 23,5; Ž 133,2; Ž 141,5), znamenie priateľstva a spoločenstva; neraz predstavoval symbol sily, pretože preniká aj do kameňa a kostí (Ž 92,11; Ž 109,18; Dt 32, 13; 1 Sam 16,13). Olej vyvolený národ často používal aj ako platidlo za iný tovar, pri exportovaní ktorého mohol importovať iné časné dobrá (Ezd 3,7; Ez 27,17; Oz 12,2; 1 Kr 5,25; 2 Kr 4,4.6 – 7) alebo ním platil daň (Oz 12,2); používal ho taktiež v chráme (1 Krn 9,29 – 30; Ez 45,14) ako prameň svetla do lúčov (Ex 27,20; Lv 24,2 – 4; Ex 25,6) ako obetný dar (Ex 29,2.23.40; Lv 2,1 – 3; Mich 6,7); v chráme dochádzalo aj k jeho zneužívaniu, keď vyvolený národ tento dar, za aký bol olej pokladaný, obetoval modlám (Iz 57,9; Ez 16,18 – 19; Ez 23,41). K oleju sa taktiež v Starom Zákone prirovnáva dokonca aj ľúba reč (Ž 55,22; Prís 5,3; Prís 109,18). S výnimkou uvedených profánnych použití¹⁴⁰ mal olej dôležitý význam aj v rituálnom živote vyvoleného národa, a to ako prostriedok pomazania. Slúžil predovšetkým k pomazaniu posvätných miest, predmetov kultu, oltárov v chráme (Gn 28,18; Ex 30, 22 – 33; Ex 40,9 – 11, Num 7,10; 2 Sam 1,21); a tiež k pomazaniu osôb ako znamenie vyvolenia Bohom: kňazov, kráľov a prorokov počas inaugurácie (Ex 29,7; Ex 29,21; Ex 30,30; Ex 40,13 – 15; 1 Sam 9,16; 1 Sam 10,1; 1 Sam 16,1; 1 Sam 12,3.5; 1 Kr 1,39; 1 Kr 19,16; 2 Kr 9,1 – 6). Pomazanie olejom predstavovalo pre všetky pomazané osoby, miesta a predmety Božiu pečať, ktorá vyjadrovala Božie vlastníctvo. Pomazanie olejom vyvolenému národu sprostredkovávalo Božiu svätosť, silu a znamenalo pomazanie Božím Duchom a odovzdanie jeho darov (1 Sam 16,13; Iz 61,1). Božiu moc a ochranu prinášali aj pomazané predmety (2 Sam 1,21) a vyvolené osoby dostali po pomazaní špecifickú účasť na Božom živote, ako aj pomoc k úlohám určeným ich povolaniu, ktoré bez Božej pomoci nie je možné realizovať.

Pri podrobnejšom skúmaní textov Starého zákona môžeme vidieť, že prvé rituálne pomazanie sa nachádza už v knihe Genezis (28,18). Jakub potom čo získal požehnanie od svojho otca Izáka, sa vydal na cestu do sýrskej Mezopotámie, aby si našiel manželku podľa prania otca Izáka. Keď pod holým nebom nocoval, vo sne sa mu zjavil Boh Abraháma a Izáka, a sľúbil mu zem, na ktorej odpočíval i veľké potomstvo. Jakub videl rebrík, na ktorom vystupovali a zostupovali Boží anjeli. Keď sa prebudil, povedal:

140 DUFOUR, X.-L.: *Az Újszövetség értelmező kéziszótára*, s. 457; BÄUMER, R. et al.: *Lexikon für Theologie und Kirche 7*, s. 1138 – 1139; HAAG, H.: *Bibel-Lexikon*, s. 1257 – 1258.

»Ozaj, Pán je na tomto mieste a ja som o tom nevedel!« I nadišiel ho strach a povedal: »Aké hrozné je toto miesto! Tu je naozaj dom Boží a tu je brána do neba!« Keď Jakub ráno vstal, kameň, ktorý mal položený pod hlavou, postavil za pomník a jeho vrch polial olejom. A nazval toto miesto menom Betel (Gn 28, 16 – 19).

V tejto správe nachádzame určitý, iste primitívny obrad vyliatia oleja na kameň ako znak Božej prítomnosti, o čom svedčí meno *Betel*, dom Boží. Keď sa Jakub vrátil z Mezopotámie, v Beteli postavil na Boží príkaz oltár, vylial naň mokrú obeť a pokropil ho olejom (Gn 35,1.14 – 15).

Neskôr sa pomazanie ako aj príprava samotného oleja špecifikuje. Boh nariadil Mojžišovi, aby pripravil svätý olej na pomazanie:

Vezmeš voňavé látky najlepšieho druhu: päťsto šeklov najjemnejšej myrhy a polovicu tohto teda dvestopäťdesiat šeklov voňavej škorice a dvestopäťdesiat šeklov voňavého puškvorca, päťsto šeklov kasie podľa váhy svätyne a jeden hin olivového oleja. Z toho pripravíš svätý olej na pomazanie, prenikavo voňajúcu masť, ako robieva olejkár (Ex 30,23 – 25).

Podľa tejto správy bol „svätý olej“ zmesou olivového oleja a balzamu, ktorý sa pripravoval z voňavých látok najlepšieho druhu: myrhy, škorice, puškvorca a kasie. Ako sa dozvedáme, bol prenikavo voňajúcou masťou. Ide o rituálne pripravovanie oleja podľa presných pravidiel. Tento olej mal Mojžiš použiť na posvätenie stanu zjavenia a všetkých predmetov, ktoré sa v ňom budú používať: archu zákona, stôl s náradím, svietnik s náčiním, kadidlový oltár aj oltár na zápalné obety so všetkým príslušenstvom, umývadlo s podstavcom (Ex 30,26 – 29; Nm 7,1.10). Pomazanie liturgických predmetov a osôb znamenalo ich posvätenie. Pomazanie nielen ako slovo ale zároveň aj ako gesto sa stáva synonymom posvätenia. Pomazaním olejom, teda posvätením sa pomazaná, posvätená osoba alebo oltár, predmet osobitným spôsobom oddeľuje od profánneho sveta (Ex 30,26 – 33; 1 Sam 10,1.6; 1 Kr 19,16).¹⁴¹

Mojžiš mal svätým olejom v Starom zákone pomazať Árona za veľkňaza a jeho synov za kňazov:

Potom vezmeš olej na svätenie a vyleješ mu ho na hlavu a pomážeš ho (Ex 29,7). Potom vezmeš niečo z krvi, čo bude na oltári, a z oleja na svätenie a pokropíš Árona a jeho rúcho aj jeho synov a rúcho jeho synov a bude posvätený on aj jeho rúcho i jeho synovia a ich rúcha s ním (Ex 29,21). Pomážeš aj Árona a jeho synov a posvätiš ich, aby mi slúžili ako kňazi¹⁴² (Ex 30,30).

141 DUFOUR, X.-L.: *Az Újszövetség értelmező kéziszótára*, s. 417.

142 Pomazanie veľkňaza a kňazov: (Ex 28,41; Ex 29, 4 – 7; Ex 29,21; Ex 40, 13.15; Lev 6,22; Num 32,25).

Kňazi sa posvätením, pomazaním svätým olejom stali kompetentnými konať rituálny kult.¹⁴³ V tejto súvislosti je dôležité podrobnejšie preskúmať verše, v ktorých Boh jasne prikazuje kultové používanie tejto zmesi oleja a takýmto spôsobom ho oddeľuje od iných olejov, ktoré sa môžu profánne používať. Tento olej má byť svätý v príprave i v jeho používaní ako oleja pomazania:

Pre vás to bude svätý olej pomazania z pokolenia na pokolenie; nesmie sa vyliat' na telo človeka a takýmto miešaním sa nesmie pripravovať nijaký iný olej, lebo je svätý a bude vám za svätý! Kto by si podobným spôsobom pripravil takúto miešatinu, alebo niečo by z nej dal nepovolanému, musí byť vyhubený zo svojho ľudu! (Ex 30,31 – 33).

V dejinách Izraela zohrávalo taktiež veľkú úlohu v období kráľov ich pomazanie (1 Sam 9,16; 1 Sam 10, 1; 1 Sam 15,1; 1 Sam 16,13; 1 Kr 1,39; 2 Kr 9,3.6; 2 Sam 19,11; 2 Kr 11,12; 2 Kr 22,30). Olejom boli pomazaný napríklad Saul a Dávid. Prorok Samuel vyliat olej na hlavu Saula a pomazal ho za knieža: „Hľa, Pán ťa pomazal za knieža nad svojím dedičstvom!“ (1 Sam 10,1; 1 Sam 9,16). Pomazanie Saula výslovne za kráľa je uvádzané v 15. kapitole Prvej knihy Samuelovej, kde Samuel hovorí Saulovi: „Mňa poslal Pán, aby som ťa pomazal za kráľa nad jeho ľuďom, nad Izraelom“ (1 Sam 15,1). Pomazanie olejom je aj pri pomazaní kráľov taktiež spájané s odovzdaním Božieho Ducha (1 Sam 10,1.6). Samuel prichádza do Betlema, aby tam pomazal nového kráľa s pomedzi synov Izaiho. Keď mu predstavili Dávida, najmenšieho syna, „Samuel vzal roh s olejom a pomazal ho uprostred jeho bratov. A od toho dňa pôsobil na Dávida Pánov Duch“ (1 Sam 16,13; porov. 1 Sam 16,1).

Po Dávidovi kraľoval kráľ Šalamún, ktorý dal postaviť jeruzalemský chrám: „Kňaz Sadok vzal zo stanu roh s olejom a Šalamúna pomazal.“ (1 Kr 1,39). Prorok Elizeus poslal svojho sluhu, aby pomazal Jehua za kráľa (2 Kr 9,3.6). Podobne boli pomazaní za kráľov Absolón, Ochoziášov syn Joas, Joachaz namiesto jeho otca Joziáša, Hazael ako kráľ Aramu (2 Sam 19,11; 2 Kr 11,12; 2 Kr 22,30; 1 Kr 19,15). V Starom zákone niektorí králi vykonávali aj kňazskú moc, ktorú dostali samotným pomazaním, napríklad kráľ Dávid a Šalamún (2 Sam 6,13; 1 Kr 8,14). Pomazanie prorokov (1 Kr 19,16; Iz 61, 1) bolo taktiež znamením Božieho vyvolenia na konkrétnu službu. Prorok Eliáš dostal príkaz pomazať Elizea za proroka: „Namsiho syna Jehua pomaž za kráľa nad Izraelom a Safatovho syna Elizea z Abelmehuly pomaž za proroka namiesto seba!“ (1 Kr 19,16). Proroctvo Izaiáša, ktoré Boží Syn vzťahoval na seba, hovorí o pomazaní, ktoré je garanciou Pánovho Ducha v úlohe proroka: „Duch Pána, Jahveho, je na mne, pretože ma Pán pomazal“ (Iz 61,1).¹⁴⁴ Uvedené proroctvo znamená, že úkonom pomazania dostáva pomazaná osoba silu Ducha, pomazanie ju robí *Božím pomazaným, teda mesiašom*: מָשִׁיחַ (*māšiah*) (Lv 4,3; Lv 6,15; Ž 84,10; Nár 4,20; 1 Sam 2,35; 1 Sam 24,7; 1 Sam 24,11; 1 Sam 26,9.11.16.23;

143 V Starom zákone je kňaz vybranou osobou na konanie bohoslužby. Izraelské kňazstvo začína Áronom (Ex 28,40). Prvotnou úlohou kňazov bolo spočiatku vysvetľovanie predpisov kultového poriadku, predpovedanie a rituálne požehnanie. Až neskôr im bola zverená prinášanie obiet s obradmi im vlastnými (Dt 33,8n). Podľa niektorých svedectiev mohol každý izraelita dostať kňazské poslanie tzv. „naplnením rúk“, akýmiisi poverením, inauguráciou (Sdc 17,5.12); OBERMAYER, H. et al.: *Stuttgarter bibliai kislexikon. ED.Klaus VOGT, s. 244 – 245.*

144 Sú to slová Mesiaša. Duch Boží je na Emanuelovi (Iz 11,2) a na Pánovom služobníkovi (Iz 42,1). Porov. Lk 4,16 – 19. *Sväté písmo*, s. 1580, č. 1 – 3 v poznámkach.

2 Sam 1,14; 2 Sam 1,16; 2 Sam 19,22; 2 Sam 23,1; 1 Sam 12,3.5; 1 Sam 16,6; Ž 20,7; Ž 28,8; Hab 3,13; Ž 89,39; Ž 89:52; 2 Krn 6,42; 1 Sam 2,10.35; 1 Krn 16,22; Ž 2,2; Ž 18,51 = 2 Sam 22,51; Ž 105,15 = 1 Krn 16,22; Ž 132,10.17). Výrazom מָשִׁיחַ הַיְהוָה (*māšiah jhwh*), *Pánov pomazaný* sa teda v rituálnom význame označovali všetci pomazaní, najčastejšie však králi a potom kňazi. Pomazanie osôb predstavovalo znak vzťahu Boha a osoby, predovšetkým jej podriadenia Bohu. Pomazanie koná sám Boh prostredníctvom ním určenej osoby, preto je pomazaný Pánovým pomazaným, teda je nedotknuteľný a svätý. Pánov pomazaný sa teda stáva adoptovaným synom Božím, jeho zástupcom pred ľuďmi a viditeľným znakom Božej prítomnosti.¹⁴⁵

V prenesenom eschatologickom význame sa výraz *pomazaný* najskôr vyskytuje v období kráľov, v tom období totiž v kritike existujúceho kráľovstva Izrael s nádejou očakával príchod nového kráľa, Syna Dávidovho, Mesiáša, ktorého prisľúbil sám Boh.¹⁴⁶ Od 2. storočia pred Kristom výraz *Mesiáš* znamená Bohom prisľúbeného Mesiáša, ktorý má prísť v plnosti času a ako prostredník spásy má zrealizovať Božiu vládu.¹⁴⁷

Predobrazom Mesiáša, Pánovho pomazaného je obzvlášť perzský kráľ Kýros, ktorého Pán nazýva pomazaným, a ktorý dobije Babylon a ediktom v r. 538 umožní deportovaným Hebrejom vrátiť sa z babylonského zajatia do vlasti a vybudovať Jeruzalem (Iz 45,1).¹⁴⁸ O *pomazanom Svätom svätých* vo svojom mesiášskom proroctve hovorí aj prorok Daniel v časti, ktorá je jednou z najťažšie interpretovaných pasáží Svätého písma. (Dan 9,24 – 27). *Pomazaný Svätý svätých* je Mesiáš, v ktorého časoch sa „odstráni a uzmiere hriech, príde spravodlivosť, spečatia sa proroctvá, čiže prestane prorocký úrad.“¹⁴⁹ Mesiáš uzavrie novú zmluvu (Mt 26,28; Mk 14,24; Lk 22,20; 1 Kor 11,25), ktorá už nebude zmluvou medzi Bohom a jedným národom, ale mnohými (Oz 2,18; Jer 31,31; Iz 49,8). Pomazaného, Mesiáša zabijú, čoho dôsledkom bude záhuba Jeruzalema i spustošenie chrámu až do konca,¹⁵⁰ prestanú starozákonné obety.

Vyvolený národ rovnako ako aj staroveké pohanské kultúry v oblasti Blízkeho Východu a Stredomorja, používali olej ako dôležitú súčasť každodenného života a života náboženského, rituálneho zásadného významu. V textoch Starého zákona bolo profánne používanie oleja oddelené od rituálneho, náboženského počnúc používaním oleja v chráme, cez prinášanie oleja ako obetného daru Bohu po pomazanie prorokov, kňazov, či kráľov. Obzvlášť v súvislosti s pomazaním kráľov je taktiež dôležité spomenúť Jozefa Flávia, známeho dejepisca hebrejských dejín, ktorý v diele paralelnom Starému

145 SZABÓ, M.: *A zsoltárok kincsei*, s. 21.

146 Po páde Jeruzalema (pred Kr. 586), zničenia kráľovstva vo vyhnanstve kritika kráľovstva zosilnela až tak, že nádej vo sväté mesto a v kráľovstvo už nežila. Mesiášska teológia sa sformulovala do troch podôb: 1. Mesiáš bude autorom politického reštaurovania; 2. Príchod Mesiáša bude odpoveďou Pána na trepezlivé a nenásilné očakávanie a verné dodržiavanie zákona (tohto sa pridržali v Qumráne, podľa nich totiž Mesiáš príde nie z Dávidovho, ale Áronovho domu); 3. Mesiáš bude Pánovým služobníkom alebo novým Mojžišom. Obraz mesiáša ako Syna človeka, možno aj pre politické a náboženské pomery nebol populárny. Porov. (OBERMAYER, H. et al.: *Stuttgarter bibliai kislexikon*. ED.Klaus VOGT, s. 215 – 216).

147 SZABÓ, M.: *A zsoltárok kincsei*, s. 21.

148 HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*, s. 185 – 186.

149 *Sväté písmo*, s. 1858 – 1859, č. 24 v poznámkach.

150 Mt 24,15, kde sám Kristus vykladá proroctvo, keď hovorí, že spustošenie Jeruzalema ešte len príde. Proroctvo sa naplnilo pri obliehaní Jeruzalema rímskym vojskom, k čomu napomohli aj horlivci, Zelóti. Jeruzalemský chrám podľa tohto proroctva dodnes nebol odvtedy postavený. Porov. *Sväté písmo*, s. 1859, č. 27 v poznámkach.

zákonu *Židovské starožitnosti*¹⁵¹ spomína podľa Starého zákona mnohoraké používanie oleja nielen v domácnosti, ale aj v rituálnom používaní. Napríklad „...potom [Samuel] vzal olej v prítomnosti Dávida a pomazal ho, a pošepkal mu do ucha, že si ho Boh vyvolil za kráľa...“¹⁵² Používanie oleja predovšetkým rituálne, náboženské najmä v súvislosti s Mesiášom pomazanom Duchom Svätým sa následne postupne prenieslo aj do praxe Nového zákona.

Olej a pomazanie v Novom zákone

Pri podrobnom bádanií textov Nového zákona o používaní oleja nachádzame časti dokladajúce profánne používanie oleja, a to v podobe niekoľkých výrazov obsiahnutých v rámci štyroch evanjelií. Grécky výraz *ἐλαιον* (*elaion*)¹⁵³ (Mt 25,3.4.8; Mk 6,13; Lk 7,46; Lk 10,34; Lk 16,6; Jak 5,14; Heb 1,9; Zjv 6,6) = olej, odvodený od gréckeho výrazu *ἐλαία* (*elaia*) čo znamená olivovník. Podstatné meno *μύρον* (*myron*) (Mt 26,7.12; Mk 14,3 – 8; Lk 7,37 – 38.46; Lk 23,56; Jn 11,2; Jn 12,2 – 3.5; Zjv 18,13) odvodené od slovesa *μυρ* (*myr*), čo znamená presakuje, jemne tečie, kvapká; alebo od orientálneho výrazu *μυρρα* (*myrra*), čo postupne prešlo aj do latinského prekladu evanjelií: *myrra* (porov. Mt 2,11; Jn 19,39). A napokon grécky výraz *σμύρνα*, ktorý označuje aromatickú živicu rozpúšťanú v oleji.¹⁵⁴ Následne podrobnejšie priblížime výskyt niektorých uvedených výrazov v evanjeliách a napokon predstavíme Mesiáša ako Pánovho pomazaného.

ἐλαιον

Výraz *ἐλαιον* podľa helenistickej praxe charakterizuje olivový olej prešovaný¹⁵⁵ z bobúľ olivovníka (porov. Rim 11,17 – 18) a jeho používanie v Novom zákone. Používanie oleja sa v Novom zákone v porovnaní so Starým zákonom objavovalo zriedkavejšie, napriek tomu však môžeme v niektorých prípadoch vidieť určitú analógiu so Starým zákonom, a to aj pri výskyte výrazu *ἐλαιον*. Výraz *ἐλαιον* sa v textoch Nového zákona vyskytuje v súvislosti s bežným používaním oleja. Označuje používanie oleja, v ktorom zároveň môžeme nájsť analógiu so Starým zákonom. Napríklad v používaní oleja ako prameňa svetla do lúčov, ktoré nachádzame v podobenstve o desiatich pannách (Mt 25,1 – 8); ako prostriedku na liečbu chorých, ktoré môžeme vidieť v podobenstve o milosrdnom samaritánovi (Lk 10,34) a v poslaní apoštolov vyháňať zlých duchov a uzdravovať (Mk 6,13; Jak 5,14); ako prostriedku v starostlivosti o telo, s ktorým sa stretávame v súvislosti s poučením o tom, ako sa správne postiť (Mt 6,17 – 18); ako produktu, ktorý nachádzame v obchodnom reťazci (Lk 16,6; Mt 25,9; Mt 26,9; Zjv 6,6; Zjv 18,13); ako vyjadrenie znaku úcty voči osobe a spoločenstvu, ktoré v Novom zákone predstavuje znak pohostinstva, priateľstva a radosti (Lk 7,46; Heb 1,9; Mt 6,17). Následne v stručnosti priblížime výskyt výrazu *ἐλαιον* v niekoľkých zmienených prípadoch používania oleja.

151 Grécky výraz *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία*; lat. *Antiquitates Iudaicae*.

152 JOSEPHUS FLAVIUS: *Antiquities of the Jews*, (VI,8). [online]. [cit. 24. január 2017]. Dostupné na internete: <http://www.biblestudytools.com/history/flavius-josephus/antiquities-jews/book-6/chapter-8.html>

153 BALÁZS, K.: *Újszövetségi szótár*, s. 190, č. 1637.

154 BALÁZS, K.: *Újszövetségi szótár*, s. 536, č. 4566; LIPTAY, G. *Zsoltárkulcs*, s. 365.

155 Panenský olivový olej, zvaný čistý, bol lisovaný už z rozmliažených bobúľ.

V podobenstve o desiatich pannách (Mt 25,1 – 13) tento výraz svedčí o používaní oleja ako matérie k svietidlu. Lampy spomínané v podobenstve mohli byť aj fakle,¹⁵⁶ ktoré sa namáčali do oleja. Podobenstvo o desiatich pannách predstavuje kópiu židovskej svadby v čase nočného slávenia, keď bolo potrebné svietidlo. Evanjelium pre túto konkrétnu situáciu ponúka pochodeň a olej ako eschatologický symbol stáleho bdenia, očakávania Pána. Lampy často horeli dňom i nocou, pretože v šere domu boli jedinými prameňmi svetla a ohňa. Ich vyhasnutie znamenalo koniec života. Preto práve horiaca lampa predstavuje symbol života a bdenia (porov. Lk 12,35).¹⁵⁷

Výraz ἔλαιον môžeme taktiež nájsť v Markovom evanjeliu pri opise tejto udalosti: Ježiš poslal dvanástich a oni „vyhnali mnoho zlých duchov, pomazali olejom veľa chorých a uzdravovali“ (Mk 6,13). Uvedený text, i keď je spojený aj s exorcizmom je vo všeobecnosti pokladaný za dôkaz ustanovenia sviatosti pomazania chorých, ktoré zdôrazňuje apoštol Jakub: „Je niekto z vás chorý? Nech si zavolá starších Cirkvi; a nech sa nad ním modlia a mažu ho olejom v Pánovom mene“ (Jak 5,14).

S výrazom ἔλαιον ako už bolo naznačené, sa stretávame taktiež v podobenstve o milosrdnom samaritánovi, v ktorom nachádzame správu, že samaritán polomŕtvemu „nalial na rany oleja a vína a obviazal mu ich“ (Lk 10,34); v pomazaní hlavy olejom ako symbolu radosti a priateľstva, uvádzané napríklad v Liste Hebrejom, ktorý cituje Žalm 45 (Heb 1,9); v používaní oleja ako platidla alebo tovaru, o ktorom sa zmieňuje napríklad evanjelista Lukáš, Matúš, či Zjavenie apoštola Jána (Lk 16,6; Mt 25,9; Mt 26,9; Zjv 6,6); v poučení Pána o tom, ako sa správne postiť, ktoré uvádza evanjelista Matúš: „Keď sa ty postíš, pomaž si hlavu a umy si tvár, aby nie ľudia zbadali, že sa postíš, ale tvoj Otec, ktorý je v skrytosti“ (Mt 6,17 – 18). Hoci v súvislosti s postením nie je olej spomínaný priamo, nachádzame v tomto texte dôležitú zmienku o pomazaní hlavy, iste olejom, nakoľko išlo o bežný zvyk: ἄλειψαι (aleipsai) = pomaž.¹⁵⁸

μύρον

Grécky výraz μύρον označuje vonný balzam vyhotovený z olivového oleja ἔλαιον, v ktorom sú rozpustené aromatické živice a koreniny, najčastejšie voňavá horkastá živica myrhy (grécky výraz σμύρνα) (Mt 2,11; Jn 19,39)¹⁵⁹, ktorá je na rozdiel od mliečnobielej a sladkej kadidlovej živice (*olibanum*) tmavá a horká. Bola jedinečnou zložkou vonných látok a posvätných olejov najmä pri kultovom pomazaní a židovských pohreboch. Výraz μύρον preto označuje predovšetkým pomazanie olejom nielen ako skutok lásky k živej, ale i skutok milosrdenstva k zosnulej osobe a predstavuje vyjadrenie úcty.

Uvedený výraz nachádzame napríklad pri opise udalosti keď bol Ježiš fyzicky pomazaný voňavým olejom, ktoré bolo vykonané z príčiny Ježišovho pohrebu (Mt 26,12; Mk 14,8; Jn 12,7), teda anticipované predčasne, nakoľko v deň Ježišovho pohrebu začínala sobota a musel byť pochovaný náhle.

156 DUFOUR, X.-L.: *Az Újszövetség értelmészó kézisztára*, s. 395.

157 SPINETOLI, O. da.: *Máté. Az Egyház evangéliuma*, s. 666 – 667.

158 Koreňom slova je sloveso pomažem: ἀλείφω (aleifó).

159 Pozri: σμυρνίτζω (*smyrnizo*) = zmiešať s myrhou v Mk15,23; porov. Mt 27,34, kde sa na miešanie so žĺčou použije sloveso μίγνυμι (*mignumi*) = zmiešať, miešať. Ježiš odmietol prijať na kríži víno s myrhou, ktoré malo slúžiť na jeho ulavenie ako narkotikum.

Evanjelista Matúš pri opise udalosti uvádza: keď sa Ježiš zdržiaval v dome Šimona Malomocného, „pristúpila k nemu žena s alabastrovou nádobou¹⁶⁰ vzácneho voňavého oleja a vyliala mu ho na hlavu, ako sedel pri stole“ (Mt 26,7). Keď sa to učeníkom nepáčilo, pretože išlo o drahý olej, ktorý sa mohol predať a rozdať chudobným, Ježiš povedal: „Keď mi vyliala tento olej na telo, urobila to na môj pohreb“ (Mt 26,12).¹⁶¹ Ježiš v tejto súvislosti zámerne obrátil pozornosť na svoj pohreb, pretože takéto vzácne vône sa v období Nového zákona používali pri pohreboch.

Evanjelista Marek pri svojom opise rovnakej udalosti taktiež spomína alabastrovú nádobu ale zároveň spoločne s evanjelistom Jánom špecifikuje aj druh voňavého oleja, keď uvádza, že to bol *pravý vzácny nardový olej*¹⁶² v hodnote viac ako tristo denárov (porov. Mk 14,3,5; Jn 12,3,5).¹⁶³ Uvedená suma bola v tomto období ročnou mzdou robotníka, z čoho jasne vyplýva, ako si žena veľmi Ježiša vážila. Za tristo denárov si žena v tomto období mohla dovoliť kúpiť jednu libru nardového oleja (porov. Jn 12,3), čo je približne tristodsaťosem gramov.¹⁶⁴ Evanjelista Ján v súvislosti s opisom tejto udalosti ešte dodáva, že sa odohrala ešte pred Veľkou nocou a spomínaná žena bola Mária, Lazárova sestra a vôňa *nardového oleja* naplnila celý dom (porov. Jn 12,1 – 8; Jn 11,2).

Správu o pomazaní Ježiša hriechom, ktorá ho pomazala olejom podáva taktiež evanjelista Lukáš.

priniesla alabastrovú nádobu s voňavým olejom s plačom pristúpila zozadu k jeho nohám, začala mu slzami máčať nohy a utierala mu ich svojimi vlasmi, bozkávala mu ich a natierala voňavým olejom (Lk 7,37 – 38).

Dôraz však kladie na Ježišovu odpoveď Šimonovi farizejovi: „Hlavu si mi olejom nepomazal. Ona mi voňavým olejom nohy natrela“ (Lk 7,46). Výraz *μύρον* (*myron*) ako voňavý olej nachádzame práve v druhej polovici tohto posledného verša č. 46. Ježiš svojim vyjadrením predpovedal, že sa mu pri pohrebe nedostane riadneho pomazania. Čo dokladajú aj synoptické evanjeliá v súvislosti s Ježišovým pohrebom, ktoré skutočne vynechávajú pomazanie pri Ježišovom pohrebe, čím sa naplnilo Pánovo proroctvo o tom, že ho nepomažú. Telo bolo len zabalené do čistého plátna (Mt 27,59; Mk 15,46; Lk 23,53 – 56). Marek a Lukáš hovoria, že na druhý deň ráno šli ženy k hrobu, aby pomazali Pánovo telo, pretože pri pohrebe to nestihli (Mk 16,1; Lk 24,1), lebo západom slnka už začínala sobota, deň pokoja. Iba u evanjelistu Jána sa stretávame s opisom pohrebu so zmienkou o Nikodémovi, ktorý „priniesol asi sto libier zmesi myrhy s aloou.¹⁶⁵ Vzali Ježišovo telo a zavinuli ho do

160 Podľa Plínia (Hist. nat. 13,3) v alabastrovej nádobe uchovávali najvzácnejšie balzamy. Porov. GNILKA, J.: *Márk*, s. 742, poznámka č. 15.

161 Pomazanie tela mŕtveho pokladali Židia za skutok milosrdenstva o niečo lepší ako almužna. Porov. *Sväté písmo*, s. 2211, č. 8 v poznámkach.

162 *νάρδος* požičaným slovom z hebrejčiny: נָרְד; (*nérd*), čo je však perzského pôvodu *nardin*. Je ťažké špecifikovať, či sa jedná o rastlinný olej z nardu, alebo myrhový balzam zmiešaný s nardom. Je však viac pravdepodobné že ide skôr o myrhový balzam zmiešaný s nardom, pretože evanjelisti používajú slovo *μύρον* a nie *ἔλαιον*.

163 Podľa židovskej tradície je nard jednou z vecí, ktoré si Adam zobral so sebou z raja. (DUFOUR, X.-L. *Az Újszövetség értelmészó kéziszótára*, s. 443.)

164 SCHWANK, B.: *János*, s. 570; CABAN, P.: *Historicko-vedecký pohľad na tematiku vôní v Biblii a liturgii*, s. 46.

165 Biblické *aloe* je tiež aromatická živica stromu *aquilaria agallacha*, inak *orlie drevo*, alebo *aloeové drevo*, ktorá sa oddávna používala ako prísada do parfumov. alebo ako prísada do myrhového balzamu.

plátna s voňavými olejmi [vôňami], ako je u Židov zvykom pochovávať” (Jn 19,39 – 40). Zmienené vône, teda voňavé látky, arómy (*ἀρώματα*), s ktorými bolo Ježišovo telo zavinuté do plátna sú v slovenskom preklade uvádzané ako *voňavé oleje*. Zároveň však absentuje jednoznačná špecifikácia o aké konkrétne voňavé látky, arómy ide. Arómy boli vo väčšine prípadov importované aromatické rastlinné koreniny, z ktorých sa pripravovali voňavky (porov. Mk 16,1; Lk 23,56; Lk 24,1; Jn 19,40).¹⁶⁶ Slovenský preklad týchto častí Nového zákona je už interpretáciou, podľa ktorej boli voňavé koreniny vkladané do oleja. Nie je však možné s istotou určiť, či boli tieto aromatické látky zmiešané aj s myrhovým balzomom alebo len s olejom. Nakoľko však ide o pohreb, je viac ako pravdepodobné, že ide o myrhový balzam (μύρον) s vonnými koreninami, ktoré boli na Ježišov pohreb prinesené. Skutočnosť, že ide o pohreb významnej osoby v tomto prípade o pohreb kráľa, dokladá taktiež zmieny údaj o sto librách zmesi myrhy a aloe, čo znamená tridsať litrov tejto vzácnej zmesi. Je však pozoruhodné, že sa Ján de facto nezmieňuje o pomazanie Ježišovho tela ani v deň pohrebu, ani v nedeľu ráno. Absentuje taktiež zmienka o olejových nádobách.¹⁶⁷ O myrhe a aloe, ktoré sú u evanjelistu Jána spomínané nachádzame spoločné správy už v Starom zákone, a to trikrát vždy v súvislosti s láskou medzi mužom a ženou, kráľom a kráľovnou. Analógiu s Novým zákonom môžeme vidieť v tom, že v Novom zákone myrha a aloe predstavujú symbol lásky, ktorú ani smrť nemôže rozdeliť.

χριστός

Nový zákon jednoznačne hovorí o Ježišovi ako o Mesiášovi, ktorého Boh prisľúbil. Preto preberá titul *mesiáš* = pomazaný ako *terminis technicus* Starého zákona, ktorý sa interpretoval na Mesiáša. Ježiš je skutočný mesiáš, teda Pánov alebo Boží pomazaný, grécky výraz: *ὁ χριστός κυρίου*, alebo *ὁ χριστός τοῦ Θεοῦ*, a adjektívum i titul kráľov a prorokov *pomazaný* sa takto stáva druhým osobným menom Ježiša: *Χριστός* = Pomazaný.¹⁶⁸ Nový zákon ak ich používa spolu, rozlišuje ich poradie podľa významu. *Ježiš Kristus* je titulom jeho poníženia ale už s označením Mesiáš = *Χριστός* = Pomazaný. *Kristus Ježiš* je naopak titulom jeho povýšenia.¹⁶⁹ Miest v Novom zákone, v ktorých sa výraz *Χριστός* vyskytuje ako Ježišovo osobné meno, je nespočetne veľa. Preto budeme venovať podrobnejšiu pozornosť slovesu *χρίω* (*chrió*), čo znamená pomazať (olejom). Následne uvedieme niekoľko príkladov, v ktorých sa vyskytuje výraz *χρίω* (*chrió*), a na ktorých môžeme zároveň vidieť trojitý „úrad“ Krista ako proroka, kňaza a kráľa.

S týmto výrazom sa v Kristovom „úrade“ ako proroka stretávame napríklad v Lukášovom evanjeliu, kde nachádzame zmienku o Ježišovi vo veku dvanástich rokov, ktorý aplikuje proroctvo Izaiáša o Pánovom pomazanom na seba, keď ho cituje a dodáva: „Dnes sa splnilo toto Písmo, ktoré ste práve počuli“ (Lk 4,21). Text, ktorý čítal znie:

166 DUFOUR, X.-L.: *Az Újszövetség értelmező kéziszótára*, s. 293.

167 SCHWANK, B.: *János*, s. 570.

168 Svedectvom je aj to, že latinčina pri preklade gréckych textov ho neprekladá, ale preberá: *Christus*. Vlastné meno Ἰησοῦς (*Jesus*) je gréckou formou mena Jozue (Heb 4,8). Znamená záchranca, spasiteľ od hebr. עֲרֹשׁוּׁהָ (*Jehošua*): Jahve je spása, alebo inak: on bude a je spásou. Neskôr sa táto dlhšia forma transformovalo do skrátenej formy עֲרֹשׁוּׁהָ (*Ješua*). Mojžiš dal Nunovmu synovi Osému meno Jozue = on je záchranca, spasiteľ (Num 13,7) od הוֹשֵׁעַ (*hošea*) = spása, záchranca. (SZABÓ, M.: *A zoltárok kincsei*, s. 21; BALÁZS, K.: *Újszövetségi szómutató szótár*, s. 296, č. 2424.)

169 Toto rozlišovanie poradia mien zaniklo skoro v kresťanskom rozlišovaní. (BALÁZS, K.: *Újszövetségi szómutató szótár*, s. 296, č. 2424.)

Duch Pána je nado mnou, lebo ma pomazal, aby som hlásal evanjelium chudobným. Poslal ma oznámiť zajatým, že budú prepustení, a slepým, že budú vidieť; utláčaných prepustiť na slobodu a ohlásiť Pánov milostivý rok (Lk 4,18 – 19; Iz 61,1 – 2).

Citovaný text je proroctvom Izaiáša, ktoré sa naplnilo v Kristovi, Pánovom pomazanom. Proroctvo sa vzťahuje na prorockú úlohu Ježiša Krista, ktorý má ohlasovať radostnú zvesť a Pánov milostivý rok, obdobie spásy a naplnenia proroctiev. Ježiš je podľa tohto svedectva Božieho slova skutočne pomazaným prorokom povolaným vyučovať. Ježišova prorocká úloha je zmieňovaná aj v Skutkoch apoštolov. Mnohých prorokov v Izraeli zabili (porov. Sk 7,52) a autor Skutkov apoštolov to interpretuje na Ježiša, ktorý „bol prorokom, mocným v čine i v reči pred Bohom aj pred všetkým ľudom“ (porov. Lk 24,19; Lk 7,16; Sk 3,22 – 23).

V následných textoch môžeme vidieť ako sa rysuje úloha Krista kňaza, ktorý posväcuje. V Skutkoch apoštolov označuje Ježiša za pomazaného Duchom Svätým apoštol Peter v Cézarey u Kornélia a jeho priateľov slovami: „Boh pomazal Ježiša z Nazareta Duchom Svätým a mocou a on chodil, dobre robil a uzdravoval všetkých posadnutých diablom, lebo bol s ním Boh“ (Sk 10,38). Text jasne hovorí, že v prípade Krista suplovala olej pomazania sila a moc Ducha Svätého, pretože Ježiš je typom, obrazom Boha, do ktorého on vtlačil svoju podobu.¹⁷⁰ Peter vo svojej katechéze pomazanie Ježiša Duchom Svätým spája aj s jeho krstom v Jordáne. O Kristovom veľkňazstve sa taktiež obzvlášť zmieňuje List Hebrejom, keď zdôrazňuje, že on ako veľkňaz obetoval seba samého (Heb 4,14 – 10,18).

Predstavenie Krista ako kráľa v súvislosti s výrazom *χρίω* (*chrió*) nachádzame taktiež v Skutkoch apoštolov, keď sa kresťanská komunita modlí, a aplikuje Žalm 2 na Ježiša, veď v ňom sa naplnili slová žalmu, keď vo svojom zmŕtvychvstaní po pravici Otca prevzal vládu jeho kráľovstva.¹⁷¹

Pane, ... ty si skrze Ducha Svätého ústami svojho služobníka, nášho otca Dávida, povedal: ... Povstávajú pozemskí králi a vladári sa spolčujú proti Pánovi a proti jeho Pomazanému.« V tomto meste sa naozaj spolčili Herodes a Poncius Pilát s pohanmi a s izraelským ľudom proti tvojmu svätému Služobníkovi Ježišovi, ktorého si pomazal (Sk 4,25 – 27; Ž 2,2).¹⁷²

V uvedenom texte je zároveň prítomná mesiášska interpretácia, že Boh kraľuje nad všetkými národmi v osobe pomazaného kráľa.¹⁷³

Kráľovskú hodnosť Pomazaného zdôrazňujú tieto texty keď citujú báseň o kráľovi (Mt 2,2; Mt 21,5; Mt 27,37; Mk 15,26; Jn 12,15; Jn 19,19; 1 Tim 1,17; 1 Tim 6,15; Heb 7,1 – 2; Zjv 17,14; Zj 19,16) a tiež aj List Hebrejom keď aplikuje Žalm 45 na Ježiša, ktorému ako svojmu synovi Boh hovorí: „Miloval si spravodlivosť a nenávidel si nepravosť; preto Ťa Boh, tvoj Boh, pomazal olejom plesania viac ako tvojich druhov“ (Heb 1,9; Ž 45,7 – 8).

170 BALÁZS, K.: *Újszövetségi szómutató szótár*, s. 629, č. 5448.

171 FARKASFALVY, D.: *Zsoltároskönyv*, s. 22.

172 Aj v rabinickej literatúre existuje taká interpretácia Žalmu 2, ktorá slovo *pomazaný* v 2. verši aplikuje na Mesiáša. Porov. SZABÓ, M.: *A zsoltáros kincsei*, s. 21.

173 FARKASFALVY, D.: *Zsoltároskönyv*, s. 22.

Texty Nového zákona, ktoré sme spomenuli predkladajú zjavenie toho, že je pomazaný Duchom Svätým prostredníctvom interpretácie krstu Ježiša v Jordáne. Správa o tomto krste v Jordáne sa nachádza vo všetkých evanjeliách (porov. Mt 3,13 – 17; Mk 1,9 – 11; Lk 3,21 – 22; Jn 1,19 – 34). Ján Krstiteľ povedal: „Ja vás krstím vodou na pokánie, ale ten, čo príde po mne, je mocnejší, ako som ja... On vás bude krstiť Duchom Svätým a ohňom“ (Mt 3,11). Pri Ježišovom krste Ján videl otvorené nebo a „Božieho Ducha, ktorý ako holubica zostupoval a prichádzal na neho“ (Mt 3,16). Holubica priletela k Noemovi po potope a v zobáku mala čerstvú olivovú ratolesť (Gn 8,11). Preto holubica v evanjeliách pri krste v Jordáne naznačuje nielen nové obdobie dejín spásy, ale aj Ducha Svätého, ktorý je sám olejom, ktorý Ježiša pomazal za Mesiáša, teda Krista, čoho vyjavením bol krst Pána v Jordáne. Ježiš je prostredníctvom krstu Boží pomazaný jedinečným spôsobom: „ľudská prirodzenosť, ktorú Syn berie na seba, je úplne »pomazaná Duchom Svätým«. Ježiša ustanovil Duch Svätý za »Krista«“ (KKC 695). „Nech teda s istotou vie celý dom Izraela, že toho Ježiša, ktorého ste vy ukrižovali, Boh urobil aj Pánom aj Mesiášom“ (Sk 2,36), hovorí apoštol Peter na Turíce a vysvetľuje, že pomazaním Duchom Svätým, Kristus rozšíril na Cirkev: „Božia pravica ho povýšila a keď od Otca dostal prisľúbeného Ducha Svätého, vylial ho, ako sami vidíte a počujete“ (Sk 2,33). Týmto spôsobom sú aj veriaci pomazaní samým Duchom Svätým a apoštol Pavol komunite v Korinte v tejto súvislosti píše: „A Boh nás i vás posilňuje pre Krista, on nás pomazal [χρίσας], on nás označil svojou pečatou [σφραγισάμενος] a vložil nám do srdca závdavok Ducha“ (2 Kor 1,21). Synonymum Ducha Svätého v gréckom texte je výraz *χρίσμα* (chrisma) (porov. KKC 695). Pomazanie v tejto súvislosti teda neznamená pomazanie olejom, ale v prenesenom význame samotným Duchom Svätým, ktorý je krizmou, pomazaním veriacich: „... máte pomazanie [χρίσμα] od Svätého a viete to všetci“ (1 Jn 2,20).

A pomazanie [τό χρίσμα], ktoré ste od neho dostali, ostáva vo vás a nepotrebuje, aby vás niekto poučal. Ale ako jeho pomazanie vás poučá o všetkom – a je pravdivé, nie je ľžou – teda ako vás poučilo, ostávate v ňom (1 Jn 2,17).

Toto vyliatie krizmy, teda Ducha Svätého sa v apoštolskej komunite sprostredkovalo krstom. Niektorí exegéti sa domnievajú, že podľa svedectva Prvého listu apoštola Jána sa v Jánovskej škole mohlo používať pomazanie pri iniciácii, avšak nedá sa to dokázať výhradne z použitia výrazu *χρίσμα* (chrisma, krizma) a výrazu *σφραγίς* (sfragis, pečať). Raymond Brown uvádza, že tieto texty Nového zákona nedokazujú používanie oleja pri kresťanskej iniciácii, ale skôr interpretujú krst ako pomazanie Duchom Svätým. Nejedná sa teda o materiálne pomazanie, ale o pomazanie duchovné. Ide o metaforické vyjadrenia v súvislosti s Kristovým pomazaním, ktorý bol podľa Písma pomazaný Duchom Svätým. V súvislosti s pomazaním učeníkov môžeme v Skutkoch apoštolov taktiež nájsť zmienku o tom, že ich v Antiochii prvýkrát nazvali kresťanmi [*Χριστιανούς*] (Sk 11,26), čo je latinské vyjadrenie pre tých, ktorí sa stali účastní Kristovho života. V prenesenom zmysle slova sú teda kresťania v Kristovi pomazaní tým istým Duchom.¹⁷⁴

174 BALÁZS, K.: *Újszövetségi szótató szótár*, s. 627, č. 5446; OBERMAYER, H. et al.: *Stuttgarter bibliai kislexikon. ED.Klaus VOGT*, s. 176.

Záver

Použitie oleja ako látky nachádzame už v starovekých kultúrach, v ktorých plnilo mnohoraké funkcie. Išlo predovšetkým o úžitkové a kultové použitie či ako materiál k výrobe aromatických látok, napríklad nardového oleja. Používanie oleja v Starom a Novom zákone bolo dosť časté a mnohokrát sprevádzané s vkladaním rúk. V Starom zákone sa jednalo predovšetkým o pomazanie kráľov, kňazov a prorokov, ktorým sa dostávala zvláštna úcta ako Božím vyvoleným. Ich pomazanie iste súvisí s už spomínaným pomazaním na Blízkom východe, kde pomazanie malo význam odovzdania sily, zasvätenia a povýšenia. V Novom zákone sa pomazanie olejom spája predovšetkým z fyzickým i duchovným pomazaním osoby Ježiša Krista, jeho pohrebu, v gréckom výraze *Χριστός*, ktorý sa takto stáva druhým osobným menom Ježiša: *Χριστός* = Pomazaný a v trojitom „úrade“ Krista ako proroka, kňaza a kráľa označeného výrazom *χρίω*. Pomazanie olejom sa v histórii Cirkvi taktiež spája s prvým pomenovaním učeníkov ako kresťanov, a to výrazom *Χριστιανός* = *christianus*. Znamená to ten, ktorý nasleduje Krista a bol pomazaný. Uvedený výraz nepochádza od Židov, pretože oni v Ježišovi nespoznali Krista, Pánovho pomazaného. Nepochádza ani od kresťanov, tí samých seba nazývali: svätými, bratmi, učeníkmi. Pochádza od pohanov, ktorí sektu Kristových nasledovníkov nazvali „kristovými“ (porov. Sk 26,28; 1Pt 4,16).

Olej určený na úžitkové pôsobenie, ako aj pomazanie sa v priebehu vývoja jeho používania stal neoddeliteľnou súčasťou dejín liturgie a Cirkvi. V súčasnosti sa stávame svedkami ako sa tento významný teologický symbol obmedzuje na najčastejšie súvisiace liturgické úkony. Ide však o cennosť, ktorá napriek faktu, že mala v minulosti významné postavenie je v súčasnosti opomínaná. A aj naďalej výrazným spôsobom napomáha veriacim v ich živote a duchovnom raste. Za účelom oživenia si významu tejto cennosti aj v povedomí veriacich by bolo vhodné zvážiť predloženie návrhu liturgickým komisiám aj na iné (nesviatostné) formy používania oleja v liturgiách. Tento návrh by zároveň taktiež obsahoval nové liturgické úkony sprevádzajúce pomazanie olejom pre ďalšie konkrétne situácie v živote veriacich na spôsob sväteniny. Jednalo by sa napríklad o situácie, v ktorých by bolo možné pomazanie olejom, duchovnú pomoc a posilu z neho vyplývajúcu častejšie implementovať do každodenného života veriacich. Ako jeden z príkladov môžeme uviesť pomazanie olejom ako duchovnú pomoc a posilu v prípade prežívania veľmi náročných životných situácií alebo pred a počas dôležitých životných rozhodnutí. Sme presvedčení, že by sa aplikácia týchto návrhov v praktickom živote Cirkvi a veriacich stala zdrojom pozhňania nielen pre jednotlivých veriacich, ale aj pre celé cirkevné spoločenstvo.

ThDr. Ladislav Šranko, PhD. absolvent doktorandského štúdia na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Vo svojej odbornej orientácii a publikačnej činnosti sa venuje predovšetkým tematike kresťanskej liturgie a dejinnému vývinu liturgickej hudby. Je aktívny aj vo farskej pastorácii.

Kontakt na autora: e-mail: sranko.laci@gmail.com

Doc. ThDr. Peter Caban, PhD. od roku 2010 pôsobí ako docent na Filozofickej fakulte KU v Ružomberku. Vo svojej odbornej orientácii sa zameriava predovšetkým na témy z oblasti dejín kresťanstva, religionistiky a kresťanskej archeológie. Študoval na Rímsko-katolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a na Institut

für Liturgiewissenschaft, christliche Kunst und Hymnologie na Karl-Franzes-Uni-versität Graz (Rakúsko). V rokoch 2003 – 2017 prednášal na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Je autorom viacerých monografií a vedeckých štúdií z oblasti dejín kresťanstva, religionistiky a kresťanského umenia. Pravidelne prednáša na viacerých európskych univerzitách a v súčasnosti pôsobí vo farnosti Banská Bystrica-Katedrála.

Kontakt na autora: e-mail: peter.caban@ku.sk

Použitá literatúra

1. ADOLF, A.: *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s. r. o., 2001. ISBN 80-7021-420-1.
2. BALÁZS, K.: *Újszövetségi szómutató szótár*, Budapest: Logos, 1998. ISBN 963 8159 11 1.
3. BÄUMER, R. et al.: *Lexikon für Theologie und Kirche 7*, Freiburg: Verlag Herder, 1962.
4. BERGER, R.: *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, Budapest: Vigilia Kiadó, 2008. ISBN 978-963-9920-02-6.
5. CABAN, P.: *Historicko-vedecký pohľad na tematiku vôní v Biblii a liturgii*, 1. vyd. Český Těšín: Cor Jesu, 2015. ISBN 978-80-9000746-5-1.
6. DOBBS-ALLSOPP, F. W.: *On Biblical Poetry*, New York: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-976690-1.
7. DUFOUR, X.-L.: *Az Újszövetség értelmező kéziszótára*. Budapest: Új Ember, 2008. ISBN 978-963-9674-77-6.
8. FARKASFALVY, Dénes. *Zsoltároskönyv*. Eisenstadt: Prugg Verlag, 1975.
9. GNILKA, J.: *Márk*, Szeged: Agapé, 2000. scriptura 2. ISBN 963 458 195 1.
10. HAAG, H.: *Bibel-Lexikon*, Leipzig: St. Benno-Verlag GmbH, 1970.
11. HERIBAN, Jozef. *Príručný lexikón biblických vied*. 3. vyd. Bratislava: Don Bosco, 1998. Biblica 4. ISBN 80-88933-07-2.
12. JOSEPHUS FLAVIUS: *Antiquities of the Jews*, (VI,8). [online]. [cit. 24. január 2017]. Dostupné na internete: <http://www.biblestudytools.com/history/flavius-josephus/antiquities-jews/book-6/chapter-8.html>
13. *Katechizmus katolíckej cirkvi*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1999. ISBN 80-7162-259-1.
14. KUNZLER, M.: *Az Egyház liturgiája*, Szeged: Agapé, 2005. Amateca X. ISBN 963 458 300 8.
15. LIPTAY, G.: *Zsoltárkulcs*, Budapest: Szent István Társulat, 1961.
16. OBERMAYER, H. et al. *Stuttgarter bibliai kislexikon*, ED.Klaus VOGT, ED.Klaus VOGT. 2. vyd. Eisenstadt: Prugg Verlag, 1973.
17. SZABÓ, M.: *A zsoltárok kincsei*, 2. vyd. Budapest: Szent István Társulat, 2015. ISBN 978 963 277 421 3.
18. SPINETOLI, O. da.: *Máté*. 4. vyd. Szeged: Agapé, 1998. scriptura 1. ISBN 963 458 108 0.
19. *Sväté písmo*, 4. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2001. ISBN 80-7162-281-8.
20. SCHWANK, B.: *János*, Szeged: Agapé, 2001. scriptura 4. ISBN 963 458 176 5.
21. WISE, M. O. *A critical study of the Temple Scroll from Qumran cave 11*, Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 1990. Studies in ancient oriental civilization 49. ISBN 0-918986-63-X.

NA ODVRÁTENIE RADIKALIZÁCIE SPOLOČNOSTI NEEEXISTUJE JEDNODUCHÝ NÁVOD. EFEKTÍVNE SÚ DIALÓG, POCHOPENIE, ÚCTA K ČLOVEKU A ODPUSTENIE – ROZHOVOR

THERE IS NO SIMPLE GUIDE FOR REVERSING THE RADICALISATION OF SOCIETY. DIALOGUE, UNDERSTANDING, RESPECT FOR OTHERS AND FOREGIVENESS ARE EFFECTIVE – AN INTERVIEW

Odoslané/Submitted: 30. 4. 2017

Prijaté/Accepted: 11. 6. 2017

V dňoch 5. – 6. apríla 2017 mimovládna organizácia *PDCS (Partners for Democratic Change Slovakia)*, ktorá sa dlhodobo venuje poskytovaniu pomoci v oblasti medzinárodných rozvojových programoch a sprostredkovávaniu kultivovaného dialógu medzi rôznymi záujmovými skupinami a predchádzaniu konfliktov zorganizovala v Bratislave medzinárodnú konferenciu s názvom: *Hodnotové konflikty a násilie*. Vznik danej medzinárodnej konferencie podnietil záujem podporiť medzináboženský dialóg, dialóg medzi extrémistami a ich obeťami a predovšetkým nekonfliktný dialóg. Konferencia mala veľa pozitívnych ohlasov u odbornej i laickej verejnosti v rámci rôznych vedných oblastí. V oblasti boja proti konfliktom a násiliu, ktorému musí spoločnosť v súčasnosti čeliť v rôznorodých podobách priniesla do odbornej diskusie veľa inšpirujúcich podnetov a otvorila mnoho otázok, ktoré si vyžadujú svoju pozornosť. *Acta Missiologica* sa teší z možnosti priniesť rozhovor o špecifikách a výnimočnom prínose tejto medzinárodnej konferencie s jednou z jej spoluorganizátoriek profesionálne pôsobiacej v rámci organizácie PDCS. S pani doktorkou **Zuzanou Fialovou**, ktorá sa vo svojej odbornej orientácii zameriava predovšetkým na realizáciu medzinárodných projektov v oblasti rozvojovej spolupráce, humanitárnej pomoci a v súčasnosti sa taktiež venuje riešeniu konfliktov v rozvojovom a globálnom kontexte.

Pani doktorka Fialová, mohli by ste medzinárodnú konferenciu *Hodnotové konflikty a násilie* podrobnejšie predstaviť? Akými kľúčovými oblasťami sa zaoberala?

Ústredným zameraním konferencie ako už naznačuje jej samotný názov bola tematika násillia a na hodnotách založené konflikty v strednej a východnej Európe. Hodnoty sú založené na rozdielnej skladbe presvedčení, ktoré ľuďom často dávajú zmysel ich života. Pomáhajú im rozpoznať, čo je „dobré“ alebo „zlé“, „spravodlivé“ alebo „nespravodlivé“. Konflikty založené na hodnotách môžu mať násilné dôsledky, ale nie je to nevyhnutné. Ľudia môžu žiť v harmónii aj napriek rozdielnym hodnotám. Problémy vznikajú vtedy, ak sa jedna skupina populácie snaží vnútiť súbor svojich hodnôt inej skupine alebo vytvorí exkluzívny systém hodnôt, ktorý neprijíma žiadne iné, rozdielne hodnoty. Predmetná medzinárodná konferencia sa preto snažila ponúknuť možnosti a spôsoby riešenia rôznych konfliktov, akými sú napríklad migračná kríza, výskyt extrémizmu a radikalizmu v súčasnosti, rôzne typy menšinových skupín v spoločnosti verzus väčšinové a mnohé ďalšie konfliktné situácie, ktoré majú potenciál vyvinúť sa do akejkoľvek podoby násillia. Účastníci konferencie si mali možnosť vypočuť viac ako tridsať zaujímavých a inšpirujúcich prednášajúcich, z pätnástich krajín v rámci Euró-

py. Každý z nich prezentoval iný príbeh a iný prístup k riešeniu a zmierneniu konfliktov alebo prístup k radikalizácii spoločnosti. Rovnako poskytla priestor vypočuť si viac ako sto účastníkov, aj z rôznych organizácií s rôznym profesionálnym zameraním, ktorí sa témou konfliktov alebo násillia nejakým spôsobom zaoberajú. Mali možnosť podeliť sa so svojimi skúsenosťami, poznatkami a postojmi, ktoré by potenciálne mohli inšpirovať iných laikov, či odborníkov zaoberajúcich sa oblasťou zmiernovania rôznych konfliktov a spoločností.

Medzinárodná konferencia *Hodnotové konflikty a násillie* venovala pozornosť týmto kľúčovým oblastiam:

príkladom prístupov a programov zameraných na transformáciu konfliktu a prevenciu násillia (v kontexte) v konfliktoch založených na hodnotách, ktoré sa dejú po celej zemeguli, vrátane Sýrie, Kolumbie; súčasnej situácii s utečencami vo svete; narastajúcemu pravicovému extrémizmu v stredoeurópskom a východoeurópskom regióne; následne napríklad otázkam: Čo je možným spúšťačom násilných udalostí? Aké sú súčasné bezpečnostné hrozby so svete?;

príbehom osobnej transformácie a v rámci nich taktiež otázkam: Je možné odpustiť barbarské násilné činy? Za akých okolností sme ochotní a schopní odpustiť? Pomôže odpustenie viac obeti alebo utláčateľovi? Čo môže obyčajný človek urobiť pre to, aby zabránil násilliu a podporil toleranciu? Môže sa bývalý terorista zmeniť na mierového pracovníka? Za akých podmienok?;

Diskusiou týkajúcou sa zväčšeniu miery angažovanosti rôznych náboženských skupín v rámci prevencie radikalizmu, extrémizmu a násillia objavujúceho sa v súčasnosti. Taktiež postojom voči násilliu a extrémizmu v rámci a medzi jednotlivými náboženstvami s mladými predstaviteľmi troch hlavných monoteistických náboženstiev;

Výzvou, ako je možné zabrániť radikalizácii mládeže. A v rámci nej sa snažila hľadať odpovede napríklad na tieto závažné otázky: Prečo mladí ľudia v rámci celej Európy sympatizujú s krajne pravicovými extrémistami alebo s islamským terorizmom? Aké sú ich motívy pre spáchanie násilných zločinov? Čo sa deje v samotných radikálnych skupinách, ktorých členmi sú mladí ľudia? A taktiež predstavila modelové prípady radikalizácie a prostredníctvom diskusie poukázala na možné spôsoby, ktoré by mali uskutočniť miestni občania s cieľom zabránenia alebo prevencie šírenia radikalizácie;

pokúsila sa identifikovať poznatky a fakty určujúce, čo funguje a čo naopak nefunguje v rámci riešenia radikalizácie a násilného extrémizmu so súčasným kompletným spektrom aktérov po celej Európe, či už ide o miestnych komunitných pracovníkov, miestnych politikov, súčasných a bývalých členov radikalizovaných skupín, ľudí, ktorí prežili násilné činy a mnohých ďalších.

Súčasťou konferencie bolo taktiež interaktívne sedenie, ktoré sa zaoberalo témou tvorby európskej siete proti násilliu a dialógu, na ktorom sme sa snažili spojiť rôzne osobnosti z radov občanov zo strednej a východnej Európy a taktiež Nemecka alebo iných častí Európy v rámci riešenia ich vlastných konfliktov založených na hodnotách, a to nenásilným spôsobom prostredníctvom ľudí, ktorí sú schopní vytvoriť zmysluplný dialóg. Ďalej workshopy, ktoré spojili malé skupiny účastníkov konferencie do hĺbky diskutujúcich o témach zameraných na špecifické aspekty novodobých foriem násillia (štruktúrne a kultúrne násillie, teda napríklad násillie páchané prostredníctvom sociálnych sietí, konfrontácia s novovzniknutými menšinami, radikálni anarchisti atď.). Venovala pozornosť aj otázkam násillia vyskytujúceho sa v online priestore: Ktoré sku-

piny sú v online svete najviac nenávidené? Kto sú tí, ktorí nenávidia a prečo to robia? Reflektujú online diskusie aj náš offline svet? Prečo sa hoaxy šíria tak rýchlo a kto sa snaží o ich účinné utlmenie? Ako efektívne reagovať na online nenávisť?;

V rámci workshopov predstavila aj rôzne prístupy, ako narábať s určitým typom násillia v spoločnosti prostredníctvom umenia (film, fotografia, tanec, divadlo) alebo prostredníctvom interaktívnej simulácie. Interaktívnu simuláciu pravdy a zmierenia sa pokúsila realizovať na oblasť Južnej Afriky po apartheide. V rámci simulácie sa účastníci mohli aktívne zapojiť a vyskúšať si napríklad rolu obetí alebo utláčateľov, násillie vyskytujúce sa v týchto konfliktoch a boli jednoducho schopní stať sa ľuďmi, ktorí toto všetko reálne zažívali, a mali zároveň možnosť vidieť, ako prebiehal alebo prebieha proces zmierenia v podobných situáciách.

Aké jej oblasti boli pre účastníkov najviac rezonujúce? Čo priniesli?

Niektoré príspevky prednášajúcich, ich skúsenosti, či osobné svedectvá boli veľmi silné, emotívne. Mali sme si možnosť vypočuť napríklad pána Mustafu Džemileva jedného z hlavných lídrov, prominentných lídrov krymských Tatárov, ktorý je členom ukrajinského parlamentu. Celý svoj život viedol nenásilný boj so sovietskym režimom a neskôr so skorumpovanými demokratúrami. A jeho boj pokračuje aj v súčasnosti v súvislosti s ruskou ilegálnou okupáciou teritória, ktoré po stáročia patrí Krymským Tatárom. Vo svojom príspevku veľmi emotívnym a zároveň pozoruhodným spôsobom zdieľal situáciu Krymských Tatárov a ich boj proti režimu, ku ktorému boli nútení v nedávnej histórii a zasiahol ich žiaľ počas obdobia uplynulých troch rokov vďaka okupácií Krymu. Svoje zdieľanie zároveň prepojil na tri demokratické princípy. Prvým bol princíp nenásillia ako filozofický koncept, ktorý prezentuje napríklad kázanie Ježiša Krista a ako pragmatickejšia politická stratégia za účelom dosiahnutia politických cieľov, ktorá je však podľa jeho slov neprípustná, pretože ak nevinní ľudia trpia aj keď je násillie používané na dosiahnutie nejakých veľmi ušľachtilých cieľov, je to jednoducho hriech voči Všemohúcemu Bohu. Druhým princípom bol boj za slobodu a tretí princíp solidarity. Jeho posolstvo veľmi oslovilo a hlboko zasiahlo všetkých zúčastnených pretože bolo zároveň vnímané ako odkaz osoby, ktorá väčšinu svojho života nemôže žiť vo svojej domovine a väčšinu života strávil vo väzení, no stále dodržiava princípy nenásillia so súčasným dodržovaním zákonov a princípov solidarity.

Veľmi silné, miestami až ohromujúce boli taktiež osobné svedectvá/príbehy ľudí, ktorí mali osobné skúsenosti s určitými formami násillia. Medzi takéto príbehy patrili príbeh Mikea Hainesa zo Škótska, ktorý stratil svojho brata v Sýrii. Jeho brat bol humanitárnym pracovníkom, avšak bol popravený. Podelil sa s nami o to, ako sa snaží vyrovnáť s touto tragédiou, ktorá výrazne ovplyvnila život jeho rodiny. Taktiež rozprával o odpustení, ktoré sa snaží nájsť voči spoločnosti a iným ľuďom. A zároveň príbeh Hanifa Qadira z Veľkej Británie, ktorý bol bojovníkom v organizácii Al-kaidá a bojoval proti USA. Uvedomil si však, že Taliban robí to isté, a ak aj nie horšie, preto sa rozhodol vrátiť do Veľkej Británie a stal sa mierovým pracovníkom. V rámci jeho aktívnej premeny sa snaží o podporu mieru a o povzbudenie mladých ľudí k zmene. Rovnako apeluje na mladých ľudí, aby sa nepridávali k extrémistom.

Obaja – Mike Haines (kresťan) a Hanif Qadir (moslim) vzhľadom na svoje skúsenosti začali spoločnú spoluprácu. Čo je prekvapujúce, pretože obvyklou reakciou alebo odpoveďou na násillie a nenávisť je odvrata. Pre oboch by bolo veľmi jednoduché

pokračovať v obviňovaní. Pre Mikea Hainesa by bolo veľmi jednoduché povedať, že sa nikdy nebude zhovárať s moslimom a že nenávidí všetkých moslimov kvôli tomu, čo urobili jeho bratovi. Pre Hanifa Qadira, v obviňovaní Západu a nemoslimov za všetky problémy na Strednom Východe. Oboch však spojili pohľad do budúcnosti, obavy o budúcnosť a skutočnosť, že teroristom vôbec nezáleží na obetiach, na tom kto sú, na ich spoločenskom postavení, rase, dokonca ani na ich náboženskej príslušnosti alebo na čomkoľvek inom. To, na čom im skutočne záleží je, aby sa pokračovalo vo verejnom vzájomnom obviňovaní moslimov a nemoslimov, aby ľudia mali strach a navzájom sa podozrievali, aby sa aj naďalej šírila nenávisť, ktorá by podnietila vznik ďalšieho násillia. Obaja však proti tomuto násilliu a nenávisti bojujú prostredníctvom zjednotenia a nenásilného prístupu, čo pre nich predstavuje jedinú možnú východisko. Je to podľa ich názoru jediný spôsob, ktorý je možným dôkazom našej ľudskosti.

V rámci osobných svedectiev oboch prednášajúcich vznikla taktiež veľká zaujímavá diskusia, ktorá hľadala odpoveď na otázku, aké sú možnosti potlačenia radikalizácie a extrémizmu prostredníctvom protiradikalizačných kampaní. V tejto súvislosti prednášajúci zdieľali aj skúsenosti s protiradikalizačnou kampaňou *Hope Not Hate*, ktorá spája všetky kultúry a jej zámerom je jednotné vyjadrenie proti násilliu, nenávisti, strachu akéhokoľvek druhu a zahnanie hlasov, ktoré hlásajú nenávisť.

K týmto veľmi inšpirujúcim príbehom patrili aj skúsenosti Bjorna Ihlera z Nórska, ktorý prežil teroristický útok z roku 2011, kedy Anders Breivik zastrelil 69 ľudí na ostrove Utoya a odvtedy sa výraznejším spôsobom angažuje v rámci rôznych aktivít, ktoré podporujú zverejňovanie osobných príbehov súvisiacich s bojom proti pravicovému extrémizmu, a to formou fotografií, filmov alebo vystúpení. Po útoku sa rozhodol pracovať s extrémistami, s bývalými extrémistami a snažil sa pochopiť, ako sa niekto stane niekým ako bol Breivik. Ako sa niekto rozhodne postaviť sa proti inému človeku a začať naňho strieľať z dôvodu jeho presvedčenia alebo preto, že je nejakým spôsobom „iný“. Veľmi dobre chápe cestu do a z extrémizmu, v rámci jeho workshopu sme sa mali možnosť dozvedieť, ako funguje extrémistická propaganda a akým spôsobom môžeme my sami vytvoriť účinné správy vo forme protiútoku, prípadne kampane zamerané proti tejto propagande. Upozornil, že jednou z hlavných vecí je pochopenie násillia, samotného extrémizmu a jeho postoju k diverzite, ktorý je vo väčšine prípadov násilne odmietavý, čo zároveň predstavuje ďalší element extrémizmu spojený s násillím. Je to tiež o pochopení toho, že ľudia môžu pokojne žiť spoločne bez konfliktov a zároveň mať odlišné identity alebo názory, a byť sami sebou; preto sa zameriava na budovanie silných identít u ľudí, ktoré by hovorili: *je v poriadku, že si taký, aký si a že ťa nikto nebude ohrozovať kvôli tvojej identite*. Vníma ako veľmi dôležité učiť ľudí byť tým, kým skutočne sú. Taktiež priblížil trajektórie násillia, ktoré je potrebné poznať ešte predtým, než sa stanú vo forme priameho násillia. Patrí do nej teória *troch druhov násillia, ktorými sú kultúrne štrukturálne a priame násillie*. Často je násilný extrémizmus prejavovaný cez kultúrne násillie a prostredníctvom nenávisti. Pretransformuje sa do podoby štrukturálneho násillia a budovania legislatívy, ktorá priamo utláča niektoré skupiny ľudí – teda predovšetkým ľudí, ktorí sú „iní“, ako ľudia snažiaci sa vytvoriť takúto legislatívu. Následne nadobudne podobu priameho násillia a vtedy dôjde k tomu, že niekto fyzicky napadne niekoho iného alebo ho zabije. A tomu je potrebné zabrániť práve bojom proti extrémizmu. Ako jedno z účinných prostriedkov proti extrémizmu zdôraznil *príbehy a rozprávanie*. Napríklad spoločenské rozprávanie v rámci komunity,

ktoré uskutočňujeme ako skupina alebo ako národ, prípadne komunita určitého druhu. A potom sú tu osobné príbehy a rozprávania, pretože práve osobné príbehy a príbehy iných určujú a nastavujú naše vzťahy a náš strach ovplyvňujúci to, ako budeme konať a reagovať pri kontakte s inými ľuďmi. V tejto súvislosti uviedol aj následný príklad. Extrémisti rozprávajú príbehy, ktorými deštruujú alebo hovoria o ľuďoch, ktorí ich obklopujú a tieto príbehy sa usiluje zmeniť na pozitívne príbehy. Preto začal realizovať stretnutia s názvom *All malice*, – ktoré sa postupne pretransformovali do platformy, ktorá je využívaná na rozprávanie príbehov ľudí samých o sebe, o spoločnosti a komunite, čo je vlastne tradičným komunikačným médiom. V súčasnosti všetci disponujeme vlastnými komunikačnými výstupmi a prostriedkami, na ktorých zdieľame svoje príbehy, a to najmä prostredníctvom sociálnych médií. Následne pozorujeme ako sa v tomto priestore ľudia prezentujú a čo o sebe hovoria. Niekedy však nachádzame príbehy, ktoré ľuďom škodia. Sú to príbehy, ktoré ich odďaľujú od ostatných ľudí a vytvárajú medzi nimi akúsi medzeru, ktorá sa zväčšuje, a tým sa zväčšuje aj potenciál pre vznik násillia. Takže ak si takéto príbehy všimne on sám alebo niekto z platformy, snažia sa ich autorom venovať a rozprávať sa s nimi. Jeho skúsenosti potvrdili, že jedným z najúčinnějších spôsobov, ako týchto ľudí primäť vzdať sa radikálnych názorov je, skontaktovať sa s nimi, osloviť ich a aktívne s nimi pracovať, povedať im, že sa môžu spoločne porozprávať. V tejto súvislosti zdieľal skúsenosť, ktorá podľa môjho názoru stojí za zamyslenie: *Následne pocítia, že sú videní, vnímaní, a že sú súčasťou spoločnosti alebo komunity. Cítia sa hodnotní. Cítia, že sa o nich niekto zaujíma a taktiež to, že sa niekto zaujíma o príčiny, ktoré ich viedli k rozhodnutiu pridať sa do násillnej organizácie. Keď sa s ľuďmi rozprávame, hovoríme im o tom, ako by ich život mohol vyzeráť a ponúkame im inú, alternatívnu cestu. Ponúkame im iný životný príbeh, ktorý sa vychyluje z trajektórie násillia, extrémizmu alebo nenávisti. Ponúkame im cestu vedúcu priamo do komunity, dobrej práce a práce s tými, ktorí budú týchto mladých ľudí podporovať a dávať im konštruktívnejšie spôsoby pre život, než aké ponúkajú extrémistické organizácie. Týmto spôsobom sa Bjorn Ihler a jeho platforma usiluje o „budovanie alternatívnych životných príbehov“ týchto ľudí a ich „vyťahovanie“ z extrémistických organizácií.*

Osobné príbehy a skúsenosti uvedených troch prednášajúcich podnietili všetkých účastníkov konferencie k premýšľaniu o dôležitých odkazoch, poskytli širšie vnímanie problému a poukázali na to, že na násillie netreba odpovedať násillím.

Veľmi oslovujúcim boli taktiež skúsenosti Stefana Schützlera z Berlína, ktorý je sociálnym pracovníkom. Pracuje predovšetkým s mladými ľuďmi, ktorí sa cítia znudení, nevedia, čo so sebou robiť a sú ochotní zapojiť sa do akéhokoľvek bláznivého nápadu, často sa zaujímajú napríklad o krajne pravicové názory alebo zdieľajú krajne pravicové myšlienky. V rámci svojej práce sa usiluje zabrániť tomu, aby sa tento ich záujem nepretransformoval do nejakej podoby násillia a snaží sa ich zaujať spôsobom, aby vytvorili zo svojej aktivity niečo produktívne, než niečo, čo nemá pozitívne využitie alebo nie je zmysuplné.

S prítomnými sa okrem skúseností zo svojej praxe a práce s mladými ľuďmi podelil aj o jeden veľmi zaujímavý poznatok, ktorý počas tejto práce získal. *Predovšetkým mladí ľudia, ktorí sa rozhodnú alebo inklinujú k násillnému spôsobu života v rôznych podobách na politickej, či apolitickej úrovni majú problémy v rodine, a najčastejšie sú to problémy práve s otcom alebo jeho postavením v rodine. Bud' úplne absentuje alebo*

sú s ním v konflikte alebo sa cítia od neho vzdialení nerozumejú si s ním a tým im chýba pocit istoty a bezpečia. V európskych krajinách sa napríklad pri vykonávaní sociálnej práce často stretávame so slabšími rodinnými štruktúrami – sú napríklad rodiny, v ktorých sú štyri deti a traja otcovia. A v dôsledku tejto situácie samozrejme vzniká problém s postavením otca v rodine. Tento problém je zároveň v istom zmysle veľmi zaujímavý aj pre neho samého ako sociálneho pracovníka, pretože si kladie otázku: čo je jeho úlohou alebo bodom intervencie, aby kvôli vnímaniu otca a jeho postavenia v rodine zabránil inklinácii alebo uskutočneniu akéhokoľvek násillia? Iná situácia je napríklad v islamských a moslimských komunitách čo potvrdzujú aj jeho spolupracovníci v rámci celého Berlína – tam sú rodinné štruktúry naopak veľmi silné.

K tomuto poznatku sa do istej miery priklonil taktiež Bjorn Ihler zdieľaním svojej skúsenosti, že práve s konceptom postavenia otca pracuje mnoho extrémistických organizácií. *ponúkajú pocit spolupatričnosti, že človek niekam patrí – že patrí do rodiny.* Podľa jeho skúseností mnoho bývalých extrémistov, s ktorými v súčasnosti pracuje, sú ľudia, ktorí *pochádzajú z rozdelených alebo slabších rodín, prípadne z rodín, v ktorých bol vplyv otca až príliš veľký, a následne sa uchýlili k týmto organizáciám, ktoré im dali pocit, že sú v správnej rodine. Dostali sa tam cez rôzne gangy s vlastnou ideológiou. Ideológia je niečo, čo je možné použiť na teoretickej rovine a kontextovo ju spojiť s rodinnými problémami daného jedinca.* V podstate to, čo v súčasnosti môžeme sledovať je náhrada rodiny rôznymi skupinami s ideológiami.

Ďalším inšpirujúcim príspevkom bola prednáška Rada Slobodu zo Slovenska z Banskej Bystrice, ktorý spoločne s ďalšími ľuďmi vytvoril antiextrémistickú platformu *Not in My Town* po tom, ako bol Marián Kotleba zvolený za župana regiónu v roku 2013. Platforma organizuje rôzne podujatia a spája ľudí, ktorí sú proti pravicovému extrémizmu. Zameriava sa na vzdelanie a vzdelávacie aktivity, predovšetkým na stredných školách a druhom stupni základných škôl a je založená na dvoch prístupoch. Prvým je kultúrny prístup k mladým ľuďom, sústreďujúci sa na subkultúry prostredníctvom aktivít, ktoré by pre nich mohli byť veľmi zaujímavé spojené s občianskym vzdelávaním a zároveň aktivity, ktoré mladým ľuďom prinášajú nové informácie, pohľady alebo zážitky. Druhý prístup je založený na aktivite známej ako „ľudské knižnice“, pri ktorej sa nepracuje s explicitnými informáciami, ale s reálnymi príbehmi skutočných ľudí, ktorí majú skúsenosť s diskrimináciou alebo porušením ľudských práv a rozprávajú svoj príbeh mladým ľuďom. Takéto živé informácie predstavujú veľmi efektívny spôsob, ako mladým ľuďom ukázať, že otvorená spoločnosť, demokracia a ľudské práva sú veľmi dôležité. Podľa skúseností Rada Slobodu, ako aj jeho spolupracovníkov to ešte stále nie je dostačujúce, ak chceme zmeniť alebo ovplyvniť hodnoty a názory mladých ľudí, ktorí vzhliadajú k ľuďom – ako je napríklad Marián Kotleba – alebo k rôznym konšpiračným teóriám, či médiám. Preto sa v rámci svojich aktivít taktiež usilujú mladých ľudí motivovať k organizácii vlastných akcií. Základom je myšlienka, že *iba osoba, ktorá sa skutočne stretne s demokraciou, s uvedomením si, že môže niečo zorganizovať a zmeniť, začne veriť v demokraciu ako v dobrý systém, a uverí, že skutočne nie je dobrým nápadom voliť neonacistov alebo krajne pravicové strany.* Prostredníctvom týchto aktivít sa u mladých ľudí snažia budovať určité zanieťenie k vytvoreniu otvorenej spoločnosti, demokracii a tohto druhu vecí, pretože bez zanieťenia nie je možné spoločnosť rozvíjať tak, aby sa vyhýbala radikalizmu a inklinovala k pozitívnym aktivitám. Rado Sloboda zároveň vyjadril zaujímavý názor, že pre všetkých, ktorí pracujú s témou radikalizácie alebo jej

prevencie predstavuje práve ono *zanietenie* jeden z kľúčových aspektov. Pracovníci platformy si taktiež uvedomujú, že počas realizácie zmienených aktivít sa vyskytnú situácie, v rámci ktorých bude nevyhnutné zástancov radikalizmu priamo konfrontovať avšak bez vykonávania žiadnych symbolických alebo fyzických aktov násilia, ale budú musieť nájsť spôsob, ako prejsť k rozprávaniu príbehov/k určitému spôsobu dialógu.

Účastníkov konferencie veľmi oslovili aj skúsenosti z praxe s problémovými deťmi a mladistvými vo veku od 15 do 25 rokov Rebeky Dóry Kajos z Maďarska. V súčasnosti pracovne pôsobí na strednej škole Kentucky v Budapešti, kde vedie projekty s rôznym zameraním, napríklad nenásilné školské rádio, školské noviny a v súčasnosti predovšetkým *aktivity spoločenského krúžku*, ktoré na predmetnej konferencii v stručnosti predstavila spoločne s ich metódami. Motto krúžku je „*krúžky pre všetkých*“ vystihujúce jeho zameranie – na prácu s problémovými deťmi, mladistvými a na úrovni dobrovoľníckej práce taktiež s utečencami – predovšetkým s deťmi. Uvedené skupiny detí a mladistvých sú spolu veľmi zomknuté a neprijímajú medzi seba neznámych ľudí, nemajú dôveru v iných ľuďoch. Daný krúžok je preto dobrou metódou na ich otvorenie sa, predstavuje určitý druh terapie. Všetky cvičenia v tomto krúžku sú zamerané na budovanie dôvery a spolupráce a na prácu v skupinách, ale nie je to len precvičovanie si rôznych vecí. Tento krúžok je potrebné predstaviť si ako workshop, ako sériu workshopov, ktoré kladú na prvé miesto dynamiku skupiny a učenie sa niečoho nového. Prednášajúca zároveň uviedla jeden príklad. Keď dieťa vidí, ako niekto žongluje s tromi paličkami, myslí si, že toto nikdy nedokáže alebo nedokáže ani chytiť loptu do rúk, a vtedy len potrebuje niekoho iného, kto sa mu zadíva do očí, zvýši mu tým sebavedomie a sebadôveru, ako aj dôveru v okolie. Na začiatku je dôležité urobiť aj chyby, pretože každý z nás robí chyby. Aby sme sa naučili nové veci, jednoducho musíme urobiť aj chyby a musíme sa na tom zasmiať. V tomto druhu situácie sa musíme cítiť pohodlne. Ďalšou časťou workshopov je spoločná príprava a zúčastňujú sa jej aj deti, ktoré sa nechcú zúčastniť nijakých iných aktivít/vystúpení, pretože sa na pódiu necítia dobre. Preto je potrebné nájsť také aktivity, ktoré sa budú páčiť všetkým. Tieto deti sú napríklad zaradené do tímu, ktorý píše scenár alebo robí v „maskérni“ pre iné deti. Týmto spôsobom môžu pracovať vo veľkej skupine a dosiahnuť tak spoločný cieľ. Dôležitejšie však je, aby si predtým stanovovali malé ciele, ako napríklad prehodiť si loptu z ľavej ruky do pravej. Je zároveň dobrý nácvik pre život pretože tieto deti/mladiství postupne zistia, že často nie je možné dosiahnuť všetky veľké ciele, ktoré si stanovili. Úlohou daného krúžku je zároveň deťom a mladistvým ukázať, že každý z nich je jedinečný, a všetci sme si rovní a dokážeme spolupracovať.

K týmto najviac rezonujúcim príspevkom by sme mohli zahrnúť taktiež príspevok Sajedy Shawy z Jordánska, ktorá sa už veľmi dlho pracovne angažuje pre OSN ako hlavná humanitárna funkcionárka v Úrade regionálnej humanitárnej koordinácie pre krízu v Sýrii. Vo svojom príspevku zdieľala svoje skúsenosti týkajúce sa utlačania, vplyvu vojny na život sýrskych utečencov, ktorí sú v súčasnosti jednou z veľmi dôležitých tém diskutovaných aj na Slovensku. Sú to ľudské bytosti, ktoré majú svoju jedinečnú hodnotu a taktiež ich vlastné hodnoty a ich život, ktoré sa môže zo dňa na deň zmeniť. Všetci máme zodpovednosť, záväzky a môžeme prispieť k udržaniu týchto hodnôt. Špecifickú pozornosť venovala najmä ohrozeniam žien a detí – ohrozeniu detskej práce; detského náboru; domáceho násilia; vykorisťovania; násilného oddelenia od rodiny; vynúteného sobášenia; odobratia majetkov; odobratia osobných doku-

mentov; ohrozeniu rôznymi druhmi obťažovania; medzikomunitnými spormi; únosmi; sexuálneho zneužívania; a napätia medzi armádou, pomocnými organizáciami a susednými krajinami.

V tejto súvislosti sa však zároveň podelila s *jednou pozoruhodnou skutočnosťou zo Sýrie, ktorá sa stala po prvýkrát v histórii akejkoľvek humanitárnej krízy manažovanej OSN a tým bolo angažovanie sa sýrskych mimovládnych organizácií*. Politické vplyvy v krajine zabraňujú vnikanie cudzích hnutí a mimovládnych organizácií do krajiny a taktiež zabraňujú vplyvu agentúr OSN. Preto bolo možné dopraviť pomoc do Sýrie len jediným spôsobom, a to prostredníctvom tamojších mimovládnych organizácií. Jedna z týchto sýrskych mimovládnych organizácií dokonca vytvorila niečo ako platformu zahrňujúcu 300 mimovládnych organizácií, a niektorým z nich sa podarilo zaujať najvyššie miesta na strategických riadiacich platformách v rámci OSN. Podľa názoru prednášajúcej to môžeme nazvať humanitárnym plánom pomoci a reakcie. Tento plán spája všetky potreby, ktoré má plán pre dobro ľudí obsahovať, vrátane pre život potrebnej humanitárnej pomoci, prevencie, zmiernenia a ochrany rizík, zvýšenie odolnosti a životaschopnosti či možností pre poskytovanie základných služieb.

V prípade sýrskej krízy je však obzvlášť potrebné myslieť na budúcnosť, byť flexibilní, stále modifikovať spôsoby, akými pracujeme a pre ľudí zachovať hodnoty a zachraňovať ich životy. Všetkým prítomným skúsenosti tejto prednášajúcej poskytli úplne iný pohľad na situáciu a podnietila k uvažovaniu nad tým, že sa máme veľa toho čo učiť od zmienených 300 mimovládnych organizácií fungujúcich v Sýrii a taktiež by sme sa mali o problematiku sýrskych utečencov ako aj utečencov vo všeobecnosti viac zaujímať, *inak sa nám tento problém bude stále vracaať a budeme sa bezúspešne snažiť o jeho opätovné riešenie a opierať sa o tvrdenia, že by sa mal riešiť tam, kde vznikol*.

Možno konštatovať, že túto rezonujúcu oblasť príspevkov a diskusií uzavrel príspevok Julie Roig z USA, ktorá sa ako prezidentka Partners Global vo Washingtone už mnoho rokov zaoberá transformáciou konfliktov v rôznych častiach sveta. V rámci svojho príspevku sa zaoberala rámcovým súborom niektorých trendov, ktoré pozoruje v oblasti globálnej občianskej spoločnosti a o prácu, ktorú členovia siete Partners Global vykonávajú na úrovni komunít zaoberajúcich sa násilím. Hlavnou témou, ktorú zdieľala, a ktorú vníma ako trend, a ktorá bola v rámci jej práce nápomocná pri riešení problematicky násilia, je riešenie násilia ako záležitosť verejného zdravia. Taktiež sa podelila o svoje skúsenosti, názory, príklady a prístupy z Kolumbie, ktoré nadobudla počas dlhodobého pôsobenia v tejto oblasti. V Kolumbií sa dejú veľmi dôležité procesy, ktoré nám nie sú možno až tak známe, preto boli tieto skúsenosti a poznatky veľkým prínosom pre všetkých zúčastnených.

Kolumbia je podľa jej názoru príkladom mierového procesu, ktorý sa zrodil zo skutočnej snahy mnohých komunít, ktoré sa navzájom snažili zmieriť a vytvorili tak, akoby bezpečnú bezkonfliktnú zónu, o ktorej hovoríme, že sa do nej politické násilie nedostane. V tejto súvislosti tu taktiež vznikli snahy o zaangažovanie politických elít a vytvorili sa partnerstvá so súkromným sektorom, ktoré mali snahu eliminovať malé rozdiely v rámci komunity na miestnej úrovni. Celý mierový proces po 55 rokoch napokon vyústil do toho, že vláda konečne tieto komunity počúva a preto je potrebné tento konflikt definitívne vyriešiť a mierový proces zavŕšiť.

V čom vnímate prínos tejto medzinárodnej konferencie pre organizáciu PDCS?

Ponúkla veľmi zaujímavé pohľady v rámci práce a praxe prednášajúcich, či mnohé prístupy k radikalizácii a prevencii z rôznych oblastí. Poskytla mnoho odpovedí na otázky, ako je možné čeliť rôznym podobám násilia, ako dosiahnuť to, že sa aj zraniteľnejší, náchylnejší ľudia zaujatí násilnou rétorikou a extrémnymi názormi zapoja do procesu deradikalizácie. Zároveň taktiež otvorila odbornú diskusiu zameranú na rôzne prístupy a zaujímavé postrehy k uskutočneniu ďalších krokov v rámci tvorby Európskej siete proti násiliu a za vzájomný nenásilný dialóg.

Akým spôsobom by podobný typ konferencií mohol byť prínosný pre oblasť pomáhajúcich profesií s dôrazom na humanitárno-rozvojovú oblasť a taktiež misijnú, či sociálnu prácu?

Mike Haines vo svojom príspevku v súvislosti s prezentovaním svojho postoja nenásilia vyjadril taktiež zaujímavú myšlienku: *ak čelíme strachu a násiliu, a žijeme s nimi každý deň, potom to, čo dostávame je len odzrkadlením toho, čo rozdáваме*. Podľa môjho názoru je to veľmi silná myšlienka, ktorú je potrebné zdôrazniť aj v rámci každodenných aktivít v práci špecifickým spôsobom zameranej proti násiliu a s tým súvisiacim poskytovaním pomoci. Myslím si však, že je veľmi relevantná aj vo všeobecnosti pri poskytovaní pomoci v oblasti pomáhajúcich profesií. Špeciálne práve so zameraním na profesie z humanitárno-rozvojovej oblasti a taktiež z oblasti misijnej, či sociálnej práce, a to na profesionálnej, ako aj ľudskej úrovni. Je ju totiž potrebné mať na pamäti aj v bežnom kontakte s ľuďmi napríklad v prípade *ak má niekto odlišný názor a môže svojho partnera v komunikácii obviniť, môže povedať, že sa mylí, použiť dokonca rôzne nepríjemné vyjadrenia voči jeho osobe, či sa dokonca pokúsiť o jeho verbálne, či fyzické zastrašovanie*. Rovnaké uplatnenie vnímam aj napríklad v prípade už zmienených inšpirujúcich myšlienok Bjorna Ihlera: *...ľudia môžu pokojne žiť spoločne bez konfliktov a zároveň mať odlišné identity alebo názory, a byť sami sebou; preto je potrebné orientovať sa na budovanie silných identít u ľudí, ktoré by hovorili: je v poriadku, že si taký, aký si a že ťa nikto nebude ohrozovať kvôli tvojej identite. ...Je dôležité učiť ľudí byť tým, kým skutočne sú, je dôležité aby cítili, že sú videní, vnímaní, sú súčasťou spoločnosti alebo komunity, sú hodnotní a niekto sa o nich reálne a úprimne zaujíma...* Práve postavenie uvedených skupín pomáhajúcich pracovníkov vnímam ako kľúčové pre prácu s uvedenými myšlienkami a ich uplatnením na praktickej úrovni v rámci svojich profesií, ako aj každodenného života.

V čom podľa Vášho názoru vnímate iniciovanie a následnú realizáciu podobných konferencií ako perspektívne?

Počas obdobia uplynulých desať rokov sa násilný extrémizmus, krajne pravicový extrémizmus, populizmus a (nielen) islamský terorizmus veľmi rozrástli. V súvislosti s nimi vidíme množstvo rôznorodých útokov – a v súčasnosti aj v rámci utečeneckých táborov – a tiež vieme, že mnoho z nich sa neohlási ani nemedializuje. Nemali by sme podceňovať závažnosť akéhokoľvek útoku, no zároveň musíme chápať závažnosť každého útoku, pretože tu vládne nerovnováha, ktorá vytvára ešte väčšie napätie, z čoho následne ťaží krajná pravica, čo môžeme pozorovať v rámci celej Európy. Krajná pravica totiž nikdy nebola zo spoločnosti odstránená úplne. Tieto skutočnosti sú alarmujúce. Preto je podľa môjho názoru veľmi dôležité všetko kriticky analyzovať

a diskutovať o tom v rámci prevencie šírenia radikalizácie a násilného extrémizmu. A to na úrovni odborných diskusií a reflexií, ako aj na ľudskej úrovni, pretože spadnutie do uvedených podôb násilia je do značnej miery ovplyvnené taktiež pocitmi a osobnou mierou dôvery. Práve tu vidím veľký prínos a relevanciu práve podobných typov konferencií, ktoré na tieto analýzy otvárajú jedinečný priestor. Aby však váha týchto konferencií alebo podujatí s podobným zameraním ešte viac zosilnela a mohla možno priniesť nejaké konkrétne efektívne riešenia aj v celonárodnom meradle napríklad v podobe legislatívy, či iných formách je do budúcnosti taktiež potrebné zväziť možnosti ako získať podporu pre tento typ aktivít/podujatí v rámci širších spoločenských a politických štruktúr.

Mimovládna organizácia *PDCS* plánuje realizáciu podobnej konferencie už v jar-nom období 2018 a srdečne si na ňu dovoľuje pozvať taktiež všetkých čitateľov inšpirujúceho akademického periodika *Acta Missiologica*. Ďalšie informácie o pripravovanej konferencii bude v prípade záujmu možné nájsť na webovej stránke: <http://www.pdcs.sk> prípadne na e-mailovej adrese: pdcs@pdcs.sk

Za poskytnutý rozhovor, ochotu a venovaný čas veľmi pekne ďakuje

Mgr. Mariana Hamarová

Pokyny pre autorov článkov

Akademické periodikum Acta Missiologica vychádza dvakrát ročne v tlačenej i elektronickej verzii. Obsahuje články v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Publikuje čo najširšie spektrum článkov relevantných pre vzdelávanie určené pomáhajúcim profesiam v oblasti kresťanskej misie a misiológie, charitatívnej, sociálnej a humanitárno-rozvojovej práce.

Štruktúra časopisu

1. Editorial
2. Odborné články (zahŕňajúce štúdie, výskumy a analýzy s aplikačnou dimenziou)
3. Zaujímavé a aktuálne pripravované aktivity/projekty v misijnej, sociálnej, charitatívnej a humanitárno-rozvojovej oblasti.
4. Recenzie nových zaujímavých kníh a odborných publikácií zahŕňajúce zmenené oblasti.

Náležitosti rukopisu

Redakcia časopisu prijíma články zodpovedajúce profilovému zameraniu časopisu, ktoré musia spĺňať nasledovné náležitosti obsahového a formálneho charakteru.

Obsahový charakter

Text článku z hľadiska obsahového zamerania musí zahŕňať systematickú prácu s relevantnými prameňmi, aplikačnú dimenziu, v ktorej autor objasňuje relevanciu svojho výskumného bádania v kontexte misiológie, misijnej práce, teológie, charitatívnej, sociálnej a humanitárno-rozvojovej práce. V prípade, že text obsahuje metodologický výskum je taktiež potrebné objasnenie výskumnej metodológie, cieľa a prezentácia výskumných zistení. Všetky zmienené aspekty sú posudzované redakčnou radou časopisu. Za predpokladu splnenia daných odborných kritérií je text autora postúpený na recenzné konanie.

Formálny charakter

Text článku musí byť napísaný v súlade s platnými jazykovými normami, vo formáte Word, písmo Times New Roman, veľkosť písma 12, riadkovanie 1.

Titulná strana: musí obsahovať výstižný a stručný názov článku napísaný v slovenskom a anglickom jazyku, meno autora a abstrakt v slovenskom a anglickom jazyku.

Abstrakt: musí byť napísaný v slovenskom a anglickom jazyku v rozsahu maximálne 1490 znakov.

Kľúčové slová: v slovenskom a anglickom jazyku v rozsahu maximálne 5. Používať max. dvojvýrazové slovné spojenia.

Vlastný text: v rozsahu maximálne 50000 znakov, štruktúra vlastného textu obsahuje úvod, podnázvy (relevantné vzhľadom na profilovanie témy článku) a záver s odporúčaniami pre prax.

Informácia o autorovi článku: prosíme uviesť po vlastnom texte článku, v rozsahu maximálne 807 znakov. Táto informácia musí obsahovať všetky akademické hodnosti autora, informáciu o jeho odbornej orientácii a výskumnom zameraní jeho aktivít, súčasnú afiliáciu autora a aktivity v rámci nej. Kontakt na autora v podobe aktuálne dostupnej e-mailovej adresy.

Zoznam citovanej literatúry: pre citáciu literatúry žiadame používať citačný odkaz pod čiarou a kompletný zoznam použitej literatúry v závere rukopisu podľa normy ISO 690.

Vaše rukopisy prosím posielajte na e-mailovú adresu:
amredakcia@gmail.com

Instructions for authors

Acta Missiologica is an academic periodical published twice a year in printed and electronic form. It consists of articles written in Slovak, Czech and English. The journal publishes a wide spectrum of articles relevant for education focusing on helping professions in the area of Christian mission and missiology, charity, social, humanitarian and development work.

Journal structure:

1. Editorial
2. Expert articles (including studies, research and analyses with an application dimension)
3. Interesting and topical activities/projects in the area of mission, social, charity, humanitarian and development work.
4. Reviews of new, interesting books and professional publications on relevant topics.

Criteria for articles

The editorial staff accept articles relevant to the journal's profile which must comply with the following criteria related to content and format.

Content

From the perspective of content, the article must include systematic work with relevant sources, the application dimension in which the author explains the relevance of their research within the context of missiology, mission work, theology, charity, social, humanitarian and development work. If an article contains methodological research, it is necessary to include an explanation of the research methodology and its aim, and to present research findings. All these aspects are reviewed by the journal's editorial board. If all criteria are met, the text goes through the review process.

Format

The text of the article must be written in accordance with valid linguistic standards in Word format, Times New Roman font, size 12 with single spacing.

Title page: The title page must include a clear and concise title of the article written in Slovak and English, the name of the author and the abstract in Slovak and English.

Abstract: Abstracts must be written in Slovak and English with a maximum length of 1490 characters.

Keywords: A maximum of 5 keywords written in Slovak and English. A maximum of two-word phrases are admissible.

Text of the article: A maximum length of 50000 characters. The structure must contain an introduction, subtitles (relevant for the profiled topic of the article) and a conclusion with recommendations for practice.

Author's information: Authors are kindly asked to include information about themselves at the end of the text with a maximum length of 807 characters. This part must include all the author's academic titles, details on the professional and research focus of their activities, their current affiliation and related activities. The author's e-mail address must also be included.

Bibliography: Authors are kindly asked to place bibliographical references in footnotes and include the full list of bibliographical references at the end of the article in accordance with the ISO 690 standard.

You are invited to send your articles to the following e-mail address:
amredakcia@gmail.com

Publikačné posudzovanie článku a podmienky recenzného konania

Rukopisy autorov sú posudzované na dvoch úrovniach. Na úrovni hodnotenia odbornej primeranosti článku vzhľadom na profilové zmeranie časopisu. Toto hodnotenie je vykonávané členmi redakčnej rady. Za predpokladu splnenia daných odborných kritérií je text autora postúpený na recenzné konanie. Druhá úroveň posudzovania je realizovaná prostredníctvom recenzného konania. Predpokladom zaradenia príspevku do recenzného konania je splnenie odborných kritérií obsahového charakteru článku, ako aj všetkých jeho formálnych náležitostí zmienych v pokynoch určených autorom článkov.

Recenzné konanie je obojstranne anonymné a je realizované dvoma na sebe nezávislými recenzentmi. Trvá 30 až 70 dní.

Práce autorov sú posudzované po formálnej i obsahovej stránke. V prípade potreby bude práca autorovi vrátená na doplnenie, či prepracovanie.

Na základe recenzných posudkov bude rozhodnuté o prijatí, či odmietnutí článku. V sporných prípadoch rozhoduje editor čísla.

Redakcia časopisu si vyhradzuje právo vykonávať drobnú štylistickú úpravu textu článku.

Redakcia časopisu pozýva erudovaných odborníkov, aby sa prihlásili do recenzného procesu. Požiadavky na prijatie a zoznam externých recenzentov bude uverejnený na webovej stránke časopisu.

Rozhodnutie o publikovaní rukopisu

O výsledku recenzného konania je autor vyrozumý písomne redakciou časopisu, najneskôr do šiestich mesiacov od odbrázania rukopisu.

Publikačná etika

Redakcia prijíma rukopisy v originálnom znení, ktoré predtým neboli publikované v inej publikácii alebo na inom mieste. Autor zaslaním príspevku udeľuje súhlas k jeho použitiu v elektronických databázach, v ktorých je akademické periodikum Acta Missiologica indexované. Svojím súhlasom zároveň potvrdzuje prítomnosť jeho článku taktiež v elektronickej podobe uvedeného periodika, ktoré je k dispozícii na webových stránkach časopisu.

Akákoľvek časť uverejneného textu v akademickom periodiku Acta Missiologica alebo jeho použitie v inej publikácii (v tlačenej, či elektronickej podobe) je možné len so súhlasom periodika Acta Missiologica.

Autor, u ktorého bude preukázané predchádzajúce publikovanie rukopisu, stráca možnosť v predmetnom akademickom periodiku publikovať. Táto skutočnosť sa taktiež vzťahuje na autora, u ktorého bol preukázaný plagiat alebo falšovanie dát.

Rukopisy sú posudzované obojstranne anonymne redakčnou radou a následne v recenznom konaní dvoma odborníkmi z verejného zoznamu recenzentov uverejneného na webových stránkach časopisu.

Hodnotenie rukopisov sa vzťahuje výhradne na ich intelektuálny prínos a odbornosť. V recenznom konaní sú rukopisy posudzované objektívne a nestrane bez ohľadu na myšlienkové postoje a názory recenzentov vzhľadom ku konkrétnemu článku.

Posudzovanie rukopisov prebieha taktiež bez akýchkoľvek otvorených, či skrytých diskriminačných tendencií týkajúcich sa autora. Redakcia časopisu sa zároveň zaväzuje k zachovaniu anonymity všetkých účastníkov recenzného konania.

Publication assessment and the review process criteria

Articles are assessed at two levels. The first level is professional adequacy corresponding to the journal's specialization. This assessment is carried out by the editorial staff. Provided that the professional criteria are met, the text is sent for the review process. The second level of assessment is carried out through the review process. Contributions are assessed in the review process if all professional criteria related to content and format mentioned in the authors' instructions are met.

The review process is anonymous and carried out by two independent reviewers. The process lasts 30 to 70 days.

Articles are assessed from the perspective of their content and format. If necessary, the author might be asked to complete or re-write their article.

Based on review assessments, the article is either accepted or refused. In unclear cases, the editor of the issue shall decide.

The editorial staff reserve the right to carry out minor stylistic changes in the text of the article.

The editorial staff invite erudite experts to take part in the review process.

Criteria for admission and the list of external reviewers will be published on the journal's web site.

Acceptance or refusal of the article

The author will be informed of the review process' result in writing by the editorial staff no later than 6 months after receipt of the article.

Publishing ethics

The editorial staff accept articles in their original version which have never been published in any other publication or in any other place. By sending their contribution, the author agrees that the article will be used in electronic databases where Acta Missiologica is indexed. The author also agrees to publish their article in the electronic form of the periodical available on the journal's web site.

Use of any part of the text published in the academic journal Acta Missiologica in another publication (in printed or electronic form) must be subject to the approval of Acta Missiologica.

If it is established that the author has previously published their article, the author loses the right to publish in this academic periodical. This also applies for cases when plagiarism or data falsification is found.

Articles are reviewed anonymously by the editorial board and by two experts from a public list of reviewers published on the journal's web site.

The assessment of the articles focuses exclusively on their intellectual value and professionalism.

In the review process, articles are assessed objectively and impartially regardless of the attitudes and opinion of reviewers in relation to the article.

The assessment of articles is carried out without any open or hidden discrimination tendencies related to the author. The editorial staff of the journal has also agreed to uphold the anonymity of all of the participants of the review proceeding.

Členovia vedeckej rady akademického časopisu *Acta Missiologica*

prof. Vladimír Krčméry (Bratislava), prof. Peter Fedor-Freybergh (Bratislava, Praha Štokholm), prof. Marián Karvaj (Nové Zámky), prof. Ladislav Bučko, (Bratislava, Moskva), doc. Katarína Holečková (Bratislava), doc. Eva Horváthová (Bratislava), prof. Wolfgang Graninger (Viedeň), doc. Erich Kalavský (Bratislava), doc. Marián Bartkovjak (Trnava), doc. Silvia Dobrodenková (Bratislava), doc. Zuzana Kalavská (Bratislava), doc. Veronika Sládečková (Phnom Penh), prof. Roberto Cauda (Rím), prof. René Lužica (Bratislava), prof. Eva Grey (Bratislava), prof. Adriana Ondrušová (Trnava), prof. Juraj Benca (Bratislava, Phnom Penh), prof. Apostolos Georgopoulos (Viedeň), prof. Werner Ustorf (Birmingham), prof. Caleb Kim (Nairobi), Dr. Francesco Pierli (Nairobi), ThDr. Jaroslav Jaššo (Honduras), doc. Nasir Jalili (Bratislava, Kabul), doc. David Tonzar (Praha), doc. Jozef Šuvada (Bratislava, Kampala), prof. Pavol Dancák (Prešov), doc. Stanislav Košč (Ružomberok), doc. Mária Šmidová (Trnava), doc. Martin Uhál' (Ružomberok), doc. Róbert Lapko (Ružomberok), prof. Ivan Dacko (Lviv), prof. Robert J. Schreiter, C.P.P.S, (Chicago)

